

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ VE SONRASINDA
TÜRKİYE - ABD İLİŞKİLERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

EMRE MAHİR KILIÇER

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AĞUSTOS 2019

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ VE SONRASINDA TÜRKİYE – ABD
İLİŞKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Emre Mahir KILIÇER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AĞUSTOS 2019

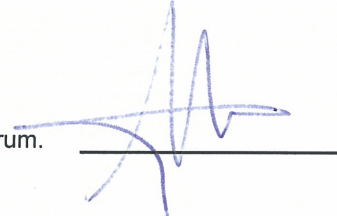
Yüksek Lisans Tezi Kabul ve Onay Sayfası (3 Kişilik Jüri)

Emre Mahir Kılıçer tarafından hazırlanan "Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrasında Türkiye – ABD İlişkilerinin Karşılaştırmalı Analizi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

Uluslararası İlişkiler, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

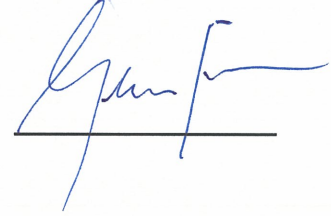
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Uluslararası İlişkiler, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Prof. Dr. Canan ATEŞ EKŞİ

Uluslararası İlişkiler, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi:

27 / 08 / 2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZALF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Emre Mahir KILIÇER

27.08.2019

Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrasında Türkiye – ABD İlişkilerinin Karşılaştırmalı Analizi

Yüksek Lisans Tezi

Emre Mahir KILIÇER

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2019

ÖZET

Soğuk Savaş dönemine bakıldığında Türkiye Sovyet tehdidi dolayısıyla ABD'nin yanında yer almak istemiştir. Yine bu dönemde ABD, SSCB'nin yayılma politikalarını engelleme adına Türkiye'ye ve topraklarına ihtiyaç duymuştur. Bu sebeple ABD tarafından Türkiye'ye çok da faydası olmayan askeri ve ekonomik yardımlar yapılmıştır. Hatta bu yardımlar sayesinde ABD Türkiye'yi daha çok kontrol altına alma imkânı bulmuştur. Dönemin Türkiye-ABD arasında gerçekleşen Küba Krizi ve Jüpiter Füzeleri Sorunu, 1963-1964 Kıbrıs Krizi ve Johnson Mektubu, Türkiye'de Afyon Ekiminin Yasaklanması ve 1974 Kıbrıs Müdahalesi ve Türkiye'ye Amerikan Ambargosu gibi diğer olaylarına bakıldığında Türkiye'nin çıkarına uygun bir kazanımı olmadığı görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası döneme bakıldığında Birinci Körfez Savaşı, 11 Eylül, ABD'nin Afganistan saldırısı, 1 Mart Tezkeresi, Süleymaniye Olayı ve ABD'nin Irak saldırısında Türkiye hep ABD'nin yanında yer almış ve tüm bu olaylardan zararla çıkmıştır. Tüm bu olaylarda göstermiştir ki; Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerde ABD'nin dünyada hâkim bir güç olarak Türkiye'yi istediği gibi yönlendirmeye çalıştığını, yönlendiremediği zamanlarda ise ilişkilerde kriz çıktığını ve aslında Türkiye'nin Amerika'nın çıkarlarına ulaşmak için kullandığı bir araçtır.

Bilim Kodu : 114115

Anahtar Kelimeler : Türkiye, ABD, Soğuk Savaş, Soğuk Savaş sonrası

Sayfa Adedi : 131

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

Comparative Analysis of Relationship of Turkey- the USA during
Cold War Era and Post-Cold War Era

M.S. Thesis

Emre Mahir KILIÇER

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

August 2019

ABSTRACT

When the Cold War is viewed, because of the threat of the Soviets Turkey wanted to take part alongside the United States. During this period, the United States was in need of Turkey and its soils in order to prevent the USSR's policies of spread. For this reason, Military and economic aids which were not much profitable for Turkey were provided to Turkey by the USA. In fact, thanks to this aid the US has the opportunity to take more control of Turkey. In this era when the affairs like the Cuban Crisis and Jupiter missiles problem, 1963-1964 Cyprus Crisis and Johnson Letter, prohibition of planting opium in Turkey and the 1974 intervention in Cyprus and American embargo between Turkey and the USA were reviewed Turkey did not have any interest from these affairs. Referring to the period after the Cold War, Turkey always were alongside the United States in all Affairs such as the first Gulf War, September 11, Afghanistan attack, march 1st memorandum, the hood event and the US invasion of Iraq. However in all these affairs Turkey suffered loss. All these events showed that; the United States as a dominant power in the world, Turkey is a tool for the US to achieve the interests of America in relations between Turkey and the US.

Science Code : 114115
Key Words : Turkey, the USA, Cold War, After Cold War
Page Number : 131
Supervisor : Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

TEŞEKKÜR

Bu tezin araştırma ve yazım aşamasında annemin ölümle sonuçlanan uzun süreli rahatsızlığının araya girmesi tezin yazım süresini uzatmıştır. Nihayetinde tez zorlu bir süreçten sonra bitmiştir. Bu zorlu süreçte benim sızlanmalarına ve huysuzluklarına katlanıp, her bir harfi yazarken beni motive eden, yüreklendiren ve destekleyen canım eşim Ayber Kılıçer'e, canım kızım Deren Ülkü Kılıçer'e sonsuz minnetimi ve teşekkürlerimi sunuyorum. Bu tezi beş ay gibi bir sürede kontrol eden bir danışmandan sonra danışmanlığımı kabul edip tezimi kısa bir sürede inceleyen ve olumlu geribildirimlerde bulunan, moralimi yükseltip bana destek olan sayın Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin'e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca direkt ya da dolaylı olarak bu tezin hazırlanmasında desteği olmuş herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

TÜRKİYE ve ABD'NİN GENEL DURUMU

1.1. Türkiye'nin Müttefik Olarak Önemi.....	5
1.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Müttefik Olarak Önemi.....	8
1.3. Türk Dış Politikasının Temelleri	14
1.4. ABD Dış Politikasının Temelleri.....	18
1.5. Türk – Amerikan İlişkilerinin Tarihi.....	21

2. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

2.1. Soğuk Savaş Kavramı.....	25
2.2. Soğuk Savaşa Yol Açan Gelişmeler.....	28
2.3. ABD'nin Soğuk Savaş Politikası.....	31
2.4. Türkiye'nin Soğuk Savaş Politikası.....	34
2.5. Truman Doktrini ve Türkiye.....	36
2.6. Türkiye Ekonomisi ve Marshall Planı.....	38
2.7. Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya Üyeliği.....	40

2.8. Türkiye'nin NATO Üyeliği.....	41
2.9. Türkiye'nin Bağdat Paktı Planı.....	44
2.10. Eisenhower Doktrini ve Türkiye	46
2.11. Küba Krizi ve Jüpiter Füzeleri Sorunu.....	50
2.12. 1963-1964 Kıbrıs Krizi ve Johnson Mektubu.....	54
2.13. Türkiye'de Afyon Ekiminin Yasaklanması.....	60
2.14. 1974 Kıbrıs Müdahalesi ve Türkiye'ye Amerikan Ambargosu.....	62

3. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

3.1. Birinci Körfez Savaşı ve Türkiye'nin Tutumu.....	68
3.2. 11 Eylül'ün Türk – Amerikan İlişkilerine Etkisi.....	73
3.3. ABD'nin Afganistan Saldırısı.....	78
3.4. ABD'nin Türkiye'den Talepleri ve 1 Mart Tezkeresi.....	82
3.5. Süleymaniye Olayı (Çuval Olayı)	88
3.6. ABD'nin Irak Saldırısı ve Türkiye.....	89
3.7. Irak'ın Kuzeyi, Kürt Sorunu ve Türkiye'ye Etkisi.....	95
3.8. Ortadoğu'yu Yeniden Yapılandırma Planı: Büyük Ortadoğu Projesi.....	99
3.9. Son Dönem İlişkiler: Obama Dönemi.....	105
SONUÇ	111
KAYNAKÇA	117
ÖZGEÇMİŞ.....	131

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
CENTO	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CIA	Merkezî İstihbarat Teşkilatı
DAES	Devlet'ül Irak ve's Şam
DSP	Demokratik Sol Parti
ECO	Ekonomik İşbirliği Konseyi
EOKA	Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IMF	Uluslararası Para Fonu
IRBM	Orta Menzilli Balistik Füzeler
KEİ	Karadeniz İşbirliği Örgütü
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
PYD	Demokratik Birlik Partisi
SEATO	Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
WMD	Kitle İmha Silahı
YPG	Halk Savuma Birlikleri

GİRİŞ

Uluslararası sistemde her devlet varlığını korumak ve bu varlığı geliştirmek için kendi çıkarını ön planda tutmak zorundadır. Devletlerin varlığı için bu gereklidir. Hiçbir devlet yoktur ki başka bir devletin çıkarlarını kendi çıkarı üstünde görsün. Bu durum Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilişkilerinde de geçerlidir. Her iki devlet de kendi çıkarlarının gerektirdiği gibi tutum sergilemiştir ya da sergilemeye çalışmıştır. ABD bir süper güç; Türkiye ise orta ölçekli bir ülkedir ve çıkarları da büyüklükleri ve güçleri ile orantılı olmuştur. Türkiye ABD ilişkilerinde genellikle gücü ve büyüklüğü doğrultusunda ABD daha baskın taraf olmuştur ve ilişkiler bazı istisnalar olsa bile, daha çok ABD çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. İlişkiler çıkarlar örtüşmediği zaman krizlere dönüşmüş ve büyük olan güç küçük olan gücü cezalandırmak istemiştir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye-ABD ilişkilerini, ABD-Avrupa ilişkileri ile karşılaştırdığımızda ABD'nin destekleri ile Türkiye, Avrupa'nın büyük devletlerinin emperyalist bir geçmişleri olsa dahi Dünya Savaşlarının etkisiyle oldukça yıpranmış ve güç kaybetmiş olmalarına rağmen, Avrupa'nın dörtte biri kadar kalkınmamış, ekonomisini düzeltmemiş, ABD'ye Avrupa'ya nazaran daha bağımlı olmuştur. Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler müttefiklikten ziyade ABD çıkarları doğrultusunda olmaktan ileri gidememiştir. ABD sadece ihtiyaçları doğrultusunda Türkiye ile iş birliği içerisinde bulunmuş, bu durum dışında Türkiye'yi bir müttefik olarak görmemiştir. Dünyanın en güçlü devleti olan ABD ile Türkiye'nin ilişkileri zaman içerisinde inişlere çıkışlara sahne olmuştur. İlişkiler daha çok ABD'nin çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiş ve bunun tam tersi bir durum söz konusu olduğunda ise ilişkiler gerilmiş ve iki ülke arasında krize sebep olmuştur.

Dönemlere ayırmak gerekirse Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönemde genel itibari ile Türkiye'ye biçilmiş roller olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yayılmacı hareketlerini engellemek için Türkiye ABD'nin Çevreleme Politikası çerçevesinde SSCB'yi çevreleyen ve SSCB yayılmacılığına karşı duran ülkelere biri olmuştur. Bu politika Türkiye'nin de çıkarına uygun bulunmuş ve Türkiye, SSCB tehditlerinden kurtulmak için ABD'ye daha da yaklaşmıştır. Hatta Türkiye, ABD'nin yanında yer alabilmek için Kore Savaşına hiç çekinmeden beş bin askerini dahi yollamıştır.

Soğuk savaş döneminde ABD ve SSCB arasında yumuşama döneminde ya da her iki ülke arasında bir işbirliği olduğu dönemlerde Türkiye ve ABD ilişkilerinde krizler görülmüştür. Yumuşama dönemi bittiğinde ABD-SSCB ilişkileri gerildiğinde ise Türkiye-ABD ilişkilerinde tekrar bir iyileşme başlamıştır. İlişkilerin bu minvalde ilerlemesi akıllarda Türkiye-ABD ilişkilerini şekillendiren tarafın hep ABD olduğu imgesini şekillendirmiştir. ABD, Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin Türkiye'den habersiz kaldırılması için SSCB ile anlaşma yapıp Türkiye'yi yok saymıştır. Türkiye Kıbrıs'taki soydaşlarını ölümden kurtarmak için girişimde bulunacağı zaman ABD'nin sert bir üslup ile yazılmış Johnson mektubu ve ambargosu ile karşılaşmıştır. Bu durum ise ABD'nin kendi çıkarları söz konusu olduğunda Türkiye'yi bir müttefik olarak görmekten uzaklaşabileceğini göstermiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise artık SSCB tehdidi kalmadığı, ABD'nin tek hâkim güç olmasından dolayı Türkiye-ABD ilişkileri sorgulanmaya başlanmıştır. Sovyet tehdidinin yerini "İslami terör" almış, 11 Eylül 2001'de ABD'yi vurmuştur. ABD bu terör saldırısından sonra teröre karşı özellikle Ortadoğu kökenli "İslami teröre" karşı savaş açmış, dünyaya bu savaşta; "ya bizlesiniz ya da değilsiniz" demiştir. Bu Haçlı Seferi zihniyeti içerisinde Türkiye'ye biçilen rol ABD'nin yanında yer alıp İslami teröre karşı durması olmuştur. Fakat Türkiye Müslüman bir ülke olarak Afganistan saldırısında ABD'ye destek olurken, Irak işgalinde ABD'nin yanında yer almamıştır. ABD'nin istediği tezkereyi meclisinde onaylatamamıştır. Bu durum Türkiye-ABD ilişkilerinde gerginliğe neden olmuş; Amerika'nın Süleymaniye'deki Türk subaylarını tutuklayarak, başlarına çuval geçirmesine sebep olmuştur. Daha sonraki yıllarda artık ilişkiler "stratejik ortaklık" tan "model ortaklığa" dönmeye başlamıştır. ABD'nin ılımlı İslam teziyle Türkiye'nin Müslüman Ortadoğu ülkelerine örnek olması istenmiştir. ABD, Ortadoğu'ya, Orta Asya'ya ve Kuzey Afrika'ya yeni düzenleme planları yaptıkça Türkiye'ye biçtiği roller de farklılıklar göstermeye başlamıştır. Ancak biçilen tüm bu roller Türkiye'nin ekonomik ve siyasi anlamda hep zararı ile sonuçlanmıştır.

Bu tezin amacı, Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerde ABD'nin dünyada hâkim bir güç olarak Türkiye'yi istediği gibi yönlendirmeye çalıştığını, yönlendiremediği zamanlarda ise ilişkilerde kriz çıktığını ve aslında Türkiye'nin bir müttefik, dost değil Amerika'nın çıkarlarına ulaşmak için kullandığı bir araç olduğunu göstermektir.

Türkiye ve ABD arasındaki ilişkinin amacını ve ilişkilerde yaşanan olaylar sonucunda hangi ülkenin çıkar sağladığının tespit edilmesi anlamında bu tez oldukça önem taşımaktadır.

Bu tezde Türkiye-ABD ilişkileri dönemsel olarak incelenecek, elde edilen veriler sonuç bölümünde karşılaştırılarak analiz edilecektir ve bu ilişkinin hangi taraf için daha faydalı olduğu üzerinde durulacaktır. Sağlanan fayda, her iki ülke arasında yaşanan olayların sonucunda hangi ülkenin bu durumdan avantaj sağladığı tespit edilerek anlaşılacaktır. Tezde ilişkiler iki dönem şeklinde ele alınacaktır: Soğuk Savaş dönemi, Soğuk Savaş sonrası dönem.

Çalışmamızda şu varsayımlar üzerinde durulmuştur:

- Türkiye-ABD ilişkileri dönemsel olarak değişmektedir yani stabil değildir.
- Türkiye ABD'nin dış politikasında, özellikle Ortadoğu, Kafkas ve Orta Asya politikalarında kullandığı bir araçtır.
- Türkiye de zor günlerinde destek alacak büyük bir güç aradığında ABD'ye sığınmıştır.
- Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ABD'ye ABD de Türkiye'ye daha az ihtiyaç duymuştur.
- İlişkilerin en ılımlı olacağı varsayılan dönemde bile ilişkiler problemlidir.

Çalışma, Türkiye ve ABD arasında yaşanan olumlu ve olumsuz ilişkileri Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası dönem olarak ele almaktadır. Çalışmada bahsi geçecek bölgeler, Ortadoğu, Sovyetler Birliği, Orta Asya gibi sadece iki ülke ilişkilerinde etkili oldukları süreler kadar ele alınacaktır. Bu bölgelerle ilgili ilişkilerin detayı verilmeyecektir. Ayrıca Soğuk Savaşın sadece ilgili kısımları ele alınacaktır.

Toplanan veriler incelenecek ve etkileri ortaya konacaktır. Gerek Soğuk Savaş dönemine ait veriler gerekse Soğuk Savaş sonrası döneme ait veriler sonuç bölümünde mukayese edilecektir. Yapılan analizler sonucunda iki dönem ilişkileri hakkında varsa ortaya çıkacak olan paralellikler ve zıtlıklar çalışmada yer alacaktır.

Çalışmada, konuya ilişkin yazılmış eserlerden, makalelerden ve akademik değeri olan yazılı basın materyallerinden faydalanılacak, bu materyallerden veriler toplanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE ve ABD'İN GENEL DURUMU

1.1. Türkiye'nin Müttefik Olarak Önemi

1071'de Alparslan'ın Anadolu'ya girişi ile bu topraklarda Anadolu Selçuklu Devleti olarak başlayan daha sonra çeşitli isimlerle devam eden Türk egemenliği Osmanlı İmparatorluğu ile en uzun soluklu hâkimiyetini yaşamıştır. Bu Türk Devleti 20. yüzyıla girerken artık Batı tarafından "hasta adam" olarak adlandırılmaya başlanmış, hasta adamın yıkılmasıyla, Anadolu toprakları üzerinde yeni bir Türk devleti kurulmuştur: Türkiye Cumhuriyeti.

Kısaca Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna bakacak olursak; Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti yıkılmıştır, ülke topraklarının önemli kısımları İtilaf Devletlerinin işgali altına girmiştir. Bu gelişmelere karşı Anadolu'nun çeşitli kesimlerinde yer yer tepki ve direniş hareketleri meydana gelirken, Mustafa Kemal Atatürk 19 Mayıs 1919'da bölgede asayişi sağlamak maksadıyla 9. Kıta Müfettişi olarak Samsun'da karaya ayak basmıştır¹. Bundan sonra Anadolu'daki söz konusu hareketleri birleştirmek, ülkeyi içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için çalışmalara başlamıştır. Bu amaçla Anadolu'da birlik ve beraberlik sağlanmıştır.

23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk temel taşı olmuştur. Yurdun çeşitli bölgelerinden seçilen yeni milletvekilleri, Kurtuluş Savaşı'nı yürütebilecek güçte bir hükümet kurmaya karar vermişlerdir. 24 Nisan 1920'de, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümeti kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk hem Meclis'in hem de yeni hükümetin başkanı seçilmiştir. Bütün Kurtuluş Savaşı'nı da bu hükümet yürütmüştür. Zafer kazanıldıktan sonra, 1 Kasım 1922'de de saltanat (padişahlık idaresi) resmen kaldırılmıştır. Bunun üzerine, İstanbul Hükümeti tüm yetkilerinden vazgeçerek Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne bırakmıştır. Millî Mücadelenin sona ermesiyle

---

¹ Lewis, B. (2010). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (Çev. B. Turna). Ankara: Arkadaş Yayınevi. (Eserin orijinali 2002'de yayımlandı.), 327-328.

birlikte 24 Temmuz 1923'te Lozan (Lausanne) Barış Antlaşması imzalanmıştır². Böylece, Millet Meclisi Hükümeti, Kurtuluş Savaşı'yla Anadolu'yu düşmanlardan kurtardığı gibi, yaptığı antlaşmalarla da yeni bir Türk Devletinin doğduğunu bütün dünyaya kabul ettirmiştir³. Yeni kurulan ülkede yönetim şekli Cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Kısaca Türkiye halk egemenliğinin ön planda olduğu demokratik bir sisteme geçmiştir. Yukarıda sayılan aşamalara bakıldığında Türkiye'nin bağımsızlığına düşkün, demokratik unsurları bünyesinde barındıran, halk istek ve taleplerine önem veren ve dünyadaki tek laik ve demokratik İslam ülkesi olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin coğrafi, fiziki, siyasi ve ekonomik yapısına gelince; Türkiye Cumhuriyeti üç tarafı denizlerle çevrili bir kenar ülkesidir. Kenar ülke olmasına rağmen sekiz komşusu vardır. Türkiye Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının tam ortasında yer almaktadır. Türkiye bir kısım toprağı Avrupa'da büyük bir kısım toprağı da Asya'da olan bir Asya, Avrupa, Ortadoğu, Karadeniz ve Akdeniz ülkesidir. Türkiye 779.452 kilometre kare yüzölçümüne sahip doğu-batı uzunluğu 1600 kilometre, kuzey-güney uzunluğu 600 kilometre yatay dikdörtgen şeklinde bir ülkedir. Kara sınırlarının toplamı 2753 kilometredir. Kıyıları 8333 km uzunluğundadır. Türkiye'nin başkenti Ankara ve nüfusu 80 milyonu (2017, TÜİK) geçmiştir. İdari açıdan 81 il ve 850 ilçeye bölünmüş olan Türkiye, Asya ve Avrupa arasında bir köprü konumundadır. Türkiye nüfus sayısı itibarıyla dünyada 15. sırada, yüzölçümü itibarıyla dünyada 32. sırada ve Dünya Bankası 2014 yılı verilerine göre ekonomik gücü itibarıyla 18.⁴ sırada olan bir dünya devletidir. Aynı zamanda G20 ülkeleri sıralamasına baktığımızda da Türkiye 17. sırada olup uzman açıklamalarına bakıldığında ise bu sıralama sadece ekonomik güçten değil, Türkiye'nin stratejik öneminden de kaynaklanmaktadır.⁵

---

² Lewis, 2010, 343

³ Yazıcı, H. ve Koca, N. (Editörler). (2014). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*. Ankara: Pegem Akademi, 3-6.

⁴ İnternet: Dünyanın en büyük 20 ekonomisi. AHaber. Web: <http://www.ahaber.com.tr/galeri/dunya/dunyanin-en-buyuk-20-ekonomisi> 11 Ağustos 2017'de alınmıştır.

⁵ İnternet: Türkiye G20'nin 17. büyük ekonomisi. Sözcü. Web: <http://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/turkiye-g20nin-16-buyuk-ekonomisi-1923397/> 11 Ağustos 2017'de alınmıştır.

Türkiye, dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %72'sine sahip Ortadoğu ve Kafkaslara⁶ yakın bir konumda olması, deniz ulaşımında önemli bir yere sahip olan Akdeniz bölgesine kıyısı bulunması, Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına sahip olmasıyla, Balkanlar ile yakınlığı ve Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir yerde bulunmasıyla önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Bu konum, hemen hemen dünya adasının merkezi konumundadır.⁷ Sosyolog Emre Kongar ise, "Bu konumu, Onu, bu bölgelerde çıkarları olan ülkeler açısından 'vazgeçilmez' yapmaktadır."⁸ diye tanımlamıştır.

Türkiye Kafkaslarda bulunan Karaçaylar, Nogaylar, Balkarlar, Kumuklar, Ahıskalar ve Azeriler gibi Türk halkları ile aynı soydan gelmesiyle, aynı dili kullanmasıyla ve aynı kültüre sahip olmasından dolayı bu ülkelere hem model olmaktadır hem de bu bölgedeki petrol, doğalgaz gibi kaynakların Batı'ya taşınmasında kilit rol oynamaktadır. Enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden Batı'ya aktarılması hem Batı'nın hem de Kafkasların istediği bir durum olmuştur.⁹

Caner Sancaktar: "Balkanlar bölgesini Avrupa, Asya ve Orta Doğu arasında hava ve kara taşımacılığında geçiş yoludur. Ayrıca su yolu taşımacılığı açısından Orta Avrupa, Karadeniz ve Akdeniz'de önemli etkileri olan stratejik bir bölgedir."¹⁰ diye ifade etmiştir. Türkiye'nin Balkanlarla ilişkileri Osmanlı'ya dayanmaktadır. Yüzyıllarca Osmanlı idaresinde huzur içerisinde yaşamışlardır.¹¹ Bundan dolayı bölgedeki Müslüman ve Türk nüfusun Türkiye ile bağları çok kuvvetlidir. Bu da Türkiye'yi bölge ile yakın ilişkiler içerisinde olmaya itmektedir. "Balkanlarla bu bağları paylaşan Türkiye'nin, bölgede barış ve istikrarın temini için aktif politikalar izlemesi kaçınılmaz olmakla birlikte, Türkiye'nin dışarıda bırakıldığı bir Balkanlar güvenlik sisteminin ihtiyaç duyulan istikrar ve barışı sağlaması mümkün değildir."¹²

⁶ Yazıcı ve Koca, 2014, 19

⁷ İnternet: Yılmaz, S. Jeopolitik ve Türkiye. Web:

http://usam.aydin.edu.tr/analiz/TURKIYE_ICIN_JEOPOLTK.pdf 8 Nisan 2015'te alınmıştır.

⁸ İnternet: Kongar, E. Türkiye'nin Önemi. Web: http://www.kongar.org/makaleler/mak_tuo.php 10 Nisan 2015'te alınmıştır.

⁹ Kuloğlu, A. (2002). "Değişen Küresel Jeopolitikte Türkiye". *Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel*, 8(4), 11

¹⁰ İnternet: Sancaktar, C. (Mayıs, 2010). Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli? Web:

http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_ozemli 2 Nisan 2015'te alınmıştır.

¹¹ İnternet: Balkanlar ve Türkiye. Web: <http://akademikperspektif.com/2012/02/02/balkanlar-ve-turkiye/> 2 Nisan 2015'te alınmıştır.

¹² Kuloğlu, 2002, 13-14.

Adı geçen bu bölgeler, bu coğrafya aslında bir zamanlar Osmanlı devletinin kontrolü altındaki coğrafyadır.

Türkiye, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Konseyi, Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Karadeniz Ekonomik İş birliği (KEİ), Ekonomik İş birliği Teşkilatı (ECO), D-20 ve İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) gibi örgüt ve kuruluşların hepsine birden üye olan tek devlettir. Bu üyelikler de göstermektedir ki Türkiye Cumhuriyeti hem Doğu'ya hem de Batı'ya ait bir ülkedir. Türkiye Doğu ve Batı kültürleri arasında bir köprü olmaktadır. Batı'nın demokratik değerlerini bünyesinde barındıran tek İslam ülkesidir. Emre Kongar, tek demokratik İslam ülkesi olması ile Türkiye'nin İslam ülkeleri için farklı bir model olacağını ve Müslüman toplumlar için demokratik bir model olacağını bunun da sadece bölge için değil tüm dünya tarihi açısından önemli olduğunu ifade etmektedir.¹³

Türkiye'nin Ortadoğu ile iyi ilişkiler içerisinde olması Türkiye'nin, İslam ülkelerine daha kolay model bir ülke olmasını sağlamıştır. Türkiye Müslüman Ortadoğu ülkelerine model olmuştur çünkü Müslüman ülkeler içerisinde en demokratik olan, ilişkilerinde ılımlı ve müzakereci yöntemleri tercih eden bir ülkedir. Bunların yanı sıra Türkiye, İslam ülkeleri arasında Batı kurumlarına üye olan ve Batılı değerleri benimsemiş yegâne ülkedir. Aynı zamanda liberal ekonomiyi benimsemiş tek Müslüman ülkedir. Bu özellikleri ile Türkiye diğer Müslüman ülkelere model olacak bir ülke konumundadır. Kısacası Türkiye diğer Türk devletlerine, Balkanlardaki Müslüman halka, birçok Ortadoğu ülkesine model olmaktadır. Bu da Türkiye'nin model olduğu ülkelerin bulunduğu coğrafyalarda önemli bir ülke olmasını ve söz sahibi olmasını beraberinde getirmektedir.

1.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Müttefik Olarak Önemi

Kolomb, altın ve baharat karşılığında elde edeceği unvan, zenginlik ve refaha ulaşmak için Asya'ya doğru yola çıkmıştı. Henüz hedeflediği yolun dörtte biri kadar yol gitmişti ki 12 Ekim 1492 tarihinde Karayipler denizindeki Bahama Adalarından

---

¹³ İnternet: Kongar, E. Türkiye'nin Önemi. Web: http://www.kongar.org/makaleler/mak_tuo.php 10 Nisan 2015'te alınmıştır.

birinin sahiline ulaştı.¹⁴ Fakat kıta Amerika'sını hiç görmedi. Kolomb' un bu kazara keşfinden sonra kıta sırasıyla Portekizlilerin, Fransızların ve İngilizlerin sömürgecilik alanı haline gelmiştir. Bu denizlere hâkim Avrupa devletleri güçleri ölçüsünde kuzey ve güney Amerika'da sömürgeler kurmuşlardır.¹⁵ Portekiz'in İspanya tarafından işgali sonucu Portekiz sömürgeleri İspanya'nın kontrolüne geçmiştir. 1588'e kadar önemli bir deniz gücüne sahip olan İspanya bu tarihten sonra İngiliz donanmasına yenilmiş ve denizlerdeki üstünlüğünü İngilizlere kaptırmıştır. İngilizler ile birlikte Avrupa'nın yeni güçleri Fransa ve Hollanda böylece Amerika'daki İspanyol ve Portekiz sömürgelerine hâkim olmuşlardır. Hollanda iki kez İngiltere tarafından yenilgiye uğratılarak kuzey Amerika'dan atılmıştır. Nihayetinde Yedi Yıl Savaşları'nda Fransa'yı yenerek İngiltere 1763 Paris Antlaşması ile kuzey Amerika'nın neredeyse tümüne hâkim olmuştur.¹⁶ Sonrasında 4 Temmuz 1776 tarihinde 13 koloni bağımsızlığını ilan ederek İngiltere'den ayrılıp Amerika Birleşik Devletleri adını almıştır.

“Kuzey Amerika'ya göç edenler, ...dinsel baskılardan, işsizlik ve yoksulluktan kurtulmak, kendilerine özgürce yaşayacakları yepyeni bir ortam oluşturmak amacıyla göç etmişlerdir.”¹⁷ Güney Amerika'ya gelenler gibi altın ve elmas bulup zengin olarak ülkelerine geri dönme düşüncesinde değillerdi. Koloni dönemi Amerika'ya bazı önemli unsurları miras olarak bırakmıştır. Bunlardan bir tanesi ulus olmanın önemli öğelerinden biri olan dildi: İngilizce. Bir diğeri temel haklara gösterilen saygı ve hürmetti.¹⁸ Koloni döneminin önemli miraslarından biri de güçlü kişisel girişim ruhu. Bu miraslardan belki de en önemlisi her bireyin eşit yaşam şartlarına ve olanaklarına sahip olma hakkı düşüncesiydi ve diğeri bir düşünce de Amerikan halkının özel bir yazgısı olduğu, önlere başka bir halkın başarıma şansı olmayan bir hayat bulunduğu düşüncesi idi.¹⁹

Amerika'nın bağımsızlığını ilan ederken kabul edilen önemli bir diğeri husus da “Bağımsızlık Beyannamesi” idi. Bu belge ilk kez insanların doğuştan sahip oldukları

¹⁴ Zin, H. (2005). *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi*. (Çev. S. Özer). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. (Eserin orijinali 1995'de yayımlandı.), 8.

¹⁵ Armaoğlu, F. (2001). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. (On üçüncü Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi, 62

¹⁶ Sander, O. (2011). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. (Yirmi birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 151-152

¹⁷ Birecikli, İ. (2011). “Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri (1776-1876)”. *History Studies*, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 83.

¹⁸ Nevins, A., Commager, H. (2008). *ABD Tarihi*. (Çev. H. İnalçık). Ankara: Doğu Batı Yayınları. (Eserin orijinali 1951'de yayımlandı.), 63.

¹⁹ Nevins, 2008, 64

devredilmez hakları olduğunu söylüyordu. “Bu haklar: Yaşama hakkı, hürriyet hakkı ve saadetini temin etme hakkıydı. Devletler bu hakları sağlamak için kurulmuştur ve yönetenler her türlü iktidarı yönetilenlerin rızasından alırlar. Bu haklara aykırı davranan iktidarı değiştirmek milletin hakkıdır.”²⁰ Beyannamedeki bu ifadeler Amerika’ya göç eden Avrupalıların özgürlüklerine ne kadar düşkün olduklarını gösteriyordu. Fakat beyannamedeki bu ifadeler Amerika’daki bir buçuk milyon köleyi kapsamıyordu. Özgürlük sadece beyaz adam için geçerliydi.

Amerika İngiltere’ye karşı kazandığı zafer ve bağımsızlığını ilan etmesi sebebiyle ve kuruluşunun siyasal bir felsefeye dayanması sonucunda büyük bir özgüvene sahip olmuştur. ABD’nin kuruluş felsefesinde, dinsel ve siyasal özgürlükler birbirini tamamlayan iki önemli unsur olarak algılanmıştır ve birinin yokluğunda diğerinin önemini yitireceği vurgulanmıştır.²¹ On üç koloniden oluşan ABD’nin kurucu liderleri Amerika’nın ve halkının Tanrı tarafından seçilmiş eşsiz bir ülke olduğuna ve bundan dolayı da Amerika’nın topraklarını genişletebileceğini vurgulamışlardır.²² Bu genişlemeyi rahat bir şekilde yapmak ve Güney Amerika’yı, Kanada’yı, Avrupa devletlerinin yayılmacılığından korumak için, George Washington’un Avrupa siyasetinden uzak durulması gerektiği fikri James Monroe tarafından 1823’te doktrin haline getirilmiştir.²³ Böylece ABD izolasyon politikası ile içine kapanmış ve Avrupa siyasetinden uzak kalmış ekonomisini güçlendirmiştir. Bu Amerikan yayılmacılığının ve dünyanın geri kalanına da özgürlük götürme düşüncesinin başlangıcı olmuştur. Bu düşüncenin temelinde “Açık Yazgı” (Manifest Destiny) diye adlandırılan siyasal felsefe yatmaktadır.²⁴ Bu siyasal felsefe devamlı bir şekilde artan Amerikan nüfusunun Kuzey Amerika’da yayılmasına zemin hazırlamıştır.

1861-1865 arasında yaşanan Amerikan İç Savaşından Amerikan ekonomisi büyüyerek çıkmıştır. İç Savaşın bitimini takiben ABD, sanayide lider durumuna gelmiş, yetenekli iş adamları bu süreçten büyük servet sahibi olmuşlardır. Amerika’yı bir uçtan bir uca geçen ilk demiryolu 1869’da tamamlanmıştır. 1900’lerde

---

²⁰ Birecikli, 2011, 89

²¹ McDougall, W. (1997). *Promised Land, Crusader State: The American Encounter With the World Since 1776*. (First Edition). Boston: Mariner Books, 17.

²² Sümer, G. (2008). “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”. *Uluslararası İlişkiler*, 5(19), 123

²³ Birecikli, 2011, 93

²⁴ Sümer, 2008, 123

ise ABD'deki demiryollarının uzunluğu Avrupa'dakilerin toplamından fazla bir duruma gelmiştir. Petrol sanayi gelişen sektörler arasına girmiştir.²⁵ 1865-1900 yılları arasında ABD'nin nüfusu iki katına çıkmış, ülkenin üretimi de İngiltere'yi geride bırakmıştır. Amerika'daki bu üretim artışı ve ekonominin büyümesi kamuoyunda yeni dış politika üretilmesi gerektiği vurgusuna sebep olmuş ve hatta üretim fazlası için yeni pazarlar bulunması gerektiğini ileri süren teoriler geliştirilmiştir.²⁶ Artık "Sömürgecilik karşıtı büyük bir devrimle kurulan ABD, 19. yüzyılın son on yılı içinde kendisi sömürgeci bir devlet haline gelmeye başlamıştır."²⁷

"Fransız İhtilali'nden birkaç yıl önce kurulan ABD; 19. asırda genişleyerek ve güçlü bir devlet haline gelerek kudretini ilk defa I. Dünya savaşında göstermiştir. Daha sonra II. Dünya Savaşının liderliğini yapmış ve bugünün süper güçlerinden biri olmuştur."²⁸ ABD'nin hegemonyası, tarihin en hırslı kurumsallaşma hamleleri ile mümkün olmasını Toman ve Akman şöyle ifade etmişlerdir:

Savaş sonrası dönemde, kurulan Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) vb. uluslararası organizasyonlar, yenedünya düzeninin kurulması ve bu düzenin kurula dayalı yapıya dayanmasına olanak sağlamıştır. Bu sistem, ABD'nin düzen koruyucu bir rolü benimsemesine ve siyasal, ekonomik, sosyal vs. politikaların uluslararası organizasyonlara göre düzenlenmesini sağlamıştır.²⁹

II. Dünya Savaşından sonra Soğuk Savaş dönemine girilmiş ve ABD, SSCB ile dünyada güç mücadelesine girmiştir. Böylece ortaya iki kutuplu bir yapı çıkmıştır.³⁰ SSCB, Amerikan kamuoyunda ciddi bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. ABD Başkanı Harry Truman ve ekibi de SSCB'nin düşman olduğu propagandasına ciddi önem vermişlerdir. Böylece, 1947 yılını takiben Amerikan dış politikasının temeline SSCB'yi durdurma ve bitirme politikaları oturmuştur. Bu politikaların çıkış noktasında da Truman Doktrini vardır.³¹ Truman Doktrini ile ABD içe kapanma

²⁵ İnternet: ABD'nin Portresi. (Eylül, 1997). Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı. Web: http://usa.usembassy.de/etexts/turkish/abd_portresi.pdf 12 Nisan 2015'te alınmıştır.

²⁶ Sümer, 2008, 124

²⁷ Sander, 2011, 160

²⁸ Birecikli, 2011, 81

²⁹ Toman, M., Akman, H. (2014). "Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu". *Tarih Okulu Dergisi*, 7(20), 295

³⁰ Sander, O. (2010). *Siyasi Tarih 1918-1994*. (On dokuzuncu Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 202

³¹ Sander, 2010, 257

politikasından vazgeçmiş ve Doktrin daha aktif ve müdahaleci bir politika izlemeye başlamasında ilk adım olmuştur. Diğer taraftan ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall'ın ileri sürdüğü plana göre de Avrupa'nın ekonomisi çökmüş devletlerine yardım edilmesi gündeme getirildi. Böylece Avrupa'nın, eski güçlü devletleri artık ABD'ye muhtaç olup bağımlı hale gelmişlerdi.³² Tüm bu gelişmeler, Amerika'nın dünya hâkimiyetinin başladığının bir göstergesiydi. 1980'lere gelindiğinde ABD büyük ölçüde silahlanarak SSCB'nin ekonomisini silahlanma yarışıyla çökertmiştir. Sovyet ekonomisinin çökmesi de Soğuk Savaşın sonunu getirmiştir.³³

Soğuk Savaştan sonra dünyada ABD hakimiyeti artmış ve ABD dünyada muazzam bir güce sahip karşı koyulamayan yani karşı koymanın bir fayda getirmeyeceği bir ülkeye dönüşmüştür.³⁴ ABD askeri olarak benzersiz bir küresel erişime sahip olmuştur, ekonomik anlamda küresel olarak lider konuma yükselmiştir, teknolojinin her alanında liderliği elinde tutmuştur ve kültürel olarak da tüm Amerikan karşıtlığına rağmen özellikle gençler arasında cazibesini korumuştur. Tüm bunlar ABD'ye erişilmez bir siyasi nüfuz kazandırmıştır.³⁵ Sait Yılmaz Amerikan ekonomisi hakkında şu bilgileri vermektedir:

Amerikan ekonomisi dünyanın en büyük ekonomisidir. Dünya üretiminde %27'lik bir paya sahiptir ki bu oran Amerika'yı izleyen üç ülkenin (Japonya, Almanya, Fransa) toplam üretimine eşittir. Dünya nüfusunun yirmide birinden az bir nüfusa sahip olmasına rağmen dünyadaki ekonomik faaliyetlerin dörtten birinden fazlasını yapmaktadır. Dünyadaki merkez bankalarının üçte ikisi dolar ile rezerv yapmakta ve 60 yıldır ABD uluslararası finans pazarlarına hâkimdir. Dünyadaki 500 büyük şirketin 219'u Amerikalıdır. Piyasa değeri açısından dünyanın en büyük yüz şirketinin elli dokuzuna sahiptir. Doğrudan dış yatırımda ABD ikinci sıradaki İngiltere'nin iki kat önündedir. 100 büyük markadan 62'si Amerikalıdır.³⁶

Bunlara ek olarak 2017 sonu itibari ile 6 trilyon dolarlık direkt dış yatırımla da ABD hala dünya liderliğini korumaktadır.³⁷ 2017 verilerine göre ABD'nin gayri safi

³² Toman, 2014, 309

³³ Uzer, U. (2013). "21. Yüzyılda Tek Kutupluluk Tartışmaları". *Bilge Strateji*, 5(8), 74

³⁴ Uzer, 2013, 78

³⁵ Brzezinski, Z. (2005). *Büyük Satranç Tahtası*. (Çev. Y. Türedi). İstanbul: İnkılap Kitabevi. (Eserin orijinali 1997'de yayımlandı.), 43

³⁶ Yılmaz, S. (2008). "ABD Hegemonya Kurgusu". *21. Yüzyıl Dergisi*. 2(4), 200

³⁷ İnternet: (2019, Şubat). Direct Investment by Country and Industry, 2017. *Bureau of Economic Analysis*. Web: <https://www.bea.gov/news/2018/direct-investment-country-and-industry-2017> 10 Şubat 2019'da alınmıştır.

yurtiçi hasılası 19 trilyon dolarla en yakından takip eden Çin'den iki kat fazladır.³⁸ ABD'nin 2017 yılı savunma bütçesi 606 milyar dolar olmuştur³⁹, bu savunma bütçesi de neredeyse dünyanın geri kalanının harcamalarına eşittir. Bu harcamayla dünyanın en güçlü ordusuna sahiptir.⁴⁰ Sait Yılmaz ABD'nin askeri gücü ile ilgili şunları ifade etmiştir: "Dünyada Amerika'ya savaş açıp kazanabilecek bir konvansiyonel güç bulunmamaktadır. Dünyanın tüm güçleri bir araya gelse bile ABD'yi yenmeleri garanti değildir. Amerika; askeri güç açısından hem nükleer silahlara hem de dünyanın her yerine ulaşabilen Konvansiyonel kuvvetlere sahip dünyanın tek ülkesidir."⁴¹ ABD, 21. yüzyılın ilk on yılında 130'dan fazla ülkede 752 askeri üsse sahip olmuştur.⁴²

Demokratik olmayan ve yarı demokratik ülkelerden oluşan bir dünyada, en uzun süreli işleyen demokrasiye sahip ülkedir. Özgürlüklere önem veren yapısıyla yıllık bir milyon göçmen alan Amerika, göçmenlerin en çok tercih ettiği ülkedir.⁴³ Silikon Vadisi ile dünya teknolojisinde, Wall Street ile dünya finans ve iş alanında ve Hollywood ile dünya sinema sektöründe de liderliğini sürdürmektedir. Ayrıca dünyanın ilk 20 üniversitesi sıralamasında da ilk 15'teki üniversiteler Amerikan üniversiteleridir. Tüm bu unsurlar ile ABD kendi ekonomik yapısını, siyasal yapısını ve kültürünü ihraç ettiği bir yumuşak güce sahiptir.⁴⁴ McDonald's 130'dan fazla ülkede 30.000 lokantası ile Amerika'nın yumuşak gücüne iyi örneklerden biridir.⁴⁵ Kendi derin gücü ve Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi aracı kurumlar aracılığıyla, diğer birçok ikili ve çok taraflı kurumla birlikte, ABD şimdi daha çok devleti daha fazla yönden kontrol etmektedir.⁴⁶

³⁸ İnternet: (2019, Şubat). United States. *The World Bank*. Web: <https://data.worldbank.org/country/united-states> 10 Şubat 2019'da alınmıştır.

³⁹ United States Department of Defense. (2018). *Defense Budget Overview*. Washington DC: United States Department of Defense, 1-2.

⁴⁰ İnternet: Adelman, J. (Aralık, 2013). "Why The U.S. Remains The World's Unchallenged Superpower." *Forbes*. Web: <http://www.forbes.com/sites/realspin/2013/11/24/why-the-u-s-remains-the-worlds-unchallenged-superpower/> 10 Nisan 2015'te alınmıştır.

⁴¹ Yılmaz, 2008, 201

⁴² Uzer, 2013, 72

⁴³ İnternet: Adelman, Aralık, 2013

⁴⁴ İnternet: Adelman, Aralık 2013

⁴⁵ Uzer, 2013, 83

⁴⁶ Garrison, J. (2004). *America as Empire* (First Edition). San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 20

Sonuç olarak ABD kurulduğundan bugünkü konumuna kadar birçok evreden geçmiştir. Ancak tüm evrelerinde sadece kendi için olsa bile demokrasi, özgürlükler ve insan hakları ön planda olmuştur. Gerektiğinde demokrasiyi diğer ülkelere müdahale etme aracı olarak kullanmıştır, gerektiğinde ise yumuşak gücüyle kültürünü ihraç ederek cazip ve örnek alınan bir ülke olma konumunu korumuştur. Amerika'ya karşı güç dengesi uygulanmamıştır. Bunun sebebini Ikenberry aşağıdaki gibi açıklamıştır:

Bunun dört temel sebebi olduğunu ifade edebiliriz. Öncelikle, hâkim devlet belirli bir güç eşiğini aştığı zaman bu devlete yönelik dengeleme çabaları beyhude olacaktır. İkinci olarak, demokratik devletlerarasında barışçı ilişkiler mevcuttur. Üçüncü neden, Çin ve Rusya gibi devletler nükleer caydırıcılığa sahiptirler ve bu yüzden Amerika tarafından saldırı veya işgal edilme endişesi taşımamaktadırlar. Esasen nükleer silahlar, yukarıda da ifade edildiği gibi, büyük güçler arası savaşı imkânsız veya çok zor kılmıştır. Dördüncü olarak da ABD büyük güçlerle komşu değildir. Coğrafi uzaklığı diğer devletlere karşı daha az tehdit arz etmesi sonucunu doğurmuştur.⁴⁷

ABD, kendine karşı duran bir güç ile karşılaşmamış, dahası dünya ülkelerinin büyük çoğunluğu Amerikan hegemonyasını Amerika'nın askeri, ekonomik ve kültürel gücünden faydalanmak için kendi rızaları ile kabul etmişlerdir. ABD hala dünyadaki en önemli tek güçtür.

1.3. Türk Dış Politikasının Temelleri

Dış politikayı etkileyen birçok faktör vardır. Bir ülkenin coğrafi konumundan kaynaklanan jeopolitik durumu, ülkelerin ortak kültürel, demokratik ve sosyal değerlere sahip olmaları, özellikle gelişmekte olan ülkelerin güvenlik gereksinimleri, varsa o ülkenin aldığı dış yardımlar, bir ülkenin ekonomik ve teknolojik gelişmişliği de dış politikasını etkilemektedir⁴⁸.

Türk dış politikası da bu tür faktörlerden etkilenmiş ve dönemsel farklılıklar göstermiştir. Yani Türk dış politikasını belirli kalıplara sokmak mümkün değildir. Dönemsel olarak bazı değişiklikler gösterse de Türk dış politikasının değişmeyen

⁴⁷ Ikenberry, J. (2011). *Liberal Leviathan*. (First Edition). Princeton: Princeton University Press. 129-131

⁴⁸ Kamel, A., (2014). *1923'den Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 22-24

temel taşları da mevcuttur. Bunlar Batıcılık ve Statükoculuk unsurlarıdır⁴⁹. Bu temel unsurlar aslında Osmanlı'dan miras kalmıştır.

Son dönemlerinde, Osmanlı Devleti varlığını sürdürebilmek için büyük devletler arasında güç dengesine önem vermiş ve zorunlu olmadıkça savaşmamıştır. Yani var olan düzeni korumaya çalışmıştır. Bilim, teknoloji ve askeri anlamda ileri seviyede olan Batı'yı örnek almaya çalışmıştır⁵⁰. Buradan anladığımız odur ki Osmanlı'nın son dönemde dış politikasında gördüğümüz şey mevcut durumu koruma yani statükoculuk ve Batıya yönelmesi de Batıcılıktır.

Batıya yönelim Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasının temel özelliğidir. Cumhuriyet'in ilk yirmi yılında tarafsız bir politika izlenmesine rağmen Türkiye siyasal ve ekonomik olarak Avrupalı bir ulus olmuş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da bu yönelim değişmeden ve güçlenerek devam etmiş ve Batılı devletlerin sıkı bir müttefiki olmuştur⁵¹.

Batılılaşma ya da Batıya yönelme unsuruna bakıldığında batılılaşma, Batının çağdaş, modern yapısını ve değerlerini elde etme çabası olarak ifade edilebilir. Aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması Osmanlı'da başlayan batılılaşma, modernleşme işleminin yeni şartlarda ve yeni bakış açısı ile hızlandırılmasıdır⁵².

Türkiye'nin Batıya dönmesinin birçok sebebi vardır. Türkiye'yi kuranların üyesi oldukları İttihat ve Terakki milliyetçi ve Batıcı bir siyasal oluşumdur. Türkler imparatorluktan önce de hep batıya doğru hareket etmişlerdir. Türkiye'nin sınıfsal yapısı ve tercih ettiği kalkınma modeli Türkiye'yi Batıya yaklaştırmıştır. Bir diğer husus ise Türkler Batı kültüründen etkilenmiş ve daima Batılı olarak anılmak istemişlerdir⁵³.

⁴⁹ Oran, B., (Editör). (2009). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınevi, 46

⁵⁰ İnternet: Özev, H. (Temmuz, 2009). Dünden Bugüne Türk Dış Politikası. Web: <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1111/dunden-bugune-turk-dis-politikasi> 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

⁵¹ Fırat, M., (Der.) Sander, O., (2013). *Türkiye'nin Dış Politikası*. (Dördüncü Baskı). Ankara: İmge Kitabevi. 71-72

⁵² Gözen, R. (2009). *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası*. Ankara: Palme Yayıncılık, 46.

⁵³ Oran, 2009, 50

Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşması olarak kabul edilen Lozan Antlaşması'da Türkiye'yi Batı ile sıkı ilişkiler geliştirmesi yönünde zorlayan bir antlaşmadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Batıcılık politikasının arkasında Batının işgal ve kontrol politikalarına karşı ayakta kalabilmek için Batı gibi modernleşmek ve Batı ile iş birliği yapmak düşünceleri yatmaktadır⁵⁴.

Kısacası bu Batıya yönelmenin arkasında sadece bir Sovyet tehdidinden ya da yönetici sınıfın çıkarlarından kaynaklanan durum söz konusu değildir. Bunda pozitivist felsefelerden, özgürlük, ulusçuluk gibi akımlardan etkilenmiş olan Atatürk'ün, Amerikan bağımsızlık mücadelesinin cesaretlendirdiği Fransız İhtilali ile ortaya çıkan Batı modeli ulusçuluk akımının etkisiyle Batı modeli bir Türk ulus devleti kurma girişiminin de etkisi vardır. Zira Atatürk Batının ülkelerine değil, emperyalizmine karşıym demmiştir⁵⁵.

Diğer taraftan, Türk Kurtuluş Savaşı, Batı'nın ülkelerine karşı değil Batılı emperyalist güçlere karşı verilmiştir. Batıcılık, artık Osmanlı dönemindeki sınırlarının ötesine geçerek Cumhuriyetle beraber artık ulaşılması gereken bir amaç olmuş ve yeni devletin bir ideolojisine dönüşmüştür. Böylece Batıcılık Türk dış politikasında bir belirleyici duruma gelmiş ve Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar devam etmiştir. Günümüzde de bu yönelim devam etmektedir. ABD ve NATO ile ortak operasyonlar, AB üyelik başvurusunun hala devam etmesi bunun bir göstergesidir⁵⁶.

Statükoculuk Türkiye'nin mevcut toprak bütünlüğünü korumaktır. Buna göre Türkiye mevcut sınırlarından memnundur ve değişmesini istememektedir. Soydaşlarının yaşadığı toprakları kendi topraklarına katma arzusu yoktur⁵⁷. "Yurtta sulh, cihanda sulh" anlayışı da statükoculuğun genel kuralı olmuştur. Böylece "biz kimsenin sınırlarına karışmıyoruz, kimse de bizim sınırlarımıza karışmazsa barış içinde yaşarız" demek istenmiştir.

---

⁵⁴ Gözen, 2009, 47

⁵⁵ Fırat, 2013, 72-75

⁵⁶ Yenigün, C., Efegil, E., (Editörler). (2010). *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 41

⁵⁷ Oran, 2009, 47

Statükoculuğun bir diğer uygulama şekli de Türkiye'nin mevcut dengeleri sürdürme çabasıdır. Bu durumda Türkiye jeostratejik konumu itibari ile Batıcılık unsuruna rağmen Batı ve Batı karşıtları arasında denge oluşturmaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra Batıyı oluşturan güçler arasında da bir denge kurma çabası içinde olmuştur⁵⁸.

Statükoculuk belki Cumhuriyetin ilk yıllarında uygun bir yaklaşım, uygun bir politikaydı. Fakat Soğuk Savaşın bitmesinden sonra değişen dünya sisteminde statükocu bir politika izlemek Türkiye'yi "...inisiyatif almaktan korkan, reaksiyoncu, pasif ve her zaman başkalarının projeleri üzerinde konuşan, kendisi proje üretemeyen, yalnız bir ülke konumuna sokmuştur."⁵⁹

Türk dış politikasında Hatay'ın Türkiye'ye katılması ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı gibi olaylarda görüldüğü üzere dönemsel olarak bazı farklı uygulamalar olsa bile bu iki unsur değişmeden kalmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik başvurusunun hala devam etmesi, ABD'ye Türkiye'de hala üs verilmesi ve bu üssün NATO ülkelerinin kullanımına açılması Batıcılığın bir göstergesidir. Bu iki unsur Türk dış politikasının her dönem devam etmiş unsurlarıdır. Fakat Türk dış politikası dönem dönem bu unsurların yanı sıra dönemin şartlarına göre değişiklikler göstermiştir. Rusya ve Çin gibi ülkeler ile kurulan ilişkiler bu duruma bir örnektir. Ancak yine de Batı ile ilişkiler kesilmeden devam etmiştir.

1.4. ABD Dış Politikasının Temelleri

Amerikan çıkarları Amerika'nın ilk kurulduğu günden itibaren Amerikan diplomasisinde önemli bir yere sahip olmuştur. İlk diplomatik adım Amerika'nın izolasyonu olarak görülen "Monroe Doktrini" ile ABD'nin kendi menfaat bölgesi olan Güney Amerika, Atlas ve Pasifik okyanusundaki adalar gibi bölgelere Avrupa'nın emperyalist güçlerinin dokunmasının önüne geçmek ve kendi askeri ve ekonomik gelişimi için bir alan oluşturmak olmuştur. "Monroe Doktrini", ABD'nin kıta komşularına yönelik müdahalecilik ile ilgili, kendi rol ve sorumlulukları hakkında

---

⁵⁸ Oran, 2009, 49

⁵⁹ Yenigün, Efegil, 2010, 43

düşüncelerini şekillendirmiştir⁶⁰. Kısaca Monroe Doktrini Amerika ve Avrupa'nın birbirlerinin çıkar bölgelerine girmesinin önünü kesmiştir⁶¹.

Diğer yandan Amerikan anayasasında her ne kadar kilise ve devlet ayrılığı olsa da⁶² din, Amerika'nın kuruluşunda önemli bir itici kuvvet olmuştur. Pew Research Center'ın 30 Mayıs 2014 tarihinde yaptırdığı Amerikalıların %63'lük bir kısmının Tanrı'ya kesinlikle inandıklarını ve %20'lik bir kesiminde Tanrı'ya oldukça inandıklarını ortaya koymuştur. Tanrı'ya inanmayanların oranı ise sadece %9'dur.⁶³ Amerika'ya ilk geldikleri günkü gibi Tanrı'ya olan inançlarının kuvvetli olmasından dolayı diplomasi elitleri Amerikan çıkarlarının meşrulaştırılması için Amerika'nın büyümesinin ve yayılmasının Tanrı'nın bir isteği olduğunu ifade eden "Açık Yazgı"⁶⁴ siyasal felsefesini kullanmışlardır ve bu da Amerikan siyasi tarihinin mihenk taşlarından biri olmuştur⁶⁵. Bu siyasal felsefeye inananlar sadece Amerika'nın yayılmasını değil Tanrı'nın dünyanın geri kalanını özgürleştirmesi için Amerika'ya bir görev yüklediğine de inanıyorlardı⁶⁶.

1865-1900 yılları arasında Amerika'nın sanayisi gelişmiş bunun sonucu olarak ekonomisi de çok büyümüştür. Bu dönemde ihracatı 281 milyon dolardan 12 milyar dolara çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde nüfus iki katına çıkarak 71 milyon olmuştur. Bu durum Amerika'da daha etkili bir dış politika izlenmesi gerektiği düşüncesini kuvvetlendirmiştir. Böylece öncülüğünü *The New Republic* dergisinin kurucusu Herbert Croly'nin yaptığı "İlerici Emperyalizm" (Progressive Imperialism) denilen bir gelenek ortaya çıkmıştır. Amerika'yı kuranların dünya görüşü ve güçlü bir ekonominin birleşmesi bu düşüncenin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu görüşe göre Amerika'nın, dünyanın geri kalanını uygarlaştırmak için bir görev hakkı

⁶⁰ Eugene, R., Wittkopf and Christopher, M. (2008). *American Foreign Policy: Pattern and Process*. (Seventh Edition). Belmont: Thomson Wadsworth, 33

⁶¹ Akçay, E. ve Akbal, Ö. (2013). "ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9-10.

⁶² İmge, O. (2010). *Amerika'da Din ve Devlet: Tarihi ve Felsefi Temeller*. (Birinci Baskı). Ankara: Liberte, 49

⁶³ İnternet: Belief in God. Web: <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/belief-in-god/> 20 Ocak 2016'da alınmıştır.

⁶⁴ Bostanoğlu, B. (1999). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*. (Birinci Baskı). İstanbul: İmge, 479

⁶⁵ Şener, B. (2014, Yaz). "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstisnacılığı" ya da "Açık/Kaçınılmaz Yazgı"". *International Journal of Social Science*, 26, 411.

⁶⁶ Sümer, G., (2008, Güz). "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü". *Uluslararası İlişkiler*, 5(19), 122

vardı⁶⁷. “İlerici Emperyalizm” geleneğinin gelişmesinde Amerikan başkanlarından Theodore Roosevelt’in katkısı büyük olmuştur⁶⁸.

Avrupa siyasetine uzak duran Amerika Woodrow Wilson’la birlikte Amerikan diplomasisinde yeni bir sayfa açmıştır. Gürbüz, dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson için şu sözleri ifade etmiştir: “Başkan Wilson gerek taşıdığı kişisel ve romantik duygular ve gerekse Amerika’nın çıkarlarıyla uyuştugu için daha barışçıl bir dünya ve Avrupa’nın korumacı geleneğine karşın dünya ticaretinde daha fazla serbestlik içeren yeni bir uluslararası rejim düşledi.”⁶⁹ ABD I. Dünya Savaşındaki tarafsızlığını koruyordu ancak itilaf devletlerine gizli bir şekilde destek oluyordu. Bu destek araç gereç, petrol ve borç para şeklinde yapılıyordu. 1917 yılında Alman denizaltıların İngiltere ve Fransa’ya giden Amerikan gemilerini batırmasıyla ve ABD Zimmermann telgrafının da etkisiyle Almanya’ya savaş açmış ve böylece I. Dünya Savaşına girmiştir⁷⁰. Dünya siyasetini değiştirmeye çabalarken Kongre engeline takılan Woodrow Wilson başarısız olmuştur⁷¹. Woodrow Wilson’ın gelecekte karşılaşılabilecek savaşları ortak bir şekilde engellemeye yönelik kurulmasını önerdiği “Milletler Cemiyeti’ne” ABD’nin üyeliği ABD Kongresi tarafından onaylanmamış, Milletler Cemiyeti kurulmasına rağmen ABD Cemiyete üye olamamıştır. Sümer, ABD başkanları Theodore Roosevelt ve Woodrow Wilson’ın sahip oldukları vizyonu aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Theodore Roosevelt’in sahip olduğu vizyon olan ilerici emperyalizm, Amerikan değerlerinin muhafazakâr ideolojinin senteziyle oluşurken, Wilson’un sahip olduğu vizyon, Amerikan değerlerinin daha liberal bir ideolojinin senteziyle oluşmuştur. İşte bu şekilde Amerikan dış politika geleneğinin iki farklı kola ayrıldığı görüyoruz.⁷²

Pearl Harbour saldırısıyla ABD, II. Dünya Savaşına girmek zorunda kalmış ve bu durum da ABD dış politikasında bir dönüm noktası olmuştur. Nazi

⁶⁷ Sümer, 2008, 124-125

⁶⁸ Sümer, 2008, 126

⁶⁹ Gürbüz, V., (2002). “Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 29-30, 88

⁷⁰ İnternet: Kaymaz, İ. Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm. *Atatürk Araştırma Merkezi*. Web: <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm> 20 Ocak 2016’da alınmıştır.

⁷¹ Hook, S., Spanier, J. (2014). *Amerikan Dış Politikası*. (Çev. Özge Tanırlı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi. (Eserin orijinali 2013’de yayımlandı), 7

⁷² Sümer, 2008, 129

Almanya'sına karşı mücadele veren kuvvetlere liderlik ederek bir zafer kazanması ABD'nin kendi halkı ve dünya halkları gözü önünde belli bir misyona sahip olduğu kanaatini güçlenmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan güç boşluğu da ABD'nin dünya siyasetine bir daha çıkmayacak şekilde girmesine sebep olmuştur⁷³. Savaşta eski emperyalist büyük güçler gerileyince, ABD onların boş bıraktığı yeri doldurmak durumunda kalmıştır. Dünyanın yeni süper gücü olan ABD'nin, artık tekrar kendi içine kapanıp dünya siyasetinden uzak durması mümkün değildir⁷⁴.

ABD dış politikasının dayandığı bu temellere bakıldığında Amerikan dış politikasında aşırı özgüven ve kibir vardır. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse, ABD'nin İran'a çeşitli sayıda yaptığı müdahaleleri ya da yaptırımları gösterebiliriz. İran'a yapılan bu yaptırımların sonuncusunun ilk ayağı Donald Trump yönetimince 7 Ağustos 2018'de uygulanmaya başlanmıştır⁷⁵ ve İran'a uygulanan yaptırımlara katılmayan ülkeler de alenen tehdit edilmişlerdir. Şeref Oğuz'un köşe yazısında belirttiği üzere; ABD Maliye Bakanlığı terörizmin finansmanından sorumlu Bakan Yardımcısı Marshall Billingslea, Türkiye ziyareti sırasında, Türk banka ve şirketlerinin 180 gün içinde İran ile ilişkilerini kesmedikleri takdirde ABD ile bir daha iş yapamayacaklarını belirtmiştir⁷⁶. Ülkeleri tehdit etme özgürlüğüne kadar varan bu özgüven ABD'nin dünyanın kalanına da müdahale hakkını kendinde görmesine sebep olmuştur. Amerika'nın dünyaya yaptığı müdahaleleri de hep kendi çıkarlarının önünü açmak şeklinde olmuştur. Bütün bu özgüven ve müdahale hakkı da dini temellere dayandırılarak meşrulaştırılmıştır. ABD dünyada her zaman bir güç boşluğu olduğunu ve bir dünya liderine ihtiyaç duyulduğunu varsaymıştır. Bu görevleri de sadece ABD'nin yerine getirebileceğini düşünmüştür⁷⁷.

---

⁷³ Sümer, 2008, 128

⁷⁴ İnternet: Erhan, Ç. "Avrupa'nın İntiharı" Ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5517.pdf> 6 Aralık 2015'te alınmıştır.

⁷⁵ İnternet: Son dakika! ABD dünyaya duyurmuştu... Yaptırımlar başladı. (5 Kasım 2018). Hürriyet. Web: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-abd-dunyaya-duyurmustu-yaptirimlar-basladi-41008619> 14 Şubat 2019'da alınmıştır.

⁷⁶ ⁷⁶ İnternet: Oğuz, Ş. ABD'den Bize İran Tehdidi. Web: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/oguz/2018/07/22/abdden-bize-iran-tehdidi> 14 Şubat 2019'da alınmıştır.

⁷⁷ Sümer, 2008, 131

Bu bağlamda ABD'nin dış politikadaki temel yaklaşımlarına bakıldığında aşağıdaki başlıkları sayabiliriz;

- ABD'nin ulusal güvenliğini korumak,
- Dünya barışı ve güvenli bir küresel çevrenin teşvik edilmesi,
- Uluslararası bir güç dengesinin korunması,
- Uluslararası sorunları çözmek için müttefikler ile birlikte çalışma,
- Demokratik değerlerin ve insan haklarının geliştirilmesinin teşvik edilmesi,
- Dış ticarete iş birliğini ve uluslararası ticaret örgütlerine küresel katılımı sürdürmek.⁷⁸

Kısacası Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşundan beri dış politikada temel ilkeleri; iç ve dış güvenliği güvenceye alacak önlemler, demokrasi, insan hakları, özgürlük kavramlarının yaygınlaştırılması, serbest piyasa ekonomisinin ve liberal politikaların yaygınlaştırılması olmuştur.

1.5. Türk – Amerikan İlişkilerinin Tarihi

Türk-Amerikan ilişkileri yaklaşık 200 yıl önce Osmanlı dönemindeki ticari faaliyetler ve misyonerlik çalışmaları ile başlamıştır. Ancak stratejik anlamdaki ilişkiler 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlamıştır. ABD 1820'lerde Ortadoğu bölgesine misyoner göndermeye başlamış ve 1830'larda Sivas, Erzurum, Harput, Bağdat gibi şehirlerde konsolosluklar açmaya başlamıştır.⁷⁹ Bu iki ülkeyi bugünkü anlamda bir araya getiren ise SSCB'nin Türkiye'den toprak ve üs gibi taleplerde bulunmasıdır⁸⁰.

ABD, SSCB'nin hızla yayıldığını ve bunun bir tehdit oluşturduğunu kabul etmesinden sonra SSCB'yi kuşatma politikası kapsamında Türkiye, ABD için önemli bir jeopolitik unsur olmuştur⁸¹. 5 Nisan 1946'da Türkiye'nin Washington

⁷⁸ İnternet: Foreign Policy: What Now? Web: <http://www.ushistory.org/gov/11a.asp> 6 Aralık 2015'te alınmıştır.

⁷⁹ Simon, R., Tejirian, E. (Ed.) (2004). *The Creation of Iraq, 1914-1921*. New York: Columbia University Press, 119

⁸⁰ Atmaca, A., (2011, Temmuz). "Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri". *Ortadoğu Etütleri*, 3(1), 164

⁸¹ Bal, İ., (2008). *ABD Politikaları ve Türkiye*. (Birinci Baskı). Ankara: Lalezar, 10

Büyükelçisinin cenazesini İstanbul'a getiren Amerikan savaş gemisi Missouri, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinin ve ABD'nin SSCB'ye karşı Türkiye'nin yanında yer alacağına sembolü olmuştur⁸².

Aslında ABD'nin Türkiye'ye olan ilgisi tabii ki jeopolitik kaygılardan ve Sovyetlerin Doğu Akdeniz'e ve Ortadoğu'ya yayılmasını istememesinden kaynaklanmıştır. Çünkü uygulayacağı çevreleme politikasında Türkiye çok önemli bir yer teşkil etmiş ve iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşma ABD Senatosunun 1947'de Truman Doktrininin bir parçası olarak Türkiye'ye yapılacak askeri ve ekonomik yardımın onaylanması ile pekişmiştir. Daha sonrasında Türkiye Kore Savaşına ABD'nin yanında girmiştir. Türkiye'nin ABD'nin yanında savaşa girmesi, ABD liderliğindeki Birleşmiş Milletler güçleri arasında yer alması, Türkiye ile ABD'yi daha da yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşma sonucunda ise ABD Türkiye'nin NATO'ya giriş çabalarında destek olmuştur⁸³.

1950'ler ABD ve Türkiye açısından sorunsuz, problemsiz bir şekilde geçmiş ise de 1960'ların başında ABD ve SSCB arasındaki yumuşama döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinin boyutları sorgulanır hale gelmiştir. İlerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınacak olan 1960 Mayıs'ında Türkiye İncirlik Üssünden havalanan U-2 casus uçağı Sovyetler tarafından kendi toprakları üzerinde düşürülmüş ve bir krize yol açmıştır. Ayrıca Jüpiter ve Küba krizleri de Türkiye'nin ABD'ye olan güvenini sarsan ilk olaylar olarak öne çıkmıştır⁸⁴. "1971'de ABD'nin yoğun baskıları sonucunda tarımsal afyon ekiminin yasaklanması bu dönemde Türkiye'de, ABD'ye olan bağımlılığın çok ciddi bir biçimde eleştirilmesine neden olmuştur"⁸⁵.

1963-1964 Kıbrıs krizindeki Johnson Mektubu ve 1974'teki Kıbrıs çıkarması sonucunda ABD senatosunun 5 Şubat 1975 tarihinde Türkiye'ye uyguladığı silah

⁸² Yılmaz, Ş., (2006, Mart) "Challenging the Stereotypes: Turkish-American Relations in the Inter-War Era". *Middle Eastern Studies*, 42(2), 230.

⁸³ Bal, 2008, 11

⁸⁴ Türkmen, F., (2012). *Kırılgan İttifaktan "Model Ortaklığa" Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 95

⁸⁵ Atmaca, A., (2011, Temmuz). "Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri". içinde Spain, J., (1975, Yaz) The United States, Turkey and the Poppy. *The Middle East Journal*, 29(3), 307.

ambargosu iki ülke arasında 1980'lerin başlarına kadar süren soğuk ilişkilere sebep olmuştur⁸⁶.

ABD ile SSCB arasındaki ilişkilerin iyileşmeye başladığı dönemde Türkiye'nin önem kaybettiği düşünülse de 1979'da SSCB'nin Afganistan'a girmesi ve İran devriminin ardından Türkiye bölgesinde ABD açısından tekrar önem kazanmıştır⁸⁷. 1980'li yıllarda Türk ve ABD hükümetleri arasındaki ilişkiler gayet olumlu bir duruma gelmiştir. Her ne kadar Kıbrıs, Ermeni sorunu, Türkiye'ye ve Yunanistan'a verilen yardımlar konusunda pürüzler olduysa da bunlar iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilememiştir⁸⁸. 1991 yılında I. Körfez Savaşında ABD'ye verilen desteği Başkan George H. W. Bush "minnetini ifade etmek için" 1991 Temmuz'unda 32 yıl aradan sonra Türkiye'yi ziyaret eden ilk ABD başkanı olmuştur⁸⁹.

11 Eylül sonrası Afganistan'a düzenlenen operasyon da dâhil olmak üzere Türkiye-ABD ilişkileri iyi yönde seyretmeye başlamıştır. Türkiye, ABD'ye her konuda destek vermiş Amerika'nın yanında olduğunu kamuoyuna duyurmuş ve Afganistan'a asker dahi göndermiştir. Lakin bu iyi giden ilişkiler 2003 yılında Irak operasyonu için Türk topraklarının ABD tarafından kullanımına TBMM'nin ret oyu vermesi ile kırılmaya başlamıştır⁹⁰.

ABD, Irak'a karşı sürdürülecek savaşa Türkiye'nin desteği olmadan başlamıştır. Bu durum ve daha sonraki gelişmeler Türkiye ve ABD arasındaki sorunların artmasına neden olmuştur. Süleymaniye'de 4 Temmuz 2003'de ABD askerlerinin Türk askerlerinin başlarına çuval geçirerek tutuklaması yeni bir krizi başlatmıştır⁹¹.

ABD Başkanı Barack Obama'nın iş başına gelmesi ile ilişkilerin iyileşmesi sinyalleri verildi. Başkan Obama 6 Nisan 2009 tarihli basın toplantısında Türkiye'yi "Model Ortak" olarak nitelemiştir⁹². Ancak her iki ülkenin İsrail'in politikaları ve

---

⁸⁶ Bal, 2008, 25

⁸⁷ Atmaca, 2011, 167

⁸⁸ Bal, 2008, 30

⁸⁹ Türkmen, 2012, 166

⁹⁰ Türkmen, 2012, 174-176

⁹¹ Atmaca, 2011, 177

⁹² Türkmen, 2012, 337

İran'ın nükleer çalışmaları konusundaki görüş ayrılıkları Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerin yeniden gerilmesine sebep olmuştur ancak bu ilişkilerin seyrini olumsuz etkilememiştir⁹³.

Türkiye ve ABD çıkar çatışmaları yaşamış olsalar da aralarında krizler yaşansa da Türkiye ve ABD'nin Orta Asya, Kafkaslar, Büyük Ortadoğu Projesi, Rusya, İran, enerji, Balkanlardaki gelişmeler bakımından ortak çıkarları da mevcuttur. Bu yüzden de her iki ülkenin de birbiri kaybetme zenginliği yoktur⁹⁴. Aslında ABD, Türkiye'yi esas olarak İran ve Irak'ı çevreleyecek, Türk-İsrail iş birliğini genişleterek Ortadoğu'daki barış sürecinin desteklenmesini sağlayacak, pazara Orta Asya'nın önemli enerji kaynaklarını getirmekte Rusya ve İran'ı engelleyecek ve ABD'nin diğer bölgesel stratejik çıkarları için bir yardımcı olarak görmektedir⁹⁵. Buna rağmen ABD, Türkiye ile ilişkilerinde çoğu zaman Türkiye'ye bir müttefik gibi davranmamıştır.

---

⁹³ Türkmen, 2012, 348

⁹⁴ Bal, 2008, 85

⁹⁵ Kramer, H. (2000). *A Changing Turkey : challenges to Europe and the United States*. Washington D.C: The Brookings Institution, 223

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

2.1. Soğuk Savaş Kavramı

İkinci Dünya Savaşı her anlamıyla çok büyük bir yıkım olmuştur. Yıkımın büyüklüğünü ölen -yarısından fazlasının sivil olduğu- sivil ve askerlerin sayısının 60 milyon olması kanıtliyordu. Bu yıkımla birlikte 19. yüzyılın dünya düzeni de ortadan kalkmıştır. 15. ve 16. yüzyıllarda önce Portekiz, daha sonra İspanya dünyada başat konuma gelmişlerdir. Takip eden 17,18 ve 19. yüzyıllarda ise sırasıyla Hollanda, Fransa ve İngiltere dünyada başat güç konumuna geçmişlerdir. Bu başat güç konumu Almanya'yı tepki vermeye itmiş ve 20. yüzyılda dünya savaşlarına sebep olmuştur ve bu savaşların sonucunda ise dünya düzeni değişmiştir⁹⁶. Avrupa kontrolündeki uluslararası sistem, bu savaşlarla birlikte bir anda yok olmuştur. Dünyada artık eski güçlerin yerini almış olan, yeni güçler ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası camiada ön planda olmayan ve daha öncesinde uluslararası politikada çok önemli rolleri bulunmayan iki devlet ortaya çıkmıştır: ABD ve SSCB'dir. Artık dünya politikasına bu iki süper güç denilen devlet hâkim olmuştur⁹⁷. ABD Başkanı Harry Truman Amerika'nın bu savaştan belki de tarihin en güçlü ulusu olarak çıktığını söylüyordu. Bu iki askeri dev dünyayı kendi siyasi, ekonomik ve askeri çıkarları doğrultusunda şekillendirmek istiyorlardı. İşte bu bağlamda iki ülke arasında bir rekabet başladı ve bu rekabete Soğuk Savaş denildi.

“Soğuk Savaş” ifadesi ABD'li Bernard Baruch tarafından ilk kez 1947 yılında kullanılmıştır. Soğuk Savaş'ın başlangıcınının 4-11 Şubat 1945'teki Yalta Konferansı ya da 17 Temmuz – 2 Ağustos 1945'teki Potsdam Konferansı olduğu söylenir⁹⁸. Ayrıca Churchill'in de 5 Mart 1946 tarihinde “Baltık'taki Stettin'den, Adriyatik'teki Trieste'ye kadar Avrupa kıtası üzerine boydan boya demir bir perde inmektedir”

⁹⁶ Sander, 2011, 97

⁹⁷ Armaoğlu, 2001, 419-420

⁹⁸ Merih, T., (2006). *Soğuk Savaş ve Türkiye*. Ankara: Ebabel Yayıncılık, 1

sözlerini Amerika'nın Missouri Eyaleti'nde yaptığı konuşmasında sarf etmesi kabul edilebilir⁹⁹.

Soğuk savaş döneminde uluslararası sistemde iki başlılık vardı. Dünya devletlerinin büyük bir bölümü ABD ve Sovyetlerin başı çektiği bu iki başlı sistemde taraf olmuş ya da taraflardan birini desteklemiştir. Yani Dünya ABD'nin yanında olanlar ve Sovyetlerin yanında olanlar şeklinde bölünmüştü. Özellikle taraf olan ülkeler askeri-güvenlik konularında taraf liderlerinden bağımsız hareket edememişlerdir¹⁰⁰.

Soğuk Savaşta iki blok hâkimdi. Bunlar ABD'nin başı çektiği Batı Bloku ve SSCB'nin başı çektiği Doğu Bloku idi. Batı Bloku anti-komünist, Doğu Bloku ise komünist rejimi benimsemiş ülkelerden oluşuyordu. Batı Bloku askeri yapılanma olarak Atlantik Okyanusu'nun kuzey kesiminin iki tarafında yer alan 12 ülkenin (Kanada, Belçika, Danimarka, Fransa, İtalya, İngiltere, İrlanda, Hollanda, Lüksemburg, Norveç, Portekiz ve ABD) katılımıyla NATO'yu 4 Nisan 1949'da kurmuşlardır. Buna karşılık Doğu Bloku da (Sovyet Rusya, Arnavutluk, Bulgaristan, Macaristan, Doğu Almanya, Polonya, Romanya ve Çekoslovakya arasında) Varşova Paktı'nı Mayıs 1955 kurarak cevap vermiştir.

Soğuk Savaş İkinci Dünya Savaşından sonra iki kutuplu kalan dünyada kutuplar arasındaki üstünlük mücadelesinin yaşandığı bir dönemdir de diyebiliriz. Zira ABD ve SSCB'nin amacı birbirlerinin dünyaya hâkim olmasını engellemek ve kendi gücünü dünyaya hâkim kılmaktır. Sıcak savaş bitmiştir ama ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar, uzlaşmazlıklar ve çatışmalar bitmemiştir. Bu durumda Soğuk Savaş İkinci Dünya Savaşından zaferle çıkmış iki büyük devlet ve bu devletlerin liderliğinde toplanmış küçük devletlerin aralarındaki uzlaşmazlıkların ve çatışmaların birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğü bir dönemdir¹⁰¹.

---

⁹⁹ Sarıçaban, G., (2009, Kış). "Soğuk Savaş Dönemi Sosyo-Kültürel Değişimler". *Ekev Akademi Dergisi*, 13(38), 14

¹⁰⁰ Yılmaz, M., (2007, Yaz). "Westphalia'dan Günümüze Savaş". *Uluslararası İlişkiler*, 4(14), 20

¹⁰¹ Sander, O., (2010), 224

Soğuk Savaş dönemi içinde geçen “savaş” kelimesine rağmen aslında genel yapısı itibari ile bir barış dönemi olmuştur. Bloklar arasında bazı bölgesel sıcak savaşlar olmuştur, ancak bloklar arasında topyekûn bir savaş gerçekleşmemiştir¹⁰².

Bu dönemde ABD ve Sovyet Rusya birbirleri ile hiç savaşmamıştır sadece Kore, Vietnam ve Angola’da olanlar gibi birkaç vekil savaş olmuştur. Bu savaş bir güç ve etki savaşı idi. Her iki taraf da Soğuk Savaşı medeniyetler arası bir savaş olarak görmüştür; sadece bir galibi olacak Amerikan kapitalizmi ve Sovyet komünizmi arasında dünya çapında bir çatışma¹⁰³.

Bu dönemde sıcak bir savaş olmamıştır ama bir silahlanma yarışı olmuştur, özellikle nükleer silahlar konusunda. Her iki ülke arasında kurulan “dehşet dengesi” bu ülkeleri birbirleriyle savaşmaktan, bir nükleer savaştan uzak tutmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra ABD’nin atom bombası yapması ile sahip olduğu tekel Sovyetlerin de aynı silahı 1949 da geliştirmesi ile bozulmuştur. Bu gelişmeden sonra bu sefer ABD 1952’de daha güçlü bir silah olan hidrojen bombasını yapmıştır. Ancak ABD’nin bu üstünlüğü bir sene sürmüştür. Zira Sovyetler de bir yıl sonra aynı silahı üretmiştir¹⁰⁴. Bu durumda nükleer silahlar bir başka topyekûn savaşın çıkmasına engel olmuştur.

ABD’nin Batı Avrupa topraklarına yerleştirdiği orta menzilli füzelerle ABD’nin Sovyetler’e karşı stratejik üstünlüğü 1957’ye kadar devam etmiştir. 1957 yılında Sovyetler’in uzaya bir füze göndermesi ile ABD’ye kadar ulaşabilecek kapasitede uzun menzilli füze yapabileceğini göstermesi bu stratejik ABD üstünlüğüne son vermiştir¹⁰⁵.

1958-1968 yılları arasında iki süper güç ABD ve Sovyetler silahlanma yarışı içerisine girmişlerdir. Nükleer güç kapasiteleri aşağı yukarı aynı olan ABD ve Sovyetler savaşma riskine girememiş ve yumuşama dönemine geçiş kolay olmuştur. 1968’de ABD ve Sovyetler Birliği arasında Nükleer Silahların Yayılmasını

---

¹⁰² Yılmaz, 2007, 20

¹⁰³ İnternet: Causes of Cold War Web: <http://www.shmoop.com/causes-of-cold-war/> 8 Aralık 2015’te alınmıştır.

¹⁰⁴ Yılmaz, 2007, 20

¹⁰⁵ Yılmaz, 2007, 20

Önleme Antlaşması imzalanmıştır. Sonrasında ABD ve Sovyetler arasında bir dizi başarılı olan ve olmayan silahsızlanma anlaşması imzalanmıştır¹⁰⁶.

1980'lerin başında Sovyetlerin Afganistan'a girmesi, Polonya'ya karşı tutumu ve Vietnam'ı Kamboçya'ya girmesi konusunda desteklemesi tekrar dünyada bir gerginlik yaratmıştır. Fakat bu dönemde Çin Halk Cumhuriyeti'nin dengeleyici bir rol üstlenmesi ve Sovyetler Birliğinde 1985'te Gorbaçov'un iş başına geçmesiyle kriz büyük sorunlar yaşanmadan atlatılmıştır¹⁰⁷.

Ekincikli'ye göre "Soğuk Savaşın sebepleri arasında Sovyet yayılcılığı ve etrafına saldırdığı korku en önemli sebep olarak görülmektedir. Bu korkudan en fazla payını alan da şüphesiz Türkiye'dir ki Soğuk Savaşın sebepleri arasına Türkiye'nin yaşadığı endişeleri de dâhil etmek gerekir."¹⁰⁸

2.2. Soğuk Savaşa Yol Açan Gelişmeler

Soğuk Savaş'ın ortaya çıkmasını tetikleyen birçok gelişme vardır bunlardan biri de ABD ve Sovyetler arasındaki bariz ideoloji farklılığı idi. ABD Sovyet Rusya'nın komünist ideolojisini asla hoş görmüyordu. Diğer taraftan Sovyet Rusya da ABD'nin Avrupa üzerindeki baskın etkisini kabul etmiyordu. Diğer bir deyişle Sovyet Rusya komünizmi yaymaya çalışırken ABD kapitalizmi savunuyordu¹⁰⁹.

İkinci Dünya Savaşında Almanya ortak düşmanına karşı aynı saflarda birlikte tavrı sergilerken kurulan olumlu diyaloga rağmen aslında 1917 Bolşevik Devriminden sonra ABD Sovyet Rusya'ya karşı hep düşmanca düşünceler ve tavırlar sergilemiştir. Rusya ise ABD'yi kendi rejimlerini yok etmeye çalışan kapitalist dünyanın elebaşı olarak görüyordu. ABD, Sovyetlerin silah gücünden değil

---

¹⁰⁶ Yılmaz, 2007, 20

¹⁰⁷ Yılmaz, 2007, 21

¹⁰⁸ Ekincikli, M. (2013, 10-16 Haziran). *Türkiye'nin Soğuk Savaşta Dış Politikasına Bir Bakış*. 11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Kırgızistan.

¹⁰⁹ İnternet: Essay on the Cold War: Its Origin, Causes and Phases. Web:

<http://www.historydiscussion.net/essay/essay-on-the-cold-war-its-origin-causes-and-phases/1905> 10 Aralık 2015'te alınmıştır.

Marksist-Leninist mesajın Avrupa'da ve ABD'de ezilen işçi sınıfı tetikleyip çıkabilecek ayaklanmalardan çekiniyordu¹¹⁰.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Bolşevik Devriminden sonra ABD ve Sovyetlerin arası Soğuk Savaştan çok önce gerilmişti. ABD Sovyetler Birliğini hala resmi bir şekilde egemen bir devlet olarak tanımamıştı. Buda iki ülke arasında ki rekabeti ve gerilimi artırıyordu. ABD nihayet 1933 yılında Sovyetleri resmi olarak tanımıştır.¹¹¹ Adolf Hitler yönetimindeki Almanya 1941'de SSCB'ye saldırmıştır. Bundan dolayı Almanya- ABD ilişkileri en düşük seviyeye gelmiştir. Ayrıca Hitler Japonya'nın Pearl Harbor saldırısından (7.12.1941) dört gün sonra (11.12.1941) savaş ilan etmiştir. Sonuç olarak da bu durum ABD ve SSCB'ni tabii müttefikler haline getirmiştir.¹¹²

ABD, Almanya'yı ve Japonya'yı durdurabilmek için Sovyetlerin desteğine ihtiyaç duymuş, Sovyetlere karşı düşmanlığını bir tarafa bırakmış ve Sovyetlerle müttefik olmuştu. II. Dünya Savaşına Almanya karşısında birlikte girmişlerdi. Almanya teslim olmuş, savaş bitmişti. Batı Avrupa İngiliz ve Amerikalıların denetimine girmişti. Savaştan sonra Avrupa'da büyük bir yoksulluk ve bitmişlik hâkimdi. ABD'nin yardımları Batı Avrupa'yı ancak ayakta tutabiliyordu. Tüm bu olumsuzluklar komünist partilerin güçlenmesine sebep oluyordu. Birçok Avrupalı, komünizmi kurtarıcı ve komünist liderleri de kahraman olarak görüyordu¹¹³.

Doğu Avrupa'da da durum çok farklı değildi. Doğu Avrupa halkları, Kızıl Orduyu bir kurtarıcı olarak görüyordu. Bu durumda Doğu Avrupa ülkelerinde komünizmin yayılmasına ve komünist partilerin oy oranlarının artmasına sebep olmuştu. Ayrıca Sovyetler açısından bakıldığında son otuz yılda Almanya Doğu Avrupa üzerinden Rusya'ya iki kez saldırmıştı. Ayrıca Batılı Devletlerin bir kısmı Rus

¹¹⁰ McMahon, R., (2013). *Soğuk Savaş*. (Çev. S., Gül). Ankara: Dost Kitabevi. (Eserin orijinali 2003'de yayımlandı), 29-30

¹¹¹ İnternet: Causes of The Cold War. Web:

<https://cliojournal.wikispaces.com/file/view/Egan+The+Causes+of+the+Cold+War.pdf> 11 Aralık 2015'te alınmıştır.

¹¹² Erkan, A., (2010). "Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası". *Sosyal Bilimler*, 8 (1), 185

¹¹³ Akalın, 2010, 81

iç savaşını ateşlendirip askeri müdahalede bulunmuşlar ve aynı zamanda Rusya'ya karşı dostça olmayan politikalar izlemişlerdi.

Sovyetler artık Doğu Avrupa'nın kendine karşı gelişmelerde kullanılmasını istemiyordu. Kısacası Doğu Avrupa, Sovyetlerin güvenliği için önemliydi ve Sovyetler bu bölgede kendi güdümünde komünist hükümetler oluşturuyorlardı¹¹⁴. Komünizmi seçmiş olan ülkeler artık Sovyetlerden yönetiliyordu ve bu ülkeler Churchill'in deyiimiyle "Demir Perde Gerisi" ülkelerdi. Bu ülkeler artık Doğu Bloku'nu oluşturuyordu¹¹⁵. Doğal olarak bu ülkelerin dışında kalan daha demokratik ülkeler de Batı Bloku'nu oluşturmuştur.

Ayrıca Almanya'nın yenilmesinden sonra Sovyet Rusya'nın komünist ideolojiyi Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya'ya uygulamak istemesinden sonra ABD ve İngiltere artık Sovyet Rusya'ya şüpheyle bakmaya başlamışlardır¹¹⁶. Bu durumun diğer Avrupa ülkelerine özellikle Batı Avrupa ülkelerine yayılmasını ABD ve İngiltere istemiyordu. Diğer yandan ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in ölümü ve Harry Truman'ın başkan olmasıyla ABD dış politikasında da bazı değişiklikler olmuştur. Harry Truman'ın dış politika konusunda bilgisinin olmayışı çevresindekilerden etkilenmesini kolaylaştırmıştır. Truman'ın çevresindeki danışmanları çoğunlukla Rus karşıtı kişilerdi ve Truman'ın kendisi de Hitler ve Stalin'i aynı kefeye koymuş ve bu iki liderin birbirlerinden farkı olmadığını söylemiştir¹¹⁷. Ayrıca geçmişte Sovyetler ve ABD arasında ilişkilerin iyileşmesinde belirgin rol oynamış olan kredi ve yardımların Truman tarafından kesilmesi de ABD ve Sovyetler arasında bir gerilime yol açmıştır¹¹⁸.

Paris Antlaşması, 29 Temmuz – 15 Ekim 1946 tarihleri arasında 21 ülkenin katıldığı konferansların sonucunda 10 Şubat 1947'de imzalanmıştır. Antlaşma ile mevcut uluslararası düzen kapitalist ve komünist şeklinde ikiye ayrılmıştır.

ABD ve etrafındaki ülkeler statükoyu temsil ediyor; Sovyetler ve etrafındaki

---

¹¹⁴ Sander, 2010, 234-236

¹¹⁵ Uçarol, R., (2013). *Siyasi Tarih 1789-2012*. (Dokuzuncu Baskı). İstanbul: Der Yayınları, 925

¹¹⁶ İnternet: Essay on the Cold War: Its Origin, Causes and Phases. Web: <http://www.historydiscussion.net/essay/essay-on-the-cold-war-its-origin-causes-and-phases/1905> 10 Aralık 2015'te alınmıştır.

¹¹⁷ Akalın, C., (2003). *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 69-78

¹¹⁸ Akalın, 2003, 89

lkeler ise statüko karşıtlığını temsil ediyorlardı¹¹⁹. Bir başka ifade ile ABD ve etrafındakiler kapitalizmi, Sovyetler ve etrafındaki ülkelerde komünizmi temsil ediyorlardı.

Almanya'nın Yalta ve Potsdam konferanslarında mtfevikler tarafından dört işgal bölgesine ayrılmış olması ise bir başka sorundu. Sovyetler kendi bölümünde toprakları parçalamaya ve endüstriyi de devletleştirmeye başlamıştı. ABD'nin amacı ise liberal ekonomiye dayalı bir federasyon kurmaktı. Taraflar arasında artan güvensizlik tarafların Almanya'nın diğer gücün tarafına geçtiği takdirde dünya gücü dengesini bozacağını düşünüyorlardı. Nihai zm Almanya'nın ikiye bölünmesiyle geldi¹²⁰.

Bu gelişmeler Soğuk Savaşın başlamasında önemli rol oynamıştır. Tarafların birbirlerine olan güvensizlikleri tabii ki en büyük sebeplerden biri olmuştur. Tamamen ideolojik çatışmalara dayanan Soğuk Savaş daha sonra bir gücü yarışına dönmüş ve kırk küsur yıl devam etmiştir.

2.3. ABD'nin Soğuk Savaş Politikası

ABD'nin Soğuk Savaş dönemi dış politikası; komünizmin yayılmasına ve böylece SSCB'nin etki alanını çevrelemek ya da engellemek için komünizm karşıtı grupları veya devletleri desteklemeye dayalı bir politikadır. Bu destekleme de silah ve maddi yardımlar şeklinde olmuştur. ABD'nin savaş sonrası temel hedefi Batı Avrupa'yı SSCB'nin etkisinden ve kontrolünden uzak tutarak SSCB'nin eline bırakmamak olmuřtur¹²¹.

Ortodoks bakış açısına göre Soğuk Savaşın temelinde saldırgan ve yayılmacı Sovyet hegemonyası yatmaktaydı. Buna karşı revizyonist yaklaşıma göre ise yayılmacı ve siyasi ekonomik emperyalist ABD dış politikaları Soğuk Savaşın sebebiydi¹²².

¹¹⁹ Sander, 2010, 230

¹²⁰ Sander, 2010, 251

¹²¹ Oran, 2009, 483

¹²² İnternet: Pieper, M. A. (2012). Containment and the Cold War: Reexamining the Doctrine of Containment as a Grand Strategy Driving US Cold War Interventions. Web:

İlk yapılan acil işlerden biri Türkiye ve Yunanistan'a Başkan Truman'ın adıyla anılan doktrin çerçevesinde askeri yardımda bulunmak olmuştur. Böylece bu ülkelerde Amerikan etkisi artırılacak ve SSCB'ye karşı da kullanılmış olacaktı. Bunun akabinde daha içerikli askeri önlemler geldi. "Çevreleme Politikası" gereği, Doğu Bloku ABD'nin öncülüğünü yaptığı askeri organizasyonlarla çevrildi, bunların en önemlisi de 1949'da kurulan NATO oldu¹²³. Çevreleme politikasına gelince "1947 yılında Amerikalı diplomat George Kennan'ın kavramsallaştırdığı çevreleme politikası (*containment policy*) ile Sovyetler Birliği'nin kendi sınırları içine hapsedilmesi ve böylece komünizmin etkisinin sınırlanması amaçlanmıştır."¹²⁴

Çevreleme politikası dünyada komünizmin yayılmasını önlemek için çeşitli stratejiler kullanan ABD politikasıdır. Soğuk Savaşın bir uzvu ve temeli olan bu politika, Doğu Avrupa, Çin, Kore ve Vietnam'da komünist nüfuz alanını büyütme için Sovyetler Birliği tarafından gerçekleştirilen bir dizi hamleye karşı bir tepki idi. Çevrelemenin temelleri Amerikalı diplomat, George F. Kennan tarafından 1946 yılında yazılan bir telgrafta dile getirilmiştir¹²⁵. Çevreleme politikası en güçlü olarak ABD Başkanı Harry Truman'ın politikaları ile birlikte uygulanmıştır, NATO'nun kuruluşu da buna dâhildir¹²⁶.

ABD Başkanı Dwight Eisenhower ise ABD'nin, çevreleme stratejisi için argümanlar öne süren, Amerika'nın izolasyon politikasının, SSCB'nin Avrupa ve Asya'ya hâkim olmasına neden olacağını tartışan Truman yönetim politikası belgesi olan NSC 68¹²⁷ tarafından öngörülen askeri duruşu sergileyemediğine karar vermiştir. Çevreleme politikasını ise ekonomiye aşırı yük bindirmeden ve hazineyi iflas ettirmeden uygulamak istemiştir. Dwight Eisenhower ve Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, korku politikası ve kitlesel misilleme üstünde duruyorlardı. Atom

<http://www.inquiriesjournal.com/articles/672/containment-and-the-cold-war-reexamining-the-doctrine-of-containment-as-a-grand-strategy-driving-us-cold-war-interventions> 20 Ocak 2015'te alınmıştır.

¹²³ Oran, 2009, 485

¹²⁴ Kennan, G., (1947). "The Sources of Soviet Conduct". *Foreign Affairs*, 25 (4), 78

¹²⁵ İnternet: Long Telegram Web: <https://nsarchive2.gwu.edu//coldwar/documents/episode-1/kennan.htm> 15 Aralık 2015'te alınmıştır.

¹²⁶ İnternet: The Cold War and Containment Web: <https://www.boundless.com/political-science/textbooks/boundless-political-science-textbook/foreign-policy-18/the-history-of-american-foreign-policy-110/the-cold-war-and-containment-586-4260/> 12 Aralık 2015'te alınmıştır.

¹²⁷ Lind, M., (2006). *The American Way of Strategy*. (First Edition). New York: Oxford University Press, 111

silahlarının maliyetinin geleneksel silahlardan daha ucuz olduğunu biliyorlardı. Gizli eylemlerin ve psikolojik savaşın daha uygun maliyetli olduğu açıktı. Dwight Eisenhower uygun görmese de dünya genelinde sağ görüşlü diktatörleri komünizmin yayılmasına karşı destekledi. Bir ülkenin komünizme geçmesi domino etkisi gösterip komşu ülkeleri de etkileyebilirdi. Dwight Eisenhower çevreleme politikasına devam edilmesini istiyordu ama bunun, ABD'yi bir garnizon devleti haline getirmeden ucuz, gizli ve kurnaz bir şekilde yapılması taraftarıydı¹²⁸.

ABD Başkanı John Kennedy'ye bakıldığında ise O, komünist tehdide karşı kontrgerilla güçleri, örtülü operasyonlar ve nükleer silahlar kadar konvansiyonel güçlere de daha fazla odaklanmayı kapsayan esnek bir tepki verilmesi gerektiğini vurguluyordu. John Kennedy'nin Dwight Eisenhower gibi pasif bir çevreleme politikası izlemek istemediği görülmektedir. John Kennedy'ye göre ABD komünistler gibi oyunu kirli oynamalı ve saldırgan olmalıydı. Ayrıca John Kennedy gelişmekte olan ülkelerde politik ve ekonomik girişimlerle bu ülkelerde Sovyet Rusya'ya karşı koymak üzerinde de duruyordu. John Kennedy çevreleme politikasını destekliyordu ve Afrika ve Asya'da ulusal kurtuluş hareketlerinin de dâhil olduğu komünist yayılmacı eylemleri engelleyerek bu politikayı uygulama yönünde hareket ediyordu¹²⁹.

Bir diğer politika ise ABD Kongresinin 1949 yılında "İhracatı Denetleme Yasasını" geçirerek Doğu Blokuna karşı geniş kapsamlı bir ambargo başlatmasıdır. Daha sonra ABD ambargo uygulayan ülkeler arasına NATO ülkelerini ve Japonya'yı da katmayı başarmıştır. Böylece bloklar kendi içlerinde ticaret yapmaya başlamışlar ve bu da blokların ekonomik olarak bölünmelerini sağlamıştır. Ayrıca Marshall Planı da devreye sokulmuştur. Marshall yardımları çok düşük faizli ve on beş yıl ödemesiz kırk dört yıl vadeli krediler sağlamıştır. Bu krediler ise ekonomik politikaların en önemli ayağı olmuştur¹³⁰. Truman Doktrini ve Marshall Planı aynı zamanda ABD ekonomisini kurtarmak için de uygulanmıştır.

¹²⁸ İnternet: Containment Web: http://press.princeton.edu/chapters/pons/s2_9143.pdf 15 Aralık 2015'te alınmıştır.

¹²⁹ İnternet: Pedersen, J., (2013). Containment: America's Default Foreign Policy In the Cold War Era Web: https://www.academia.edu/8785530/Containment_Americas_Default_Foreign_Policy_In_the_Cold_War_Era 15 Aralık 2015'te alınmıştır.

¹³⁰ Oran, 2009, 485

Özetlemek gerekirse Çevreleme Politikası SSCB'yi ve onun politikalarını engellemek için onu kuşatma politikasıdır. Savaş sonrasında iki farklı ideolojiye yani kapitalizm ve komünizm ideolojilerine sahip ABD ve SSCB dünyayı kontrollerine alma yarışına girdiler. Doğu Avrupa'da SSCB'nin kendisine bağlı uydu komünist devletler kurmasından rahatsız olan ABD bu Sovyet yayılmasını önlemek amacıyla SSCB'den ve onun yayılmasından rahatsızlık ve endişe duyan ülkelerle birlikte çevreleme politikasını uygulamışlardır. NATO, Balkan Paktı, Bağdat Paktı, Güney Asya Antlaşması Örgütü (SEATO), Anzus Paktı bu çevreleme politikasının sonuçlarıdır.

2.4. Türkiye'nin Soğuk Savaş Politikası

ABD'nin güneyindeki Fulton kasabasında Winston Churchill'in dünyaca ünlü "Demir Perde" konuşması Türkiye'de özel bir ilgi uyandırmıştır. İngiliz siyasetçi konuşmasında savaştan sonra SSCB'nin Türkiye'ye yönelik baskı ve tehditlerinin arttığını ifade etmesi Türk liderler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır¹³¹. Bu sevincin anlamı Türkiye, Sovyet tehdidinden çekiniyor ve kendine bir destek arıyor demektir. Çünkü Türkiye kendini yalnız hissediyordu ve aradığı tek destek Batı'daydı.

Cihan Göktepe ve Süleyman Seydi "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, İngiltere ve ABD'den savaş sonrası dönemde müttefik olarak muamele göreceği garantisini aldıktan sonra 2 Ağustos 1944'te Almanya'yla ekonomik ve diplomatik ilişkilerini kesti." diye ifade etmişlerdir.¹³² Tabii ki Sovyetler Türkiye'nin bu son anda yaptığı atağı kabul etmiyordu. Savaşın sonlarına doğru SSCB ve Türkiye ilişkileri iyice gerildi ve 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması SSCB tarafından feshedildi. Ayrıca SSCB, Türk Boğazlarından geçişin yeniden düzenlenmesini ve Boğazlarda bir de üs istiyordu. Bunun yanında Kars ve Ardahan'ın da SSCB'ye verilmesini istiyordu¹³³.

Bu baskı ve tehditler üzerine Türkiye Batı'dan yardım talep etme ihtiyacı duydu. ABD ve İngiltere Sovyetlerin Türkiye, Yunanistan ve İran üzerindeki etkisini

---

¹³¹ Akalın, 2003, 99-100

¹³² Göktepe, C. ve Seydi, S., (2015, Kış). "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası". *Bilig*, (72), 198

¹³³ Göktepe, C. ve Seydi, S., (2015, Kış), 200

artırmasını engellemek için yardım edeceklerini ifade ettiler. Truman Doktrini de Sovyetlerin Akdeniz ve Ortadoğu'ya ulaşmasını engellemekte ABD'nin kararlı olduğunun bir göstergesiydi¹³⁴.

Ekincikli'nin ifade ettiği üzere; "İnönü döneminin son üç yılında; Truman Doktrini, Marshall yardımı ve akabinde 1949'da NATO'nun kuruluşu ile Türkiye, SSCB tehditleri karşısında dünyada yalnız kaldığı hissinden kurtulmaya başlamıştı."¹³⁵ NATO'ya girmek Türkiye'yi hem tehditlerden koruyacak güvenlik duygusunu vermenin yanı sıra yalnızlık duygusunu da yok edecekti. Türkiye'yi yönetenler tarafından NATO'ya girmenin vizesi sayılmış ve Kore Savaşına ABD yanında girme kararında da bu düşünce etkili olmuştur¹³⁶.

1960 ve 1970'li yıllarda Türkiye daha cesaretli bir dış politika izlemiş ve ABD ile Kıbrıs, Jüpiter Füzeleri gibi bazı konularda uyuşmazlıklar ve krizler yaşamıştır. Bu dönemde Kıbrıs'a müdahalede bulunmuş ve ABD ambargosu ile karşılaşmıştır. Türkiye'deki Amerikan üslerinin kullanımı kısıtlanmış ya da kapatılmıştır. ABD'nin yasakladığı haşhaş ekimine tekrar başlanmıştır. Yine bu dönemde Rusya ile ilişkiler Batılıların rahatsızlıklarına rağmen geliştirilmiştir¹³⁷.

1980'li yıllarda Türkiye bir önceki on yılda ABD'ye karşı direniş gösterdiği tüm konularda geri adım atmıştır. Diğer konular ise; SSCB'nin daha yumuşak bir politika izlemesi ve daha çok kendi kabuğuna çekilmesi Türkiye'nin jeopolitiği açısından bakıldığında İran Devrimi ve Afganistan'ın işgali ile elde edilmiş avantajı azaltmıştır. Yine bu dönemde Yunanistan ile Ege ve Batı Trakya konularında, Bulgaristan'la Türk isimlerini değiştirmesi konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. İslam ülkeleriyle ilişkiler geliştirilmiş ve ticaret genişletilmiştir. PKK ve Ermeni terör örgütlerinin faaliyetlerine ilişkin sorunlar da bu dönemde ilgilenilen sorunlardır¹³⁸.

¹³⁴ Bal, İ. (Editör). (2004). **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara: Nobel Yayınları, 61

¹³⁵ Ekincikli, 2010, 617

¹³⁶ Ekincikli, 2010, 617

¹³⁷ Oran, 2009, 672-679

¹³⁸ Oran, B., (Editör). (2010). **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. Cilt 2. (12. Baskı)**, İstanbul: İletişim Yayınevi, 30-32

2.5. Truman Doktrini ve Türkiye

1946 yılında SSCB'nin üç ayrı yönde yayılma isteği ve çabası içinde olduğu görülmektedir. Bunlardan bir tanesi İran vasıtasıyla Ortadoğu petroleri ve Basra Körfezi yoluyla da Hint Okyanusuna, ikinci olarak Türkiye üzerinden Ege ve Doğu Akdeniz'e ve son olarak yine Yunanistan üzerinden Doğu Akdeniz'e ulaşma isteğidir. Bu üç alan da İngiltere için hayati önem taşıyan çıkar alanlarıydı¹³⁹.

Sovyetlerin bu istekleri Türkiye üstünde bir gerilim yaratıyordu. Zaten savaşın bitmesi ile savaş sırasında artmış olan gıda maddeleri ve hammadde fiyatları düşmüş ve bu maddeleri ihraç eden Türkiye'nin gelirleri düşmüştü. Bu gelir düşüşünün yanında Sovyet gerginliği yüzünden ordusunu dağıtamayan Türkiye'nin askeri giderleri ülke ekonomisinde ciddi bir yük oluşturuyordu¹⁴⁰.

İngiltere savaşta ağır darbeler yemiş ve ekonomik sıkıntılar içine girmişti. Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı geleneksel askeri ve maddi yardımları 1947 yılı itibari ile devam ettiremeyeceğini ve bölgedeki Sovyet tehdidini iki nota ile ABD'ye bildirmiştir. Bunun üzerine ABD hükümeti, İngiltere'nin boşluğunu doldurmak ve sorumluluğunu almayı görüşmeye başlamıştır. Savaşın bitmesinden sonra komünizmin ve Sovyetlerin etkisinin hızla yayılması ABD çıkarları için de uygun değildi¹⁴¹.

ABD hükümeti Sovyet yayılmacılığını ve tehditlerini engellemeye karar verdi ve bu doğrultuda çalışmalar başlattı. Bunun sonucunda 12 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Harry Truman Senato ve Temsilciler Meclisinin ortak oturumunda daha sonra Truman Doktrini olarak adlandırılacak bir konuşma yapmış ve konuşmasında Doğu Avrupa'nın akıbetine Türkiye, Yunanistan ve İran'ın uğramaması için acilen yardım yapılması gerektiğini sık sık vurgulamıştır. Başkan, Kongreden Yunanistan ve Türkiye'ye verilmek üzere 400 milyon dolar istemiştir. Yunanistan'a 300 milyon

¹³⁹ Armaoğlu, 2001, 441

¹⁴⁰ Sönmezoğlu, F., (2006). *II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınevi, 37

¹⁴¹ Güler, Y., (2004). "II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri." *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 215

ve Türkiye'ye de 100 milyon dolar olmak üzere Başkan Harry Truman'ın yardım talebi Senato ve Temsilciler Meclisi tarafından onaylanmıştır¹⁴².

Yardım 22 Mayıs 1947'de Başkan Truman tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu kanun gereğince, Türkiye ve Yunanistan, yardımı Başkan'ın bilgisi ve onayı olmadan ve yardımın amaçları dışında kullanamayacaktı. Ayrıca yardımın uygun bir şekilde kullanılıp kullanılmadığının kontrolü için ABD tarafından gönderilen yetkililere gerekli bilgiler verilecek ve ABD'li basın temsilcilerinin inceleme yapmalarına engel olunmayacaktı¹⁴³.

Yasa komitedeyken "Vandenberg Değişiklikleri" denilen bir ayarlama yapılmıştır. Bu ayarlama ile yardımın hangi durumlarda sona ereceği belirlenmiştir. Buna göre BM Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurul yardımın kesilmesini isteyebilir, Türkiye ya da Yunanistan yardımı istemediklerini bildirebilir ya da ABD Başkanı yardımın kanuna göre kullanılmadığını, kullanılma imkânının kalmadığına karar verirse yardım sona erdirilebilecekti¹⁴⁴.

Truman Doktrini kapsamında yapılan yardımlar Türkiye'yi yalnızlık hissinden kurtarıp biraz rahatlatırsa da aslında rahatsız edici tarafları da mevcuttu. ABD, Türkiye ve Yunanistan'a yardım ederek aynı zamanda bu iki ülkeyi nüfuzu altına almıştır. Ayrıca bu ülkelerin stratejik, siyasi, tarihi, kültürel yönleri ve konumları sebebiyle Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerinde etki alanı oluşturup Sovyetleri de bu alandan uzak tutmayı hedeflemiştir¹⁴⁵.

Şartlara bağlı bir yardım olduğu için Türk dış güvenlik ve politikasını ABD kontrolüne açık bir hale getirmiştir. Bunun en belirgin örneği 1964 Kıbrıs sorununda yaşanmıştır. Türkiye Kıbrıs'a operasyon yapmak istediğinde Johnson Mektubu ile Truman Doktrini şartları hatırlatılmıştır ve Türkiye Kıbrıs'a operasyonu gerçekleştirememiştir. Bir diğer husus ise silah sanayidir. ABD yardımları Türkiye'yi,

---

¹⁴² Güler, 2004, 216

¹⁴³ Sönmezoğlu, 2006, 39

¹⁴⁴ Güler, 2004, 217

¹⁴⁵ Çakmak, H., (Editör). (2012). *Türk Dış Politikası 1919-2012*, Ankara: Barış Platin Kitap, 389

ABD silahlarına bağımlı hale getirmiş ve kendi silah sanayini oluşturmasına engel olmuştur¹⁴⁶.

Lakin Türkiye'ye hibe olarak verilen teçhizat, araç ve gerecin bakımı için Türkiye yıllık 400 milyon lira ayırmak durumunda kalmıştır. Bunun yanı sıra ABD'den gelen araç ve gerecin yedek parçalarını da ABD'den para karşılığı almak zorunda kalmış ve döviz sıkıntısı yaşamıştır. Bu durumun üstesinden gelebilmek için ABD'den kredi ve yardım almak zorunda kalmıştır¹⁴⁷. Türkiye aslında güvenli bir liman olarak gördüğü ABD'den yardım beklerken ABD'ye bağımlı bir hale gelmiştir.

2.6. Türkiye Ekonomisi ve Marshall Planı

II. Dünya Savaşı Batı Avrupa'da büyük bir ekonomik yıkıma da sebep olmuştu. Bu yıkım üretimini dünyaya açmak isteyen ABD'yi de olumsuz etkilemişti. ABD kapitalist oluşumun halkalarının kırılmasını istemiyordu ve dünyadaki üretim ve tüketim işleyişinin yeniden kurulmasını istiyordu. Çünkü Avrupa'daki ekonomik sıkıntılar birçok Avrupa ülkesinde özellikle Fransa ve İtalya'da sosyalist, komünist ideolojinin yayılmasını hızlandırmıştı, bu durum da ABD'nin kapitalist politikalarına ve stratejik hedeflerine ters düşüyordu¹⁴⁸.

ABD, Batı Avrupa'nın ekonomik sıkıntılarını gidermek için birçok şey yapmıştır. 1945 Haziran'ından 1946 sonuna kadar ABD Avrupa'ya 15 milyar doları bulan yardımlarda bulunmuş fakat bu para bütçe açıklarını kapatmak ve ithalat gibi işlerde kullanıldığı için geri dönüşü olmamış ve bir fayda sağlamamıştır. Bu yüzden ABD, Batı Avrupa'ya yardım konusunda başka yöntemler aramaya başlamıştır¹⁴⁹.

İşte bu çerçevede ABD, komünist partilerin Batı Avrupa'da hızlı bir şekilde büyümesini önlemek ve iş dünyasının destekçisi olan liberal oluşumları, partileri ve siyasetçileri desteklemek adına mali ve iktisadi yardım yapılmasını hayata geçirecek bir plan hazırladı¹⁵⁰. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Batı Avrupalı devletlere

---

¹⁴⁶ Çakmak, 2012, 390-391

¹⁴⁷ Güler, 2004, 219

¹⁴⁸ Çakmak, 2012, 501

¹⁴⁹ Armaoğlu, 2001, 443

¹⁵⁰ Çakmak, 2012, 501

ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için ortak ihtiyaçlarını ve hep birlikte kalkınmaları için bir plan yapmaları çağrısında bulundu. ABD, Avrupa Kalkınma Programı vasıtasıyla maddi kaynak sağlayacaktı. Tabii burada ilk adım Avrupalı ülkelerden bekleniyordu; planlamayı Avrupalı devletler yapmalıydı. Bunun sonucunda aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Avrupalı 16 devlet bir araya gelerek Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatını kurdular ve Avrupa'ya gereken paranın 33 milyar dolar olduğunu hesapladılar¹⁵¹. Fakat ABD tarafından 13 milyar dolar verilmiştir, en büyük payı İngiltere ve Fransa almıştır¹⁵². Saldırgan olduğu düşünülen bir komünizm tarafından korkutulan Amerikan liderleri, bu tehdide karşı koyma çabalarında Marshall Planına yani eşi görülmemiş ölçüdeki ekonomik diplomasiye güveniyorlardı.¹⁵³

Marshall Planı tüm Avrupa ülkelerine ve SSCB'ye de önerilmişti. Çünkü Avrupa bölünecekse bunun sebebi ABD değil SSCB görünmeliydi. Nitekim de o şekilde oldu ve SSCB Doğu Avrupa ülkelerinin Plana dâhil olmasını engelledi; kendisi de toplantıyı terk etti¹⁵⁴. Başlangıçta Türkiye'ye yardım yapılması fikri ABD'li yetkililerce uygun görülmemişti. Yardım savaştan yıkımla çıkmış ekonomilerin güçlendirilmesini kapsıyordu, bu yüzden Türkiye bu yardıma dâhil edilmemişti. Ancak Türkiye'nin ısrarlı tutumu ve Türkiye'nin siyasi ve coğrafi konumunun önemli olması ekonomik anlamda güçlendirilmediği takdirde Türkiye'nin güçlü olamayacağı konusunda Washington'u ikna etmesi Türkiye'nin yardıma dâhil olmasını sağlamıştır¹⁵⁵.

Marshall Planı çerçevesinde verilen yardımın en önemli özelliği, verilen krediler %2,5 gibi çok düşük faize ve 15 yılı ödemesiz 44 yıl gibi uzun bir vadeye sahip olmasıydı. Ancak verilen krediler ve yardımlar alan ülke tarafından nasıl ve hangi alanlarda kullanılacağı ABD hükümetine danışılarak belirleniyordu. Böylece ABD, yardımı kullanan ülkenin ekonomi politikasına müdahale edebilmiş oluyordu. Diğer bir husus da ABD'nin kredi verdiği ülkenin Merkez Bankasında ABD adına açılan bir hesaba kredi miktarının karşılığı olan ulusal para yatırılıyordu ve "Karşılıklı

¹⁵¹ Hook, S., Spanier, J., (2014), 54

¹⁵² Çakmak, 2012, 502

¹⁵³ Diane, K., (1997). "The Marshall Plan Reconsidered: A Complex of Motives" *Foreign Affairs*, 76(3), 169

¹⁵⁴ Akalın, 2003, 125

¹⁵⁵ Sönmezoğlu, 2006, 41

Paralar” denen bu fon ABD’nin izniyle kullanılıyordu. Bu durum da yine ABD’nin yardım alan ülkeye bir müdahalesi sonucunu doğuruyordu¹⁵⁶.

Truman Doktrini’nin devamı ve ekonomik ayağı olan Marshall Planı üç amaca hizmet etmiştir. Birincisi Batı Avrupa’yı güçlendirerek tekrar dünya ticaretine katarak kapitalist hedefleri yerine getirmek, ikincisi yardım alan ülkelerin ekonomilerini denetim altında tutmak, sonuncusu ise ABD ekonomisini canlandırmak ve ABD mallarına pazar bulmak¹⁵⁷.

Bu amaçlar ve yardımlar; yardımın kullanılma şekli tamamen ABD’nin yardımdan faydalanan ülke üzerinde kontrolünü olanaklı kılıyordu. Bu durumda Türkiye’nin, ABD’nin istekleri doğrultusunda hareket etmekten başka seçeneği kalmıyordu ki bu durumdan doğal olarak en karlı çıkan taraf ABD oluyordu.

2.7. Kore Savaşı ve Türkiye’nin NATO’ya Üyeliği

Kore II. Dünya Savaşının sonunda, kuzeyinde SSCB ve güneyinde de ABD’nin işgalinin olduğu 38. enlem çizgisiyle fiili olarak ikiye ayrılmıştır. Kore Asya’ya giriş noktası olması bakımından stratejik bir konumdaydı. Güney Kore’de ve Japonya’da Amerikan askerlerinin olması ABD’yi Asya’da stratejik olarak güçlü bir konuma getirmiştir. Sovyetler bu duruma Çin’in komünist bir rejimin kontrolüne girmesine kadar göz yummuştur. Çin’de komünist bir rejimin yönetime gelmesinden sonra kendini daha güçlenmiş gören SSCB, 25 Haziran 1950’de Kuzey Kore’yi kullanarak Güney Kore’ye saldırıya başlamıştır¹⁵⁸. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler harekete geçirilmiş ve asıl yükü ABD’nin taşıdığı çeşitli ülkelerin askerlerinden meydana gelen Birleşmiş Milletler Kuvveti oluşturulmuştur. 1953 Panmunjom barışı ile savaş bitmiştir. Savaşın bir galibi olmamıştır; ancak Sovyetler, ABD’yi Kore’den çıkaramayacağını anlamıştır¹⁵⁹.

Savaşa katılma kararı alan Türkiye ise bunu daha çok II. Dünya Savaşı sonrası Sovyet istekleri karşısında ihtiyaç duyduğu güvenlik sebebi ile almıştır. II.

---

¹⁵⁶ Güler, 2004, 221

¹⁵⁷ Güler, 2004, 221

¹⁵⁸ Armaoğlu, 2001, 455

¹⁵⁹ Armaoğlu, 2001, 456

Dünya Savaşı sonrasında Rus tehditleri karşısında ABD başlangıçta pek dikkate almamış, ancak ABD'nin kendisi tehlikenin farkına varınca, Türkiye'nin yanında yer almıştır. 1949 yılında ABD NATO'nun kurulmasında başrol oynamış, Batı'yı Sovyetlere karşı güvenli bir şemsiye altında toplamış ve Türkiye de kendi güvenliği gerekçesiyle bu örgüte dâhil olmak istemiştir. Bu isteğin karşılığında ABD ve müttefiklerine onların menfaatleri için gerekli sadık bir müttefik olduğu mesajını iletebilmek için Kore Savaşına kendi rızası ile katılmıştır¹⁶⁰.

Kore Savaşının Türkiye açısından tek bir kazanımı vardır. Bu da Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesi olmuştur. Türkiye, 4 Nisan 1949'da kurulan NATO'ya daha güvende olacağından üye olmak istemiş ve 1949'da üyelik başvurusu yapmıştır, ancak bu başvurusu kabul edilmemiştir. Türkiye daha sonra iki kez daha NATO üyeliği için başvurmuş bu iki başvuru da reddedilmiştir. Kore Savaşına ABD'nin yanında girme kararından hemen sonra yapılan başvuru da reddedilmiştir. 20-25 Şubat 1952 tarihinde Türkiye, NATO'ya üye olmuş ve askeri olarak da Batı'nın yanında yerini almıştır¹⁶¹.

2.8. Türkiye'nin NATO Üyeliği

Daha önce de ifade edildiği gibi II. Dünya Savaşından sonra Türkiye Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalmıştı. Artık sığınabileceği Avrupa gücü de kalmamıştı. Türkiye, SSCB gibi bir güç karşısında, daha güçlü gördüğü ABD'ye yakınlaşmaya çalıştı. Truman Doktrini ve Marshall Planı Türkiye'nin tedirginliğini biraz hafifletmiş olsa da tam olarak bitirmişti denilemez. Bundan dolayıdır ki, Türkiye için önemli olan şey ABD ile bir anlaşma yapabilmektir. 1949'da NATO'nun kurulması Türkiye için ayrı bir anlam taşımış ve Türkiye'de büyük bir ilgi uyandırmıştı¹⁶². Ayrıca NATO üyeliğinin Türkiye'nin sosyo-ekonomik ilerleyişini ve ordusunun modernleşmesi için gerekli olan Batı yardımını kurumsal bir şekilde dönüştüreceğine de inanılıyordu.¹⁶³

¹⁶⁰ Bostanoğlu, 1999, 384-385

¹⁶¹ Çakmak, 2012, 515-516

¹⁶² İnternet: Yüceer, S., (2002). Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'nin NATO'ya Girişi Ve Meclisteki Yankıları. Web: [http://ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ataturk/2002-1\(1\)/pdf/b06.pdf](http://ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ataturk/2002-1(1)/pdf/b06.pdf) 11 Aralık 2015'te alınmıştır.

¹⁶³ Uslu, N., (2016). *Çatlak İttifak 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel, 76

Türkiye’de bir ilgi uyandırmıştı fakat ABD’nin de Türkiye’yi NATO’ya almak için çeşitli nedenleri vardı. Bunlardan bir tanesi SSCB artık atom bombasını denemişti, yani SSCB de nükleer yarışta yerini almıştı. Bu sebeple ABD’nin bu konuda ki tekeli yıkılmıştı. Bir diğer husus ise Çin ile SSCB’nin kurduğu ittifaktır. Bu ittifak Truman Doktrini ile başlatılan çevreleme politikasının kesintisiz ve hiç delinmeden uygulanmasını gerekli kılmıştır. Amerika’yı, Sovyetlere karşı tedbir almaya iten bir başka konu ise Kore Savaşıdır. Bu savaş Amerika tarafından SSCB’nin dünyaya egemen olma hevesinin ilk askeri boyutu olarak görülmüştür. Ayrıca bu durum ABD’ye atom tekelinden dolayı hiç çıkmayacakmış gibi görünen bölgesel savaşların çıkabileceğini göstermiştir. Kore Savaşı örneğinden böyle bir bölgesel savaşın Avrupada da meydana gelebileceği görülmüştür. Bu sırada tehdit altındaki ülke Yugoslavya idi. 1948’de Yugoslavya Kominform’dan atıldı ve SSCB’nin yoğun baskısı altındaydı. Bu durumu kontrol altına almak için NATO’nun güneydoğu kanadının güçlendirilmesi gerekiyordu¹⁶⁴.

ABD, mevcut durum yüzünden Türkiye’den üs istemiştir. Türkiye de bu üs talebini NATO’ya üye olma şartına bağlamıştır. Çünkü; Amerikan stratejik bombardıman uçaklarının çoğunluğu orta menzilli olduğu için üs olarak Avrupa’yı kullanmaları mümkün değildi. Türkiye bu durumda çok önemli bir hale geliyordu. Türkiye’nin, SSCB’ye olan bu coğrafi yakınlığı ABD’nin, Türkiye’yi NATO’ya alma sebeplerinden en önemlisidir. Zira ABD Türkiye’nin NATO’ya üye olmadan bu hava üslerini ABD’nin istediği gibi kullanmasına izin vermeyeceği açıktı.¹⁶⁵

Türkiye’nin NATO’ya üye olma düşüncesi II. Dünya Savaşı’ndan sonra Sovyet tehdidi ile ortaya çıkan Batı Bloku ile bir ittifak kurma çabalarının sonucudur. Türkiye’nin Batı’ya olan bu yönelimi hem askeri ve ekonomik iyileşmenin dış yardımlar yoluyla Batı’dan daha kolay alınabileceği düşüncesine hem de Atatürk’ün Batılılaşma politikasına dayanıyordu. Bu kapsamda Türkiye çok partili sisteme geçmiş ve daha liberal ekonomik politikalar uygulamaya başlamıştır¹⁶⁶.

---

¹⁶⁴ Oral, S., (2016). *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*. (Birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 88-89

¹⁶⁵ Oral, 2016, 90-93

¹⁶⁶ İnternet: Sarınay, Y., Türkiye’nin NATO’ya Girişi. Web: <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354664>
11 Aralık 2015’te alınmıştır.

Türkiye, NATO'nun kurulduğu andan itibaren bu oluşuma katılıp ABD ile bir ittifak kurma gayreti içerisinde olmuştur. Bu ittifakın gerçekleşmesi daha önce de belirtildiği gibi bir hayli zaman aldı. Zira Türkiye'nin yaptığı başvurular hep reddedilmişti. Aslında Türkiye'nin NATO'ya girişini reddeden ABD değildi. Enteresan bir şekilde Sovyetleri kızdırıp bir savaş çıkmasından endişe duyan NATO'nun Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika gibi küçük ülkeleri Türkiye'nin NATO'ya girişine itiraz ediyordu. Çünkü bu ülkeler NATO'yu Sovyetlere karşı hemen savaşa girebilecek bir ittifaktan ziyade bir güvenlik supabı olarak görüyorlardı¹⁶⁷.

İngiltere, dünya güvenliğini ABD'ye devretmiş ve yeniden Ortadoğu'daki sömürgecilik çalışmalarına başlamıştı. Ortadoğu'da Süveyş'teki menfaatleri doğrultusunda bölgede bir savunma sistemi kurmak istiyor ve Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinden çok bu sistemde yer almasını istiyordu. Türkiye için önemli olan ABD ile bir bağ kurabilmektir. Tabii bunu başarabilmek için önce İngiltere'nin Türkiye'nin NATO üyeliğine karşıtlığı konusunda ikna edilmesi gerekiyordu¹⁶⁸. Bundan dolayı Türkiye, İngiltere'nin istediği savunma sistemine katıldı ve NATO üyeliğinde de ısrar etti. Bu durumda İngiltere 1951 Temmuz'unda Ortadoğu Savunma Sistemine girmesi kaydıyla Türkiye'nin NATO'ya girişini desteklemeye başladı¹⁶⁹.

Ayrıca Türkiye'nin Kore Savaşına katılması da Türkiye'nin Batı ile ittifakını hızlandırmıştır. Kore'de Türk kuvvetlerinin başarısı, Türkiye'nin girişimleri ve Balkanlarda Sovyetlerin destekçisi kuvvetlerin aşırı silahlanması karşısında ABD'nin de güvenlik algısı değişmiş ve NATO'nun güneydoğu kanadını güçlendirmek için Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınmasını 15 Mayıs 1951'de teklif etmiştir. Bunu takiben Türkiye 18 Şubat 1952 yılında resmen NATO üyesi olmuştur¹⁷⁰.

NATO üyeliği daha çok Türkiye'nin ısrarları ile gerçekleşmiştir. Zaten ABD, Türkiye'yi Truman ve Marshall yardımları ile uygulamak istediği politikaların içerisine sokmuştur. Türkiye NATO'ya üye olmasa bile ABD ve onun politikalarında uzaklaşacak bir konumda değildi. Türkiye NATO'ya üye olmak için büyük bir bedel ödemiştir. Türkiye diğer NATO üyeleri gibi kolay bir şekilde üye olamamış Kore'ye

¹⁶⁷ Armaoğlu, 2001, 519

¹⁶⁸ İnternet: Yüceer, S., (2002).

¹⁶⁹ Armaoğlu, 2001, 519

¹⁷⁰ Türkmen, 2012, 73-76

beş bin asker yollayarak büyük bir bedel ödemiş ve ABD'nin SSCB'ye karşı Türkiye topraklarına daha fazla ihtiyaç duymasıyla NATO'ya üye olabilmıştır.¹⁷¹

2.9. Türkiye'nin Bağdat Paktı Planı

Türkiye'nin NATO'ya üyeliği sonrasında Ortadoğu'da İngiliz etkinliği ABD'ye geçmiş, ABD bölgede İngilizlerin de katkısıyla Sovyet etkisine karşı bir birliktelik oluşturma gayreti içine girmişti. ABD, Kuzey Kuşağı ya da Yeşil Kuşak projesi çerçevesinde Ortadoğu'da Türkiye'nin liderliğinde NATO'nun bir uzantısı olacak askeri ve siyasi bir pakt oluşturmak istiyordu¹⁷².

Dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles 11-28 Mayıs 1953'te on bir bölge ülkesini kapsayan bir geziye çıktı. Gezi sonrası Türkiye'ye uğradı ve Sovyet tehdidinin farkında olmayan bu Arap ülkeleriyle bir birlik oluşturulamayacağını ifade etti. Daha sonra 1 Temmuz 1953 Ulusal Güvenlik Konseyinde Dulles Kuzey Kuşağı savunma projesini açıkladı¹⁷³. Buna göre bölge devletleri Sovyet tehdidinden çok bölgede bir Yahudi Devletinin kurulmuş olmasını ve bölgedeki İngiliz varlığını bir tehdit olarak görüyorlardı. Bu yüzden Dulles Ortadoğu'nun savunma sistemi Sovyet tehdidinin bilincinde olan ve Sovyet saldırısı olma durumunda saldırı güzergâhında bulunan başta Türkiye olmak üzere, İran, Irak, Pakistan ve Suriye gibi Kuzey kuşağı ülkeleriyle yapılmasını ifade ediyordu¹⁷⁴. Böylece ABD bölgede bir teşkilat oluşturma fikrinden vazgeçip bölge ülkelerinin oluşturdukları birliktelikleri desteklemeye karar verdi.

Ortadoğu için kurulacak yeni savunma sisteminin ilk adımı, 28 Aralık 1953'te ABD ile Pakistan arasında imzalanan teknik ve ekonomik konuları kapsayan antlaşmayla atılmıştır¹⁷⁵. Daha sonra ABD ve Pakistan arasında 19 Mayıs 1954'te savunma için Pakistan'ın da bölgesel savunmada yer alacağını belirten karşılıklı bir anlaşma imzalanmıştır. Bunun akabinde 18 Şubat 1954'te Türkiye ve Pakistan

¹⁷¹ İnternet: Sönmez, Y., Türkiye-NATO ilişkileri. Web: <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergid=13&makaleid=3537> 27 Eylül Aralık 2018'de alınmıştır.

¹⁷² Bostancı, M., (2013, Kış). "Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı". *Gazi Akademik Bakış*, 7(13), 172

¹⁷³ Yeşilbursa, B., (2011). "Bağdat Paktı". *Tarihin Peşinde*, 3 (6), 88

¹⁷⁴ Yeşilbursa, 2011, 88

¹⁷⁵ Bostancı, 2013, 173

aralarında yeni bir savunma antlaşması yapacaklarını açıkladılar. Özellikle Mısır ve Sovyetlerin büyük tepkisine rağmen Türkiye ve Pakistan 2 Nisan 1954'te Karaçi Antlaşması olarak da bilinen karşılıklı iş birliği antlaşmasını imzaladılar¹⁷⁶.

Irak'ta yönetimin değişmesiyle birlikte, ABD ve İngiltere'nin desteği ile de Türkiye ve Irak arasında da görüşmeler bölge ülkelerinin tepkisine rağmen başladı. Nihayetinde 24 Şubat 1955'te Türkiye ve Irak arasında Karşılıklı İşbirliği Antlaşması imzalandı¹⁷⁷. Bu antlaşmaya Mısır ve Suriye'nin tepkileri büyük oldu. Paktın Batı'ya ve İsrail'e hizmet eden bir antlaşma olduğunu vurguladılar. Mısır ve Suriye'nin bu tepkilerini, olumsuz kampanyalarını bertaraf etmek için Paktın büyütülmesine çalışıldı. Bunun sonucunda 4 Nisan 1955'te İngiltere, 23 Eylül 1955'te Pakistan ve 3 Kasım 1955'te de İran Pakta katıldılar¹⁷⁸.

İngiltere'nin Pakta katılması bu Paktın Ortadoğu'da İngiliz sömürgeciliğinin yeni bir sonucu olarak algılandı. İran ve Pakistan da Ortadoğu'nun Arap devletleri değildi zaten. Bu yüzden Pakt bölgede tam bir desteğe ulaşamadı. Bağdat Paktı bölgede birleştirici bir unsur olmak isterken ayırıcı bir unsur oldu ve bölgeyi üç parçaya ayırdı. Mısır, Suudi Arabistan ve Yemen'in olduğu bir grup; Lübnan ve Ürdün'ün tarafsız kalmasıyla oluşan diğer bir grup daha ortaya çıkmıştı¹⁷⁹.

1945'ten sonra Türkiye'nin Arap dünyası ile arasının açılmasına sebep olan Bağdat Paktı bu ara daha da açılmış ve kesinleşmiştir. Hatta 1945'ten itibaren sıkıntılı olmaya başlayan Türk-Arap ilişkileri Bağdat Paktı ile tamamen kopmuştur¹⁸⁰.

Bağdat Paktı Sovyetleri etkisiz hale getirme; yani çevreleme politikasının bir ürünüdür. Fakat Pakt beklenen sonucu vermemiş, Sovyetleri bölgeden uzak tutamamıştır ve Bağdat Paktına karşı olan ülkeler Sovyetler ile ilişkilerini artırmışlardır. Böylece Sovyetler istenenin tam tersine bölgeye girmiştir¹⁸¹.

¹⁷⁶ Korkmaz, S., (2016). "Menderes Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1950-1960)". *Asia Minor Studies*, 4(7), 62

¹⁷⁷ Yeşilbursa, 2011, 89

¹⁷⁸ Armaoğlu, 2001, 527

¹⁷⁹ Armaoğlu, 2001, 527-528

¹⁸⁰ Bostancı, 2013, 179

¹⁸¹ Bostancı, 2013, 180-181

14 Temmuz 1958'de Irak'ta askeri darbe olması sonucu Türkiye ve Irak'ın arası açılmış, Irak Pakttan ayrılmıştır. Bu gelişmeden sonra 19 Ağustos 1959'da Paktın adı değiştirilerek Merkezi Antlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization-CENTO) olmuştur. CENTO daha çok kültürel ve ekonomik faaliyetler göstermiştir¹⁸².

12 Mart 1979'da Pakistan, örgütün artık kendini koruyamadığını ileri sürerek organizasyondan çekilmiştir. İran ise Şahın devrilmesinden sonra organizasyondan Batı emperyalizmine hizmet ettiği gerekçesiyle ayrılmış, bu da CENTO'nun sonu olmuştur. Organizasyon Bağdat Paktından daha uzun ömürlü olmuş ve Sovyetler için caydırıcı olmuştur¹⁸³.

Bağdat Paktı, ABD'nin isteği ve girişimleri ile oluşturulmuştur. ABD pakta katılmamıştır. Türkiye ise ABD'nin isteğini yerine getirmek adına bölge ülkeleri ile arasını bozmuş ve bu durumdan zararlı çıkmıştır. Zira Pakt SSCB'nin Ortadoğu'ya girişini engelleyememiştir.

2.10. Eisenhower Doktrini ve Türkiye

Dünya Bankası'ndan istediği kredi ABD senatosu tarafından onaylanmayınca Mısır 26 Temmuz 1956 tarihinde Süveyş Kanalını millileştirmiştir. Kanal Mısır tarafından millileştirilince Kanal şirketini işleten ve Kanaldan çoğunlukla kendi gemileri geçen Fransa ve İngiltere çıkarları doğrultusunda İsrail ile 29 Ekim 1956 tarihinde Mısır'a askeri müdahaleye başlamışlardır.

Süveyş krizi; Fransa'yı, İngiltere'yi ve İsrail'i Mısır ile karşı karşıya getirmiş ve bu noktada SSCB; Fransa, İngiltere ve İsrail karşısında Mısır'ın yanında yer almıştır. Sovyetler Birliği; Fransa, İngiltere ve İsrail'e sert mesajlar yollamış ve bu savaşın durdurulmasını istemiştir. Savaşın durdurulmaması durumunda ise Üçüncü Dünya Savaşının çıkabileceğini söylemiştir. Böylece Sovyetler, Mısır'ın kurtarıcısı durumuna geçmiş ve Ortadoğu'da prestijini artırmıştır. Bu durum ise Batı'nın istediğinin tam tersi bir durum olmuştur¹⁸⁴.

---

¹⁸² Armaoğlu, 2001, 528

¹⁸³ Bostancı, 2013, 182

¹⁸⁴ Armaoğlu, 2001, 501

ABD'nin bilgisi dışında Mısır'a yapılan bu askeri müdahale ABD tarafından Birleşmiş Milletlere taşınmış; hemen bir ateşkes sağlanmıştır, aynı zamanda Fransa, İngiltere ve İsrail'e baskı yapılarak geri çekilmeleri sağlanmıştır. Süveyş Krizi Sovyet yanlıları tarafından yönlendirilmese de Sovyetlerin göstermiş olduğu tepkiler Ortadoğu konusundaki emellerini ABD'ye göstermiştir.¹⁸⁵

Bu krizde, İngiltere'nin Bağdat Paktı üyesi olarak Mısır'a karşı savaşanlar arasında olması da Bağdat Paktının varlığına karşı ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Çünkü tüm Arap dünyası Fransa ve İngiltere'nin Mısır'a karşı savaşmalarına karşı çıkmıştı. Süveyş Krizi boyunca Türkiye'nin tutumu ABD'nin tutumunu takip etmek şeklinde gerçekleşmiştir ve Bağdat Paktının diğer üyeleri ile birlikte Mısır'a karşı yapılanları kınamıştır. Her ne kadar kınamalara katılsa da Türkiye, İngiltere'ye karşı direkt bir tutum içine girmekten kaçınmıştır.¹⁸⁶

İngiltere'nin krizden sonra bölgedeki etkisinin iyice azalması sebebiyle İngiltere bölgeden çekilmeyi düşünmeye başlamıştır. İngiltere'nin azalan etkisini de Sovyetler doldurmaya başlamıştır. Bölgede Sovyetler, Arapların kurtarıcısı gibi görülmekteydi ve SSCB bölgeye asker sokmak için fırsat aramaktaydı.

Sovyetlerin Ortadoğu'ya girme çabalarının arkasında ekonomik bir neden yatmıyordu; zira Süveyş Kanalından geçen gemilerin ancak %1'i Sovyet gemileriydi. Sovyetlerin bölgenin petrolüne de ihtiyacı yoktu çünkü kendisi petrol satan bir ülkeydi. Geriye sadece bölgeye girme amacının siyasi olması kalıyordu. Sovyetler Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu Ortadoğu petrollerini kontrolü altına alarak¹⁸⁷ Batıyı da kontrol altında tutmayı planlıyordu.

Bu gelişmelerden sonra kendini Sovyet tehdidi altında hisseden Bağdat Paktı üyelerinin yaptığı baskılar sonucunda da ABD Başkanı Dwight Eisenhower ABD'nin bir girişimde bulunması gerektiğine karar verdi. Başkan Eisenhower 5 Ocak 1957'de daha sonra "Eisenhower Doktrini" adını alacak olan bir mesajı Kongre'ye göndermiş ve mesajında Sovyetlerin, Çarlık Rusya'sından beri Ortadoğu'da bir üstünlük kurma

---

¹⁸⁵ Türkmen, 2012, 85

¹⁸⁶ Uslu, 2016, 108

¹⁸⁷ Armaoğlu, 2001, 502

çabası içerisinde olduğunu, buna karşın bölgenin strateji, petrol ve tek Tanrılı dinlerin merkezi olması bakımından Batı için büyük önem taşıdığını vurgulamıştır. Ayrıca radikal Arap milliyetçiliği ile iç içe giren uluslararası komünizmin bölgede üstünlüğünü engellemek için bölge ülkelerinin desteklenmesi, bağımsızlıklarının korunmasının ve toprak bütünlüklerinin güvence altına almasının sağlanması gerektiğini de belirtmiştir.¹⁸⁸

Bu mesaja göre Eisenhower kongreden şu yetkileri istiyordu:

1. Bölgede kalkınmak ve bağımsızlığını korumak isteyen her ülkeye ekonomik yardım yapma yetkisi,
2. Güvenliğini sağlamak için askeri yardım talebinde bulunan ülkelere askeri yardım ve iş birliği yapma yetkisi,
3. Bu bölgedeki ülkelerin talep etmesi şartı ile Amerikan askeri kuvvetlerinin kullanılması ve askeri müdahale yetkisi

Bu doğrultuda; Başkan Eisenhower Kongreden 3 yıl süreyle her yıl 200 milyon dolar olmak üzere para harcama yetkisi istemiştir, Kongre de kendisine bu yetkiyi 9 Ocak 1957'de vermiştir.¹⁸⁹

“Eisenhower Doktrini” Amerikan dış politikası açısından iki şekilde önem arz eder. Birincisi bu doktrin ABD'nin Ortadoğu ile bağlantı alanını oldukça artırmıştır. Eisenhower Doktrini, askeri yardımdan ibaret olan, yalnızca Türkiye ve Yunanistan'ı kapsayan Truman Doktrininin ilerisine geçmiş, kapsadığı ülke sayısı artmış ve ekonomik yardımın yanı sıra askeri yardımı da içermiştir. Diğer husus ise ABD ve SSCB ilk defa Ortadoğu'da karşı karşıya gelmiştir. ABD, SSCB'nin karşısına bu doktrin ile dikilmiştir.¹⁹⁰

Doktrin Lübnan, Pakistan, Irak, Türkiye ve Yunanistan tarafından kabul görmüştür. Bu ülkelerden sonra Afganistan, Libya, Tunus ve Fas da Doktrini kabul eden ülkeler arasına katılmıştır. İsrail önceleri itiraz etse de sonradan Eisenhower Doktrini'ni kabul etmiştir. Mısır ve Suriye ise Doktrine şiddetli tepki göstermiştir ve

---

¹⁸⁸ Türkmen, 2012, 87

¹⁸⁹ Türkmen, 2012, 86 ve Armaoğlu, 2001, 503

¹⁹⁰ Armaoğlu, 2001, 503

bu Doktrin'in Ortadoğu ülkelerinin iç işlerine bir müdahale, Siyonistler tarafından desteklenen emperyalist bir tutum olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁹¹ Çoğu Arap sözcüsü, ABD'yi Ortadoğu'dan uzak durması için uyardı. Ayrıca Amerikan yardımları olmadan sorunlarını çözebileceklerine dair uyarıda da bulundu. ABD'de bile Eisenhower Doktrininin yetersiz olduğuna ve yararlı olmayacağına dair şüpheler vardı¹⁹².

Türkiye'de Eisenhower Doktrini büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Türk siyasetçileri ve kamuoyu tarafından Sovyetlere karşı olan bir hareketten çok Ortadoğu'nun karışık siyasi durumunu düzeltebilecek bir hareket olarak görülmüştür. Türkiye, Doktrini sadece kabul etmekle kalmamış aynı zamanda uygulama aşamasında da ABD ile ortak hareket edeceğini belirtmiştir. Türkiye bu Doktrin sayesinde Sovyet tehdidi kartını da oynayarak ABD'yi bölgeye çekmeyi hedeflemiş ve ABD'nin Bağdat Paktına üye olmasını sağlayamasa bile bölgede daha çok bulunmasını garanti etmiş olacaktı, aynı zamanda ABD'nin Bağdat Paktına askeri ve ekonomik yardımlarının artırılması düşünülüyordu. Yani Doktrin de Bağdat Paktı da bir yönde Türkiye için askeri ve ekonomik kaynak anlamına geliyordu.¹⁹³

Diğer taraftan bakıldığında ABD'nin de bölgede Doktrini uygulayabilmek için Ortadoğu'daki askeri unsurlarını güçlendirmek istediğini görüyoruz. Kısacası ABD'nin bölgede sınırlı bir savaşı yürütebilmek için Avrupa'daki silahlı unsurlarını Ortadoğu bölgesine taşımaya ihtiyacı vardı. Bunun için de hava üslerine ihtiyaç duyuyordu. Bu durumda Türkiye ABD'nin Ortadoğu politikasında çok önemli bir öge haline geldiğini göstermektedir.¹⁹⁴ Sonuç itibari ile her iki ülke de hem ABD hem de Türkiye kendi çıkarları doğrultusunda yaklaşmayı sürdürmüştür. ABD çıkarları doğrultusunda Türkiye ile ilişkilerini ilerletmiştir. Ancak bu ilişkilerde görülen odur ki Türkiye'nin ABD ile bu yaklaşması Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadaki ülkelerle ilişkilerini zora sokmuştur.

---

¹⁹¹ Sander, 2016, 208

¹⁹² Divine, R., (1981). *Eisenhower and The Cold War*. (First Edition). New York: Oxford University Press, 92.

¹⁹³ Sander, 2016, 210

¹⁹⁴ Sander, 2016, 209

2.11. Küba Krizi ve Jüpiter Füzeleri Sorunu

Tarım alanları yanı sıra zengin petrol kaynakları ile de Latin Amerika, ABD'nin etki alanı olmuştur. Bunda Monroe Doktrininin de etkisiyle dünya devletlerinin bu bölge ile herhangi bir ilişkiye girememiş olmalarının da etkisi büyüktür. Latin Amerika'nın, ABD'nin etki alanı olması sayesinde ABD her iki dünya savaşına da rahatlıkla girmiştir. Ekonomik olarak Latin Amerika devletleri üretimlerinin büyük çoğunluğunu ABD'ye ihraç etmiş ve kendi ülkelerine Amerikan yatırımını desteklemişlerdir. Öyle ki bölgedeki ABD yatırımları tüm dış yatırımların %26'sına tekabül etmiştir. Fakat Latin Amerika'daki ABD yatırımlarına rağmen 1950'lerde ekonomik sıkıntılar baş göstermiş ve bu sıkıntılar halk üzerinde olumsuz bir etkiye sebep olmuştur. Bunun bir sonucu olarak yönetim karşıtı protestolar ortaya çıkmış, bu protestolar kısa süre içinde Amerika karşıtı eylemlere dönüşmüştür.¹⁹⁵

Küba da 1950'li yıllarda Latin Amerika ülkelerinin yaşadığı sosyo ekonomik bunalımları yaşayan bir ülke olmuştur. Küba'da yaşanan protestolar kısa süre içinde Amerikan karşıtı eylemlere dönüşmüştür. Yönetimde bir diktatör olan ve ülkedeki Amerikan çıkar ve yatırımlarının koruyucusu olan Batista vardır. Protestolar ve halk desteğinin azalmasıyla Küba'da silahlı eylemler başlar ve Batista kuvvetleri yenilgiye uğrar. Akabinde Batista, ülkeyi terk eder. Batista'nın ülkeyi terk etmesine sebep olan gelişmelerin önderliğini yapmış olan Fidel Kastro artık Küba'nın yeni lideridir. 2 Ocak 1959'da geçici Devrim Hükümeti kurulur. 1 Temmuz 1959'da ABD, Kastro Hükümetini tanıır, iyi ilişkiler kurmak ister ve ılımlı bir yaklaşım sergiler. Kastro, ABD ekonomik yardımına ihtiyaç duymadığını ifade eder ve 1959'da yapılan tarım reformu ile Amerikan şirketleri ve kişilerine ait tarım arazileri devletleştirilir. Aynı zamanda Küba, SSCB ile bir ticaret anlaşması yapar şeker karşılığında petrol ithal etmeye başlar.¹⁹⁶

Kastro yönetimi artık SSCB ile daha sıkı ilişkiler içine girmiş; ABD için tehlike arz etmeye başlamıştır. Bunun üzerine ABD, Merkezi İstihbarat Teşkilatının (CIA) hazırladığı Kastro'yu devirme planını devreye sokmuştur. Buna göre Kastro

---

¹⁹⁵ Pehlivanoğlu, Ö., (2003). *Küba Krizi ve Nükleer Savaş Eşiğinde Türkiye*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kastaş Yayınevi, 36-37

¹⁹⁶ Pehlivanoğlu, 2003,38

rejiminden kaçan Kübalılar, askeri kamplarda eğitilerek Küba'ya çıkarma yapmaya gönderilecektir. 15 Nisan 1961 günü B-26 bombardıman uçakları Nikaragua'dan kalkarak Küba havaalanlarını bombalamaya başladılar. 17 Nisan'da Guatemala'dan gemi ile yola çıkarılan ABD tarafından askeri eğitim verilmiş Kübalılar, Domuzlar Körfezine çıktılar. Fakat sonuç tam bir fiyasko idi. Mülteci Kübalılar, Kastro kuvvetleri tarafından karşılanmış, bir kısmı öldürülmüş ve büyük bir kısmı da esir alınmıştı.¹⁹⁷

ABD'nin, Kastro'yu devirme girişimi Küba'yı daha sola kaydirmiş ve Kastro 1 Mayıs 1961'de Küba'yı bir sosyalist devlet olarak ilan etmiştir. Daha sonrasında Kastro bir komünist olduğunu açıklamıştır. Bunun akabinde Sovyetler 1962 yılı başında Küba'ya füze yerleştirmeye başlamıştır.¹⁹⁸

ABD, U-2 casus uçaklarının Ekim 1962'de Küba üzerinde yaptığı uçuşlar sayesinde Küba üzerinde, orta ve kısa menzilli füzelerin yerleştirilebileceği füze rampaları saptamıştır ve bu şekilde Küba krizi ortaya çıkmıştır. Bu duruma karşı alınabilecek tedbirler gözden geçirildikten sonra en uygun seçeneğin Sovyet savaş gemilerinin Küba'ya girişini engelleyecek Amerikan Deniz Kuvvetlerinin uygulayacağı abluka olduğuna karar verilmiştir; böylece Küba abluka altına alınmıştır. Doğal olarak iki süper gücün donanmalarının karşılaştıklarında ne olacağı hususunda tüm dünya 24 saat nefesini tutmuş ve beklemiştir. Bu süre boyunca nükleer bir savaş çıkacağı korkusu doruğa ulaşmıştır. Fakat korkulan olmamış ve son anda SSCB Başkanı Nikita Kruşçev gemilerine geri dönme emri vermiştir.¹⁹⁹

Başkan Kruşçev'in Küba'ya nükleer başlıklı füzeler yerleştirmesinin ardında yatan etmenlerden biri, ABD'nin Küba'yı işgal etmek istemesi dışında ABD'nin Türkiye'ye yerleştirmiş olduğu Jüpiter füzeleridir. Nisan 1962'de Türkiye'ye yerleştirilen ve menzilleri Rusya'nın içlerine kadar uzanan nükleer başlıklı Jüpiter füzelerinin oluşturduğu tehlikeye karşılık olarak Küba'ya nükleer başlıklı füzeler yerleştirmeye karar vermiştir.²⁰⁰

---

¹⁹⁷ Armaoğlu, 2001, 608

¹⁹⁸ Armaoğlu, 2001, 609

¹⁹⁹ Türkmen, 2012, 93

²⁰⁰ Pehlivanoglu, 2003, 65-66

Sovyetlerin geri adım atıp gemilerine geri dönme emri vermesi ile sonuçlanan Küba krizi 13 gün sürmüştür. İki süper güç arasında sürdürülen gizli görüşmelerde ABD tarafından yapılan ilk teklif Sovyetlerin Küba'daki füzelerini sökmelerine karşılık ABD'nin ablukaya son vermesi, Küba'nın işgal edilmeyeceğine dair teminat idi. Fakat Sovyetler bu teklifi yeterli bulmamış ve Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin de kaldırılmasını istemişlerdir. Zaten Jüpiter füzelerini yetersiz bulan ve kaldırmak isteyen ABD bu teklifle stratejik bir kayba uğramayacağı için teklifi kabul etmiştir. ABD bu anlaşmanın gizli kalması şartını koymuştur. Sovyetlerin bir açıklama yapma durumunda ise bunu kabul etmeyeceklerini belirtmişlerdir. Sovyetler de durumu riske atmamak için gizlilik şartını kabul etmiştir.²⁰¹

Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesinde en önemli etken ise Sovyetlerin artan nükleer gücünün ABD'nin savaşma yeteneğini artırmasını gerektirmesidir. Bunu sağlamanın yollarından bir tanesi de Sovyetlerle sınırı olan müttefik ülkelere orta menzilli balistik füzelerin (IRBM) yerleştirilmesiydi.²⁰² Böylece ABD kıtalararası güdümlü füze geliştirinceye kadar zaman kazanmış olacaktı. ABD, Sovyetlerin Sputnik başarısından sonra NATO Konseyinde NATO'nun gücünü artırmak üzere NATO ülkelerine IRBM'ler yerleştirilmesini teklif etti. ABD'nin bu teklifini sadece İngiltere, İtalya ve Türkiye kabul etti. Diğer NATO ülkeleri kabul etmedi.²⁰³ Diğer NATO ülkelerinin IRBM'lerin kendi ülkelerine yerleşmesini istememelerinin sebebi Sovyet füzelerinin hedefi olmaktan çekinmeleri idi.

Türkiye'ye 15 Jüpiter füzesi yerleştirilmesine karar verildi, Ekim 1959 tarihinde füzelerin Türkiye'ye yerleştirilmesi konusundaki anlaşma ABD ve Türkiye arasında imzalandı. Fakat daha önce Türk hükümeti tarafından bu anlaşmanın mecliste paylaşılacağı ifade edilse bile füzelerin yerleştirilmesi anlaşmasında Türk kamuoyunun hiç haberi olmadı. Jüpiter füzeleri yine 1959 yılında Türkiye'ye getirildi ve füzelerin tam olarak işler vaziyete gelmesi ise Temmuz 1962'yi buldu.²⁰⁴

Fakat bu füzeler 1960'lı yıllara göre demode olmuştu. Sıvı yakıt ile ateşleniyor, ateşlenme süresi uzun sürüyor, hedefi şaşırabiliyor ve ilk atış yapılması gerekiyordu.

---

²⁰¹ Türkmen, 2012, 94

²⁰² Sander, 2016, 246

²⁰³ Sander, 2016, 246-247

²⁰⁴ Uslu, 2016, 126-127

ABD’de Kongrenin uzman komitelerince hazırlanan bilimsel raporlara göre Jüpiterler artık caydırıcı özelliğini kaybetmiş, aksine kışkırtıcı bir hale gelmişlerdir ve bunların kaldırılıp başka silah sistemleri ile değiştirilmesi gerektiği raporlarda vurgulanmıştır. Alternatif sistem olarak da Akdeniz’de sürekli seyir halinde bulunacak denizaltılar ve bunlara yerleştirilecek Polaris füzeleri önerilmiştir.²⁰⁵ Ancak İtalya ve Türkiye buna yanaşmamış Jüpiterlerin kalmasını istemişlerdir çünkü Polarisler henüz üretim aşamasında bile değillerdi ve NATO üyelerinin, ABD’nin ittifaka olan bağlılığının samimiyetinden şüphe duyacaklarını hissetmişlerdi. Türk Dışişleri Bakanı Selim Sarper, Jüpiter’in "Amerika'nın müttefiklerini korumadaki kararlılığının vazgeçilmez bir göstergesi" olduğunu söylemiştir.²⁰⁶

Her ne kadar Jüpiter füzeleri demode olsa da Sovyet füzelerinin menzili içerisinde olsa da ABD için bu füzelerin askeri, siyasi ve psikolojik değeri vardı. Türkiye’deki füze üsleri kıtalararası balistik füzeler geliştirilene kadar geçici olarak kullanılacaktı. Ayrıca Türkiye’deki Jüpiter füzelerinin menzili içine giren Sovyet bölgesi İtalya ve İngiltere’dekilere nazaran daha genişti.²⁰⁷

Türkiye, ABD’nin füzeleri kaldırma taleplerine her seferinde olumsuz cevap vermiştir. Meclisin füzelerin yerleştirilmesi için bütçeyi yeni onayladığı ve füzelerden vazgeçilirse hükümetin küçük düşeceği, füzelerin kaldırılmasının prestij kaybı olacağı ileri sürülmüştür. ABD de Türkiye’nin bu itirazlarını kulak ardı etmemiş ve füzelerin sökülmesini geciktirmiştir.

Nihayetinde Jüpiter füzelerinin kaldırılması Sovyetler ile varılan anlaşmaya bağlanmış ve kaçınılmaz olmuştur. Fakat Türkiye’nin Jüpiter pazarlığından haberi yoktu ve Küba krizi süresince ABD’nin hep yanında olmuştur. Kriz sonrası füzelerin sökülmesi konusunda Türkiye zor da olsa ikna edilmiş ve füzeler birkaç hafta içinde sökülüştür.²⁰⁸ Aslında Jüpiter füzelerinin sökülmesi Türkiye’nin stratejik anlamda

²⁰⁵ Türkmen, 2012, 91

²⁰⁶ Larry M., (1976). "Jupiter Missiles In Europe: A Measure Of Presidential Power" *World Affairs*, 139(1), 34

²⁰⁷ Sander, 2016, 249

²⁰⁸ Türkmen, 2012, 95

rahatlamasına sebep olmuştur, zira adı geçen füzeler kaldırılınca Türkiye Sovyetlerin ilk hedefi olmaktan çıkmıştır.²⁰⁹

Türkiye'nin Küba'daki Sovyet füzelerinin kaldırılmasında kendisine danışılmadan pazarlık konusu olması ve anlaşmanın gizlice yapılması Türk Amerikan ilişkilerinde güveni sarsan ilk unsur olmuştur. Bu pazarlığın ileriki yıllarda ortaya çıkması ve Türkiye'nin bunu öğrenmesi ile hem ikili ilişkilerde hem de kamuoyundaki Amerikan imajında ciddi hasarlar oluşturmuştur.²¹⁰ Diğer taraftan ABD'nin Sovyetlerle bu pazarlığı sonucunda Türkiye'nin güvenliği dikkate alınmamış, hatta güvenliği tehlikeye atılmıştır ve Amerika da bir müttefik olarak güvenilirliğini kaybetmiştir.²¹¹ Ayrıca bu durum ABD ile Türkiye'nin ilişkilerinin müttefik ilişkilerinden çok çıkarı dayalı bir ilişki olduğunu göstermiş ve Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde daha şüpheli olmasına neden olmuştur.²¹²

2.12. 1963-1964 Kıbrıs Krizi ve Johnson Mektubu

1963-1964 Kıbrıs Krizi, aslında Rumların enosisden yani adayı Yunanistan'a ilhak etme isteğinden vazgeçmemelerinden ve Kıbrıs'ı kuran anayasada Kıbrıs Türklerine verilen hakları kabullenememelerinden kaynaklıdır. Öyle ki, cumhurbaşkanı seçilen Rum lider Makarios ne olursa olsun enosisi unutmadıklarını ve enosisden asla vazgeçmeyeceklerini devamlı suretle ifade etmiştir²¹³.

Kıbrıs, 1878 yılından beri İngilizlerin kontrolünde bulunan, Türk ve Rum halklardan oluşan bir adadır. 1940'tan itibaren de kilise kontrolü altında bulunan Rumlar ile İngiliz yönetimi arasında sorunlar yaşanmaya başlandı. 1948'de ise İngilizler ve Rumlar arasında baş gösteren sorunlar daha da yoğunlaşmıştır. Bu sorunlara bir de Rumların adayı Yunanistan'a bağlama istekleri eklenince durum

---

²⁰⁹ Uslu, 2016, 165

²¹⁰ Türkmen, 2012, 95

²¹¹ Bal, 2008, 14

²¹² Çakmak, H., (Editör). (2012). *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2012*, Ankara: Kripto, 98

²¹³ Armaoğlu, 2001, 785

daha sıkıntılı bir hale dönmüştür. Rumlar tepkilerini, İngilizlerin büyük çoğunluğunu Türklerden oluşturduğu polis gücüne ve Türklere çevirmiştir²¹⁴.

Daha sonra Yunanistan BM'ye müracaat etmiş ve Kıbrıs'a kendi geleceğini kendi çizmesi gerektiğini ifade etmiştir. Fakat bu isteğe hem Türkiye hem de İngiltere karşı çıkmıştır. Bunun sonucu olarak da kilisenin kontrolü altında olan Rumlar, kilisenin de etkisiyle Türklere silahlı saldırılara başlamışlardır. Bu saldırılar ilk kez 1955'te Londra'da Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın bir araya gelmesiyle tartışılmaya başlanmıştır. Saldırıları 1956 yılında daha da şiddetlenmiştir ve Türkiye adanın iki toplum arasında bölünmesi tezini ortaya koymuştur. Bölgesel bir çatışma çıkmaması için ABD olaya müdahale etmiş ve taraflar düşüncelerinden vazgeçmiş, böylece iki toplumlu cumhuriyet düşüncesinin önü açılmıştır²¹⁵.

Türk Dışişleri Bakanlığının önemli çabaları sonucunda 1959'da Zürih ve Londra antlaşmaları ile daha önce hukuki hiçbir yetkisi olmayan Türkiye resmi olarak Kıbrıs konusunda yetki sahibi olmuş ve hukuki altyapı oluşturulmuştur. İmzalanan bu anlaşmalarla Türkiye garantörlük hakkını kazanmış ve olası durumlarda elini kuvvetlendirmiştir.²¹⁶

1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları temelinde 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Lakin anayasa ile belirlenen Kıbrıs'ın yeni durumundan Rumlar memnun olmamıştır. Anlaşmazlıklar daha çok belediye hudutları, memuriyette Türk-Rum dengesi ve ordunun kurulması ile ilgili konularda çıkmıştır²¹⁷.

Rumlar, bu memnuniyetsizliklerini 1963 yılında 1960 Kıbrıs anayasasında değişikliği öngören 13 maddeyi Türk kesimine ve ilgili ülkelere göndermiştir. Kıbrıs Türk tarafı bu teklifi reddetmiş ve adadaki durum gerginleşmiştir. 23 Aralık'ta da Rumların saldırıya başlamasıyla kanlı bir çatışmaya dönüşmüştür. Türkiye, ABD'den bu duruma müdahale etmesini istemiştir ve ABD'den kendilerinin bu olaya taraf olmadıkları cevabını almışlardır. Ayrıca hem Türkiye hem de Yunanistan ABD

²¹⁴ İlhan, M., (2015-Güz). Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması (1958-1974). *Türkiyat Mecmuası*, 25, 260

²¹⁵ İlhan, 2015, 261

²¹⁶ İlhan, 2015, 261

²¹⁷ İlhan, 2015, 262

tarafından askeri yardım çerçevesinde verilen silahların ABD'nin onayı alınmadan kullanılmaması konusunda büyükelçileri vasıtasıyla uyarılmışlardır²¹⁸.

Kanlı çatışmaların devam etmesi ve ABD'nin bu tutumu üzerine Türk jetleri 25 Aralık 1963'te ada üzerinde uyarı uçuşları yapmışlardır. Bunun üzerine diğer garantör devletler İngiltere ve Yunanistan ile Rum kesimi adada bir barış gücü oluşturulmasını kararlaştırmışlardır. Fakat ABD duruma karşı hala mesafelidir. Durumun görüşülmesi için yapılan Londra konferansı da başarısız olmuştur. İngiltere, ABD'nin de içinde yer alacağı bir NATO gücünün oluşturulmasını teklif etti ise de bu teklif de ABD tarafından reddedilmiştir. ABD Türkiye ve Yunanistan arasında haklı haksız şeklinde bir seçim yapmak istememiştir. Bu durum da Türkiye'de bir hayal kırıklığı yaratmıştır²¹⁹.

Netice vermeyen çabalar ve uğraşlardan sonra Türkiye; ABD'ye 28 Ocak 1964'te bir gün içinde adadaki durumla ilgili garanti vermediği takdirde, Türkiye'nin adaya askeri müdahalede bulunacağını ifade etmiştir. Bu uyarı ABD'yi az da olsa harekete geçirmiştir. İngiltere ve ABD NATO çerçevesinde bir plan hazırlamış ve bu planı 31 Ocak 1964'te taraflara sunmuşlardır. Plana göre 1200 ABD askerinin de içinde bulunduğu 10000 kişilik bir NATO gücü adaya yerleştirilecekti. 1 Şubat 1964'te plan Türkiye ve Yunanistan tarafından kabul edilmiştir. Ancak Rum kesimi sadece BM Güvenlik Konseyi emrindeki kuvvetlerden oluşan bir gücün kabul edileceğini ifade ederek planı reddetmiştir²²⁰.

Rum kesimi bu planın mevcut durumu koruyacak bir plan olduğunu düşünüyordu ve bu yüzden planı kabul etmiyordu. Bunun yerine içinde SSCB'nin de bulunduğu ve mevcut durumu korumak gibi bir çıkarı olmayan BM güçlerini istiyordu. İngiltere ve ABD Rum kesimini ikna etmek için planda değişiklikler yapmış, ABD Dışişleri Bakan yardımcısının yoğun çabaları olmasına rağmen Rumlar planı tekrar reddetmişlerdir²²¹.

---

²¹⁸ Sönmezoğlu, F., (2006), 68

²¹⁹ Armaoğlu, 2006, 787

²²⁰ Sönmezoğlu, 2006, 69

²²¹ Sönmezoğlu, 2006, 70

Kıbrıs'ta Rumların, Türklere saldırıları devam etmiştir. Bunun üzerine Türkiye Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmayı düşünmüştür. Fakat bu, durumu daha da kötü bir hale getireceği için BM Güvenlik Konseyi duruma müdahale etmiştir. Adadaki iki toplumun ve ilgili devletlerin sükunu ve barışı bozacak davranışlardan kaçınmaları istenmiştir. Ayrıca bu barış ve sükûn için bir barış gücü kurulacak ve adaya bir arabulucu gönderilecekti²²².

Rumlar, Barış Gücü gelene kadar şiddete ve saldırılara devam etmişlerdir. Bunun üzerine Türkiye Hükümeti, meclisten askeri müdahale yetkisi almıştır. Böylece BM barış gücünün adaya sevki hızlandırılmıştır. Adaya barış gücünün gelmesi, Rumları frenlemişse de Makarios, 4 Nisan'da Zürih ve Londra Antlaşmalarının temel unsurlarında olan ittifak antlaşmasını feshettiğini açıklamıştır, Yunanistan da buna destek olmuş, Zürih ve Londra antlaşmalarının artık yürümediğini ifade etmiştir. Mayıs ayında Makarios zorunlu askerliği getirmiş, ağır silahlar almaya başlamış, aynı zamanda Sovyetler ve Doğu Bloku ile yakın ilişkiler içine girmiştir. Bu durum da gerginliği artırmıştır²²³.

Bu gelişmelerden sonra Türkiye'nin 7 Haziran'da askeri müdahalede bulunması kesinleşmişti. ABD bu müdahaleyi durdurmak için diplomatik girişimlerde bulunmuştur, fakat bir sonuç alamayınca yani Türkiye müdahaleden vazgeçmeyince ABD başkanı Johnson 5 Haziran'da Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye, Türk-ABD ilişkilerini derinden etkileyecek bir mektup göndermiştir. Mektup dönemin ABD Dışişleri Bakan yardımcısının "hayatımda gördüğüm en kaba diplomatik metin" diye ifade ettiği²²⁴ diplomatik üsluptan uzak sert ifadelere sahip bir mektuptu. Bu mektupta şunlar ifade ediliyordu:

- 1- Türkiye, ABD hükümetine danışmadan uluslararası önemli kararlar almamalıdır²²⁵. Burada Türkiye'nin bağımsız hareket edemeyeceği, dış ilişkilerinde ABD'ye bağımlı olduğu açıkça ifade edilmiştir.

---

²²² Armaoğlu, 2001, 787

²²³ Armaoğlu, 2001, 788

²²⁴ Sönmezoğlu, 2006, 72

²²⁵ Sander, 2016, 308

- 2- Türkiye'ye garanti antlaşması gereği yapması gerekenleri yapmamıştır. Bu yüzden adaya müdahalesi meşru değildir²²⁶.
- 3- Böyle bir askeri müdahale sonrası SSCB ile karşı karşıya kalabilir. NATO'lu müttefiklerine danışmadan ve onların onayını almadan böyle bir müdahaleye girişildiğine göre NATO'nun Türkiye'yi, SSCB'ye karşı savunmaya gelmesi düşünülemez²²⁷. Bu madde en ağır maddelerden biriydi. Bu maddede ABD'nin, Sovyetlere karşı Türkiye'ye yardım etmeyeceği ifade ediliyordu²²⁸. Türkiye, Sovyet tehdidinden korunmak için Batı'ya ve özellikle NATO'ya sığınmıştı. Artık NATO'nun ve Batı'nın o kadar güvenilir olmadığını görmüştü Türkiye.
- 4- 12 Temmuz 1947 yardım antlaşmasına göre Johnson ABD tarafından verilen askeri teçhizatın Kıbrıs'ta kullanılmayacağını, silahların Türkiye'ye savunma amaçlı verildiğini ifade ediyordu²²⁹. Amerika Rum kesiminin vahşetini ve Yunanistan'ın bunu desteklemesini göz ardı etmiş ve Türkiye'nin savunmaya geçmesini ise bir saldırı olarak nitelemiştir.

Ayrıca son olarak da İsmet İnönü konuların detaylı görüşülmesi için ABD'ye davet edilmiştir.

İsmet İnönü, Johnson mektubunun hem içerik açısından hem de üslup bakımından Türkiye gibi bir müttefik açısından hayal kırıklığına sebep olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Kıbrıs bunalımının en başından beri Türkiye'nin, ABD ile ortak çalışmak isteği içinde olduğunu belirtmiştir. Rumların anayasaya aykırı tutumu, Türklere yaptığı katliam ve saldırılar ve Yunanistan'ın bunu desteklemesi Türkiye'nin tüm uyarılarına rağmen ABD tarafından dikkate alınmamış olması da İnönü'nün bir diğer değindiği konudur. Antlaşmalar yoluyla birbirlerine karşı sorumluluğu bulunan devletler bu sorumluluklarını reddettiklerinde bir ittifaktan söz edilemeyeceğini, NATO'nun bünyesinin saldırganın iddialarına yönlenecek kadar zayıf olup olmadığı ve Türkiye'nin anlayışına göre NATO saldırıya uğrayan üyesine yardım etmeli ve

---

²²⁶ Armaoğlu, 2001, 789 ve Sander, 2016, 308

²²⁷ Armaoğlu, 2001, 789 ve Sander, 2016, 309

²²⁸ Armaoğlu, 2001, 789 ve Sander, 2016, 309

²²⁹ Armaoğlu, 2001, 789 ve Sander, 2016, 309

diğer üyelerin karar vereceği hususun sadece yardımın içeriği ve genişliğinin olacağı da cevapta yer almıřtır²³⁰.

Johnson Mektubu öncelikle iki müttefik arasında olması beklenen konuları içermiyordu. En azından bu Türkiye için bu şekilde düşünülebilir. Mektuba göre Türkiye'nin kendi düşmanını seçme hakkı yoktu. Bunu bile ABD belirleyecekti. Türkiye kendi çıkarlarına zarar veren bir NATO üyesine cevap vermeyecekti. Diğer bir husus ise Türkiye, ABD'nin verdiği silahları, istediği zaman ve yerde kullanamayacaktı, buna da ABD karar verecekti. Bu ise Türkiye'nin egemenliğine direk müdahaleydi²³¹.

Truman Doktrini ile sağlam bir döneme giren Türk-Amerikan ilişkileri Johnson Mektubu ile tam tersine dönmüştür. Türkiye'nin hassas konularından biri olan bu konuda ABD'nin yanlış tutumu Türkiye'nin, Amerika'ya karşı olan güvenini sarsmış ve Amerikan karşıtlığının artmasına sebep olmuřtur²³². Öyle ki Türkiye'de çoğunluk ABD'nin müdahalesinin Yunanistan'ı ve Rumları desteklediğini düşünüyordu²³³.

Mektup göstermiştir ki Türk-Amerikan ittifakı tek taraflı işlemekteydi ve daha çok Amerikan çıkarları ve yararları için çalışan bir ittifaktı. Kendi isteği ile asker göndermiş olsa bile, Türk yöneticiler için ABD'nin yanında yer alabilmek için tek seçenek olan Kore Savaşı, Küba Krizi gibi Türkiye'yi hiç ilgilendirmeyen konularda Türkiye kayıtsız şartsız ABD'nin yanında yer almış ve hatta savaşmıştır. Fakat Türkiye'nin çıkarları söz konusu olduğunda, Kıbrıs konusunda olduğu gibi, Amerika destek olmadığı gibi Türkiye'yi tehdit bile edebiliyordu. Kimin, ne zaman Türkiye'nin düşmanı olacağına açıkça ABD karar veriyordu²³⁴. Kısacası Amerika güvenilmezdi.

2.13. Türkiye'de Afyon Ekiminin Yasaklanması

Yolunda gitmeyen Türk-Amerikan ilişkileri 1967 Kıbrıs krizinde Türkiye'ye verdiği destekle iyileşme gösterse de akabinde ortaya çıkan afyon krizi ile tekrar

²³⁰ Armaoğlu, 2001, 790

²³¹ Uslu, 2016, 179

²³² Armaoğlu, 2001, 789

²³³ Hale, W., (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*. (Birinci Baskı). İstanbul: Mozaik, 155

²³⁴ Uslu, 2016, 180

gerginleşmiştir. ABD’de Nixon başkan olmuş ve Vietnam savaşından sonra yaygınlaşan uyuşturucu kullanımı ile mücadeleye başlamıştır. Bu mücadele kapsamında Türkiye’den afyon ekimini durdurmasını istemiştir ve bu istek ilişkilerin tekrar gerilmesine sebep olmuştur.

Aslında afyon bu topraklarda yüzyıllardır ekilen önemli bir geçim kaynağıdır. Endüstriyel kullanımı yanında ilaç sanayinde kullanılmaya başlanması afyon üretimini artırmıştır. Çünkü Türk afyonundaki yüksek morfin oranı ona olan talebi artırmıştır²³⁵. Afyonun tıp dışı uyuşturucu olarak kullanımı da artmaya başlamış ve ABD özellikle 19. yy’in ikinci yarısında birçok anlaşmaya öncülük etmiştir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu yüksek getirisinden dolayı bu anlaşmaların hiçbirine katılmamıştır.²³⁶

1923 tarihli Lozan Antlaşması ile Türkiye 1912 tarihli Lahey Afyon Sözleşmesini ve 1914 tarihli ek protokolünü kabul etmiş ve taraf olmuştur. Diğer yandan uzun yıllar savaşlarda yer almış, ekonomisi bozulmuş bir ülke olarak Afyon Sözleşmesinin şartlarını uygulayamamıştır ve Milletler Cemiyetinin isteklerini uzun süre göz ardı etmiştir. Fakat bu örgüte üye olma gerekliliği ve ABD’nin istekleri sonucu, Türkiye 1930 Londra Konferansına katılmış ve 1932’de ABD’nin de girişimleri ve Atatürk’ün de kararıyla 1912 Lahey ve 1925 ve 1931 Cenevre sözleşmelerine taraf olmuştur. Nihayetinde afyon üretimi Türkiye’de devlet tekeline geçmiştir²³⁷.

II. Dünya Savaşı sonrasında uyuşturucu kullanımının daha da yaygınlaşması sonucu ABD bunu engellemek için girişimlerini BM çatısı altında sürdürmüştür, BM nezdinde uyuşturucu ile ilgili bir dizi sözleşme yapılmıştır ve Türkiye de bu sözleşmelere taraf olmuştur. Uyuşturucu kullanımını engelleyecek bu uluslararası girişimler de pek bir sonuç vermemiştir.

Dünya’nın Uzak Asya, Afrika ve Latin Amerika gibi birçok yerinde afyon ekilirken afyon ekiminin durdurulması konusunda ABD’nin, özellikle Türkiye

---

²³⁵ Erhan, Ç., (1996). *Beyaz Savaş: Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*. (Birinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi, 34

²³⁶ Türkmen, 2012, 112

²³⁷ Türkmen, 2012, 112

üzerinde durması da ayrı bir sorundur. Bunda da Rum ve Ermeni lobilerinin ABD’de kullanılan uyuşturucunun %80’inin Türkiye’den geldiği yönünde kamuoyu oluşturmaları yatmaktadır. Fakat o dönemde Türkiye’de üretilen afyonun tümü, ABD’nin ancak bir günlük ihtiyacını karşılayacak kadardır. Bu yüzden bu iddialar gerçekleri yansıtmamaktadır. Bu gerçeğe rağmen ABD yönetimi Türkiye’ye baskı yapmıştır²³⁸.

1970’lerden itibaren ABD baskısı afyon ekiminin tamamen yasaklanması konusunda daha da arttı. Ancak Türkiye haşhaştan yalnızca afyon elde edilmediği sapından ve yağından da yararlandığını söyleyerek haşhaş ekimini tamamen durduramayacaklarını ifade etmiştir. Buna rağmen ABD ile ilişkilerin kötüleşmesi sonucu haşhaş ekilen illerin sayısı yediye düşürülmüştür. Bunun üzerine ABD’de tepkiler artmış ve Temsilciler Meclisinde uyuşturucu başlıklı görüşmeler sırasında Türkiye’ye ekonomik yaptırımlar gündeme gelmiştir. ABD Dışişleri tarafından ABD’nin böyle bir niyeti bulunmadığı açıklansa da bazı çevreler tarafından ikinci Johnson Mektubu şeklinde yorumlanmıştır²³⁹.

Türkiye’de 12 Mart 1971 askeri muhtırası verilmiş ve Başbakan Süleyman Demirel hükümeti istifa etmiştir. Yönetime siyaseten herhangi bir korkusu olmayan yönetim geçmiştir. Afyon kaçakçılığını önlemek için devlet haşhaş alımı için yapılan tekliflere zam yapmıştır. Ancak sonuç değişmemiş ve ABD yönetiminin Türk hükümetine haşhaş ekimini durdurma baskıları artarak devam etmiştir. Sonuç olarak Bakanlar Kurulunun 29 Haziran 1971 tarihli kararı ile Temmuz 1972’den itibaren haşhaş ekimi ve afyon üretimi tamamen yasaklanmıştır²⁴⁰.

Türkiye 1973’te normal siyasi şartlara dönmüş, seçimlere gitmiş, seçimlerde tüm siyasi partiler kampanyalarını haşhaş ve afyon üzerinden yapmışlar; yeni gelen koalisyon hükümeti 1 Temmuz 1974’te haşhaş ekimini serbest bırakmıştır. Fakat üretimi serbest bırakırken de yoğun bir kontrol mekanizması kurmuştur. Türkiye’nin yasağı kaldırma nedeni iç kamuoyu baskısı ve tıp sektöründe ki yoğun afyon ihtiyacı idi²⁴¹. ABD’de bu durum aşırı tepki ile karşılanmış, kongrenin her iki kanadı da

²³⁸ Çakmak, 2012, 137

²³⁹ Türkmen, 2012, 119

²⁴⁰ Sönmezoğlu, 2006, 233 ve Türkmen, 2012, 120

²⁴¹ Sönmezoğlu, 2006, 237

Türkiye'ye ağır yaptırımlar yapılmasını teklif etmişler ve ABD basını da Türkiye'yi çok eleştirmiştir. Lakin Türkiye'nin aldığı önlemler biraz da olsa rahatlatıcı olmuştur.²⁴²

Haşhaş krizi de göstermiştir ki ABD için önemli olan kendi çıkarlarıdır. Türkiye ile olan ittifakı karşılıklı dayanışmaya dayanmıyor sadece kendi isteklerinin önemi ön planda oluyordu. Türkiye'nin ne yapması gerektiğine baskılar ve tehditler yolu ile açıkça müdahale ediyordu.

2.14. 1974 Kıbrıs Müdahalesi ve Türkiye'ye Amerikan Ambargosu

Kıbrıs'ta Türklere karşı yapılan kötü muameleye, Türklerin haklarının verilmemesine 1963 ve 1967 olaylarından sonra da devam edilmiş, Rumlar, adanın tek sahibiymiş gibi davranmaya başlamışlardı. Hatta Türklerin tamamıyla adadan gönderilmelerini istiyorlardı. ABD, Rumların bu insanlık dışı tutumuna ve davranışlarına bir tepki vermediği gibi Türkiye'nin müdahalesini de engelliyordu²⁴³.

Bu esnada Yunanistan'da yönetimde 1967'de Kral Konstantinos'u deviren faşist askeri cunta vardı²⁴⁴ ve Makarios'un enosisi yani Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını geciktirdiği ve istemediğini düşünüyordu. Kısacası Makarios'u bu ilhak için bir engel olarak görüyordu. Cunta, Makarios'un bağlantısızlık ve bağımsızlık yanlısı olduğunu düşünüyor, SSCB ve Çin ile yakın ilişkiler kurmasından rahatsızlık duyuyordu²⁴⁵. Böylece askeri cunta Makarios'u devirmek ve hatta yok etmek için Kıbrıs'taki Yunanlı subaylar vasıtasıyla çeşitli girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Nihayetinde Makarios Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü (EOKA) eski üyesi Nikos Sampson kullanılarak devrilmiştir. Sampson, Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni kurmuş ve fiilen adanın Yunanistan'a ilhakını gerçekleştirmiştir²⁴⁶.

Kıbrıs'ta yeni bir cunta yönetiminin kurulması Türkiye tarafından anayasal düzenin yok edilmesi, Kıbrıs ile ilgili antlaşmaların ihlali ve gayrimeşru bir yönetimin

---

²⁴² Türkmen, 2012, 120

²⁴³ Bostanoğlu, 1999, 432-433

²⁴⁴ Türkmen, 2012, 126

²⁴⁵ Bostanoğlu, 1999, 453

²⁴⁶ Bostanoğlu, 1999, 452 ve Armaoğlu, 2001, 802

tesis edilmesi şeklinde görülmüştür. Bu nedenle de Türkiye yeni kurulan yönetimi tanımamıştır. İngiltere ve ABD de bu yeni yönetimi tanımamış, fakat ABD'nin uyarısı çok yumuşak bir üslupta olmuştur²⁴⁷. Hatta ABD yönetimi Makarios'un devrilmesinden mutlu olmuştur²⁴⁸.

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda Türkiye Garanti Antlaşmasının 4. maddesi gereğince Kıbrıs'a müdahale etmek istemiştir. Müdahaleyi İngiltere ile beraber yapmak için İngiltere'ye teklif götürülmüştür, fakat İngiltere bu teklifi kabul etmemiştir. ABD ise Londra'ya bir arabulucu göndermiş ama bu arabulucunun telkinleri de İngiltere'nin telkinleri de Başbakan Bülent Ecevit'i 20 Temmuz sabahı yapılacak olan askeri müdahaleden vazgeçirememiştir. ABD ve İngiltere Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı askeri müdahaleye karşı hiçbir direnme veya tepkide bulunmadılar. Yunan faşist cuntasının yanlış tutumu Türk müdahalesini meşrulaştırmıştı²⁴⁹.

20 Temmuz sabahı Türk kuvvetleri hava kuvvetlerinin de desteği ile Girne sahiline çıkarma yapmıştır. Ayrıca Lefkoşa yakınlarındaki Gönyeli'ye de havadan indirme yapılmıştır. 22 Temmuz'da BM Güvenlik Konseyi 353 sayılı bir karar almış ve ateşkes ilan edilmiştir. Böylece I. Kıbrıs Harekâtı sona ermiştir. Bu harekât vesilesi ile Türkiye adaya 40000 asker ve 300 tank sevk etmiştir.

Kıbrıs'a yapılan bu ilk askeri müdahale sonucu 23-24 Temmuz'da Yunan cuntası devrilmiştir²⁵⁰. Sürgünde olan eski başbakanlardan Konstantin Karamanlis Yunanistan'a davet edilmiş ve hükümet kurması istenmiştir. Kıbrıs'ta da yönetime Klerides geçirilmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararının 5. maddesi uyarınca anayasal düzenin tekrar kurulması için garantör devletlerin ivedilikle görüşmelere başlaması gerekiyordu. Bu sebeple üç garantör devletin dışişleri bakanları 25 Temmuz'da Cenevre'de toplandılar ve 30 Temmuz 1974'te Cenevre Deklarasyonunu imzalayıp yayınladılar.

---

²⁴⁷ Armaoğlu, 2001, 802

²⁴⁸ Sönmezoğlu, 2006, 244

²⁴⁹ Hale, 2003, 163

²⁵⁰ Bostanoğlu, 1999, 454

Cenevre Deklarasyonu, Türkiye için bir başarıydı. Bu deklarasyona göre 1960 anayasası yeniden uygulamaya sokulacaktı. Kıbrıs'ta taraflar 31 Temmuz 1974 saat 24'te mevcutta sahip oldukları alanı genişletmeyeceklerdir. 30 Temmuz ateşkes hattında BM güvenlik güçlerinin kontrolünde bir güvenlik bölgesi oluşturulacaktır. Rum ve Yunan kontrolü altındaki bölgelerden Türklerin yaşadığı yerlerden bu askeri güçler derhal çekilecek ve bu bölgelerden BM güçleri sorumlu olacaktır. Garantör ülkelerin dışişleri bakanları anayasa tesisi için 8 Ağustos'ta bir araya geleceklerdir²⁵¹.

Cenevre Deklarasyonunda alınan kararlara rağmen Rumlar ve Yunanlar alınan kararlara riayet etmemiş, ateşkes uymamışlar ve Türklere saldırmaya devam etmişlerdir. Bunun gerginliği ile 8 Ağustos'ta başlayan İkinci Cenevre Konferansı hiçbir netice elde edilmeden 14 Ağustos'ta sonlandırılmıştır. Diplomasi sorunlara çözüm olamayınca 14 Ağustos sabahı ikinci Kıbrıs harekâtı başlamıştır. Bu hareketle adanın %37'si Türklerin kontrolüne geçmiştir²⁵².

Bu hareketlerin sonucunda Yunanistan'da, 7 yıllık cunta yönetimi devrilmiştir. Batı'nın, Türk askeri müdahalesini önleyemediği için Yunanistan bunu protesto etmek amacıyla NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır²⁵³. Kıbrıs hareketinin birincisi uluslararası çevrelerce hukuki bir hak olarak nitelendirilirken ikinci harekât bir işgal olarak görülmüştür²⁵⁴. Bu nedenle Türkiye'nin iki toplumlu, iki yönetimli federatif yapı fikri dikkate alınmamış, uluslararası camiada yeterince ses getirememiştir. Türklerin 11 yıldır çektiği acıları, Rumların Türkleri katletmesini ve Türklere yapılan haksızlıkları göz önünde bulundurmamıştır²⁵⁵.

Kıbrıs Barış Harekâtının, en önemli sonuçlarından biri adanın kuzeyinde tek taraflı olarak Şubat 1975'te Rauf Denktaş tarafından Kuzey Kıbrıs Türk Federe Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi olmuştur. Fakat bu yeni devleti, Türkiye dışında hiçbir

---

²⁵¹ Arık, U., (2011). "Kıbrıs Krizi". *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 18

²⁵² Bostanoğlu, 1999, 454

²⁵³ Bostanoğlu, 1999, 454

²⁵⁴ Armaoğlu, 2001, 806

²⁵⁵ Armaoğlu, 2001, 806

ülke tanımamıştır²⁵⁶. Halkların yer değişimi gerçekleşmiş, kuzeydeki Rumlar güneye güneydeki Türkler kuzeye göç etmişlerdir²⁵⁷.

Olumsuz sonucu ise Johnson mektubundan sonra 1974 krizi Türk-Amerikan ilişkilerinde ikinci bir dönüm noktası olmuş ve ilişkilere büyük bir darbe vurmuş ve bu durum çok da uzun süreli olmuştur²⁵⁸. ABD kongresi bu müdahalelere kayıtsız kalmamış, 5 Şubat 1975'te Türkiye'nin Barış Harekâtını ve Kıbrıs'tan askerlerini geri çekmemesini ileri sürerek silah ambargosu uygulama kararı almıştır²⁵⁹. Bu kararın alınmasında ABD'deki Rum ve Yunan lobisinin etkisi büyük olmuştur. Zira, o dönemde Amerika'da 50000 Türk asıllı Amerikalıya karşın 1200000 Yunan asıllı Amerikalı vardı²⁶⁰.

Nixon'ın istifasından sonra başkan olan Gerald Ford ve Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in ambargoyu kaldırmak için büyük çabaları olmuştur ama işe yaramamıştır. Ayrıca Kongrenin Senato tarafı da dış politika konusuna hâkim olduğu için Türkiye'nin stratejik önemini anlıyor ve ambargo hususunda Temsilciler Meclisine göre daha ılımlı davranıyordu. Temsilciler Meclisini etkileyen en önemli faktör ise ABD'deki Yunan ve Rum lobisidir. Ambargonun da 1975'ten 1978'e kadar devam etmesinin temel nedeni Temsilciler Meclisidir²⁶¹.

Türkiye bu durum karşısında 3 Temmuz 1969 tarihli Türk-Amerikan Savunma İşbirliği Antlaşmasını iptal ettiğini ve NATO hariç Türkiye'deki tüm Amerikan üslerinin faaliyetini durdurduğunu ve kontrollerinin Türk Silahlı Kuvvetlerine devredildiğini açıkladı²⁶². Bunun üzerine Temsilciler Meclisinde bir geri adım atıldı ve ödemesi Türkiye tarafından ambargo kararı öncesi yapılmış 185 milyon dolarlık askeri teçhizat serbest bırakıldı. Zira bu üslerin kullanımının durdurulması demek ABD'nin, Sovyetler ile ilgili yapacağı askeri faaliyetlerin de durması demektir. Nihayet

²⁵⁶ Hale, 2003, 165

²⁵⁷ Eroğlu, H., (2002). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç Ve Son Gelişmeler". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 18(54), 760

²⁵⁸ Armaoğlu, 2001, 809

²⁵⁹ Bostanoğlu, 1999, 456

²⁶⁰ Hale, 2003, 167

²⁶¹ Armaoğlu, 2001, 811

²⁶² Hale, 2003, 167 ve Armaoğlu, 2001, 812

ambargo 26 Eylül 1978'de kaldırıldı. İlişkilerin normale dönmesi ise 1983'ü buldu. Fakat ABD'ye duyulan güvensizlik kamuoyunda devam etti.

Her ne kadar ABD hükümet yetkilileri ambargoyu desteklemese de bu olaydan da anlaşılmıştır ki ABD, Türkiye'yi haklı olduğu durumlarda bile desteklemiyor. ABD kendi çıkarları söz konusuysen Türkiye ile yakınlaşıyor, Türkiye haklarını aradığı zaman ise Türkiye'ye her türlü yaptırımı uygulamaktan çekinmiyor. Zira ittifak içinde olan ülkelerden birinin diğerine silah ambargosu uyguladığı görülmüş şey değildir. Ancak ABD ittifak içinde olduğu bir müttefikine her türlü aleyhte muameleyi yapabilecek kapasitede olduğunu gösteriyordu. Ambargonun kalkmasına da Türkiye'deki üslerin faaliyetlerinin durdurulması sebep olmuştur. ABD'nin Türkiye'ye olan dostane tutumu değil.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin ABD ile ilişkileri daha çok bölgesel ilişkiler şeklinde devam etmiştir. ABD Mart 1991'de Özal'ın teklif ettiği stratejik iş birliği teklifini kabul etmemiş ama 1991'in sonunda Sovyetler dağılıp, Kafkaslar ve Orta Asya'da yeni devletler ortaya çıkınca 1992 Şubat ayında ABD'nin kendisi güçlendirilmiş ortaklık teklifini Süleyman Demirel'in ABD ziyaretinde önermiştir.

ABD ve Türkiye'nin ilişkilerinde 1990'lı yıllarda artan bir yakınlaşma ve yoğunlaşma görülmüştür. İlişkilerdeki bu yakınlaşmanın artması 1990'ların sonunda doruğa ulaşmıştır. 1999 Eylülüne gelindiğinde Başbakan Bülent Ecevit, ABD Başkanı Bill Clinton tarafından ABD'ye davet edilmiş ve burada Türkiye-ABD ilişkilerine stratejik ortaklık ismi konulmuştur. Türkiye, ABD için duyarlı bölgelerde ortak çalışacağı bir ülkeyken ABD de Türkiye için birçok konuda destek alabileceği bir süper gücü²⁶³.

Bill Clinton'ın "stratejik işbirliği" olarak tanımladığı Türkiye-ABD ilişkileri, 2000'li yıllarda iki ülke arasında yaşanan sorunlardan dolayı büyük yara almıştır. Aslında 2003 Irak savaşında Türkiye'nin koalisyona katılmaya "hayır" deyişiyse iki ülke arasındaki ilişkiler de sorgulanmaya başlanmış ve bu olay ilişkilerde bir dönüm noktası teşkil etmiştir²⁶⁴. Nihayet ABD Başkanı Barack Obama tarafından Türkiye-ABD ilişkileri "model ortaklık" şeklinde tanımlanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası Türkiye-ABD ilişkileri bazen tarafların rızasıyla, bazen zorunlu bir şekilde, bazen de seçeneksiz kalındığı için kabul edilen bir şekilde devam etmiştir. Ancak ilişkiler incelendiğinde eşit miktarda bir paylaşım olmamıştır. Yaşanan ilişkide daha çok ABD'nin çıkarları doğrultusunda hareket edilmiştir.

²⁶³ Oran, 2010, 252

²⁶⁴ Kalın, İ., (Editör). (2011). *Türkiye'de Dış Politika*. İstanbul: Meydan Yayıncılık, 26

3.1. Birinci Körfez Savaşı ve Türkiye'nin Tutumu

Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Ortadoğu politikası dört temele dayanıyordu. Bölgedeki petrol üzerinde kontrol ve bölgedeki petrolün Batıya akışının devamının sağlanması, İsrail'in korunması, varlığını sürdürmesinin sağlanması, radikal İslam'ın engellenmesi, Irak ile İran'ın kontrol altında tutulması ve bölgedeki ülkelerin kitle imha silahlarına sahip olmasının engellenmesiydi²⁶⁵. I. Körfez Savaşı da bu doğrultuda çıkmış, ABD bu savaştan sonra Ortadoğu'da hiç olmadığı kadar güçlü bir hale gelmiş ve Ortadoğu'da belirleyici bir konuma ulaşmıştır.

2 Ağustos 1990'da Irak lideri Saddam Hüseyin, Kuveyt'i işgal etmişti ve bu bütün dünyada bir şok etkisi yaratmıştı. Aslında Irak'ın, Kuveyt'i işgali yeni bir durum değildi. 1932 ve 1961 yıllarında da Irak'ın böyle istekleri olmuş ve hatta Temmuz 1961'de de Irak Kuveyt'i kendi topraklarına kattığını söylemiş ancak daha sonra bu iddiasından vazgeçmişti.

Irak'ın, Kuveyt'i işgal etmesinin arkasında kendince çeşitli sebepleri vardı. Bu sebeplerden bir tanesi Irak'ın, Kuveyt'in sınırlarının İngiltere tarafından çizilmiş suni bir devlet olduğunu düşünmesiydi. Bu durum da ancak Irak ve Kuveyt'in birleştirilmesi ile düzeltilebilirdi ve içinde bulunulan durum bunun için uygundu. Bir diğer sebep de Irak, Körfezde daha fazla sahil şeridi istiyordu; ayrıca Irak'ın Kuveyt'e ait Bubiyan ve Varba adalarını körfezde daha fazla sınıra sahip olmak için karasuları ve kıta sahanlıkları içindeki petrol yataklarına ulaşmada kolaylık sağladıkları için istemesiydi. Üçüncü bir sebep ise Kuveyt'in petrol fiyat ve üretimini Irak'ın istediği seviyede tutmamasıydı. Yani iki ülkenin farklı petrol politikalarına sahip olmalarıydı. Irak varil başına petrol fiyatının artırılmasını istiyor, Kuveyt ise mevcut durumun korunmasını istiyordu²⁶⁶.

Irak, Kuveyt'in sekiz yıl süren İran-İrak Savaşını fırsat bilerek Irak'ın durumla ilgilenememesinden de yararlanarak kuzeye doğru Irak aleyhine olacak şekilde

²⁶⁵ Kurt, S., (2014). "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası". *Tarih Okulu Dergisi*, 7 (20), 174

²⁶⁶ Öztürk, M., (2010). "I. Körfez Savaşı'ndan (1990-1991) 11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi". *Akademik Bakış Dergisi*, 19, 2

topraklarını genişlettiğini ileri sürmüştür. Al-Mitlaa sınır noktasından 70 km kuzeye doğru olan sınır bölgesini Kuveyt işgal etmiş ve yeni sınır boyunca askeri birlikler yerleştirmiş ve yeni petrol kuyuları açmıştı. Böylece aynı zamanda Irak'a ait petrolü de almaya başlamıştı²⁶⁷. Bu iddialar da diğer bir sebepti.

İran-Irak Savaşından dolayı Irak, 80 Milyar dolar borçlanmıştı ve bu borcun yarısı da Kuveyt ve Suudi Arabistan'aydı. Irak, Kuveyt'in kendine ait petroleri çalmasından dolayı bu borcun silinmesini istiyordu, ama bu konuda yapılan görüşmelerden bir sonuç elde edilememişti²⁶⁸. Kuveyt'in işgali bu borçların silinmesini de sağlayacaktı.

Bu şartlar altında Irak 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal ederek 19. vilayeti olarak ilan etmişti. Irak bu girişimini çok rahat bir şekilde ve hiçbir şeyden çekinmeden yapmıştı. Aslında bu rahatlığın arkasında Irak'ın ABD ile olan ilişkileri, ABD'nin Irak'a karşı olan tavizkar tavrı ve tutumu vardı. 1984 öncesi Irak ile hiçbir ilişkisi bulunmayan ABD, bölgede ana düşmanı olan İran'a karşı Irak'ı kayıtsız şartsız desteklemişti²⁶⁹.

Irak ile diplomatik ilişkisi 26 Kasım 1984 yılında başlayan ABD, 1979 İran Devrimi ile bölgede ABD karşıtı bir güç haline gelen İran'ı dengelemek için hiçbir koşul ileri sürmeden karşılıksız bir şekilde Irak'ı desteklemiştir. Öyle ki ABD Irak'ın füze sistemleri almasını, uzun menzilli silahlarda kullanılacak parçaları almasına sesini çıkarmamıştır. Ayrıca Irak rejiminin yaşa dışı kimyasal silah üretmesine ve bunu Irak'taki etnik gruplar üstünde kullanmasına bile göz yummuştur²⁷⁰.

Irak'ın İran'a karşı durması bu ülkenin ABD'den yüksek miktarlarda tarım kredisi ve diğer kredileri almasına yardımcı oluyordu. ABD'den krediler yanında askeri teçhizat da alıyordu. ABD, Irak'ı öyle destekliyordu ki BM'de insan hakları komisyonunun Irak'ta insan hakları ihlallerinin araştırılması önerisini bile reddetmişti. ABD, ülkesinde Saddam aleyhine yapılan yayınlardan dolayı defalarca Irak'tan özür dilemişti. Kamuoyunun daha fazla tepkisini çekmemek için ABD, Irak'a

²⁶⁷ Efeğil, E., (2002). *Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar verme Modeli*. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 47

²⁶⁸ Oran, 2010, 255

²⁶⁹ Uslu, N., (1999). "Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 168

²⁷⁰ Uslu, 1999, 168

karşı bazı yaptırımlarda bulunuyordu ancak diğer taraftan da Irak'ı destekliyordu. İşte ABD'nin bu yoğun desteği ve hataları görmezden gelmesiyle Irak Kuveyt'i işgal etme hakkını kendinde bulmuştu²⁷¹.

Irak'ın diplomatik arayışları bir sonuç vermeyince 2 Ağustos 1990'da sabaha karşı Irak birlikleri Kuveyt sınırını geçtiler. Irak böylece Kuveyt'i önce işgal etti, ardından da ilhak etti. Irak'ın bu işgaline başta ABD olmak üzere tüm Batı ve Dünya tepki gösterdi ve Irak'ın derhal Kuveyt'ten çekilmesini istediler. ABD ve koalisyon güçlerinin Irak'a müdahalesi dört buçuk ay sürmüştür. Sorunun barışçıl bir şekilde çözülmesi için Körfez krizinde, daha önce hiçbir krizde görülmeyen bir çaba harcanmıştır. BM kendi tarihinde pek görülmemiş hız ve sayıda kararlar almıştır²⁷². Ancak bu kararlar ve yürütülen diplomasi trafiğine rağmen Irak, geri adım atmamış ve Kuveyt'ten çekilmemiştir.

Bu esnada BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla Irak'a ambargo uygulanmaya başlamıştı. BM'nin on bir kararından biri olan 661 sayılı kararla Irak'a karşı ekonomik yaptırımlar başlamıştı. Türkiye de bu karara istinaden hemen Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatmıştır.

ABD, Irak'a yapılacak müdahalenin engellenmemesi veya barışçıl bir yolla çözüme ulaşmaması için elinden geleni yapıyordu²⁷³. Buna rağmen Irak tüm diplomatik girişimlere ve sertliği aşamalı olarak artırılan BM kararlarına rağmen Kuveyt'ten çıkmayınca başını ABD, İngiltere ve Fransa'nın çektiği 34 ülkenin güçlerinden oluşan koalisyon güçleri tarafından Irak'a karşı "Çöl Fırtınası Operasyonu" ismi verilen bir harekât başlatılmıştır. Zira, Irak ve başındaki ABD'nin hep desteklediği diktatör, artık ABD'nin Ortadoğu şablonuna uymuyor ve Ortadoğu'daki statükoyu bozuyordu. Bu durumda İsrail ve Körfez ülkeleri için bir tehdit oluşturuyordu. Bunlar izin verilebilecek durumlar değildi. Daha önce de ifade edildiği üzere; ABD bölgede kontrolü eline alabilecek bir güç istemiyor, bu uğurda

---

²⁷¹ Uslu, 1999, 169

²⁷² Armaoğlu, 2001, 884

²⁷³ Uslu, 1999, 176

demokrasinin simgesi olduğu iddia edilen ABD hiç zorlanmadan demokratik olmayan unsurlarla iş birliği içerisine girebiliyordu.

Irak'a BM Güvenlik Konseyi kararı çerçevesinde 15 Ocak 1991'e kadar Kuveyt'ten çıkması için süre verilmiştir ve bu sürenin sonunda da ABD bombardıman uçakları 16 Ocak 1991 gecesini İspanya'dan havalanmıştır. Suriye üzerinden uçuş yapamayacakları için ABD'nin Ankara büyükelçisi vasıtasıyla Özal aranmış ve Türkiye üzerinden uçuş izni istenmiştir. Özal bu uçuş iznini vermiştir. Ayrıca savaşın başlaması ile İncirlik Üssünün kullanımı ile ilgili izin; Özal tarafından Meclise sunulmuş ve Meclis de olumlu yönde karar vererek İncirlik Üssünü koalisyon güçlerinin kullanımına açmıştır²⁷⁴.

Böylece bombardımanla başlayıp Saddam'ın, teslim ol uyarılarına Kuveyt'in petrol kuyularını ateşe vererek cevap vermesi üzerine 24 Şubat sabahı kara harekâtı başlamıştır. Irak kuvvetleri herhangi bir direniş gösterememiş ve Kuveyt'ten çekilmişlerdir. 28 Şubat'ta ise ABD, Kuveyt'in kurtarıldığını açıklayarak savaşı tek taraflı olarak bitirmiştir. Kara harekâtı toplam 100 saat sürmüştür²⁷⁵.

Körfez Savaşında Türkiye Irak'ın karşısında yer almış ve ABD'yi sonuna kadar desteklemiştir. Bu duruma Özal'ın kendi görüş ve düşünceleri büyük oranda etki etmiştir²⁷⁶. Özal'a göre Türkiye aktif bir dış politika izlerse, stratejik açıdan hala önemli bir ülke olduğunu gösterecek ABD'den ticari ve ekonomik çıkarlar elde edebilecekti. Ayrıca AB'ye giriş süreci hızlanacak ve savaş sonrasında Ortadoğu'nun yeniden şekillenmesinde Türkiye de söz sahibi olacaktı²⁷⁷. Tabii ki bunlar Özal'ın kendi hesaplarıydı. Savaşın sonunda Özal'ın istek ve düşüncelerinin hiçbirini hayat bulamayacaktı.

Körfez Savaşı, genel itibari ile Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da köktenci akımların gelişmesine sebep olmuştur. Bu, Körfez Savaşının uzun vadede en önemli sonucudur²⁷⁸. ABD açısından sonuçlarına baktığımızda ABD, Irak'ı çok kısa

²⁷⁴ Türkmen, 2012, 160

²⁷⁵ Armaoğlu, 2001, 886

²⁷⁶ Armaoğlu, 2001, 888

²⁷⁷ Oran, 2010, 254

²⁷⁸ Çelik, M. E., (2015). "Soğuk Savaş Sonrası Türk-ABD İlişkilerinde Bölgesel İttifaklar (1990-2000)". *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14, 361

bir süre içinde etkisiz hale getirmiştir, bu da bölgede gücü eline geçirmek isteyebilecek diğer ülkelere bir örnek teşkil etmiştir. Ayrıca ABD, bölgede özellikle petrol yoğunluklu Basra Körfezinde mutlak kontrolü sağlamıştır²⁷⁹. Körfez Savaşı, ABD'nin hala dünya lideri olduğunu göstermesinin yanı sıra ABD'ye elinde kalmış, modası geçmiş veya silahsızlanma anlaşmaları doğrultusunda elinden çıkarması gereken silahları elinden çıkarmasına yardımcı olmuş ve yeni silahlarını da gerçek bir savaşta test etme fırsatı sunmuştu. ABD'nin elde ettiği diğer bir kazanç ise Saddam'ı devirmeyerek diğer Körfez ülkelerinin tedirgin olup silahlanma yoluna gitmeleri ve ABD'nin bu ülkelere silah satmasıdır. ABD, bu savaşla Irak'ı fiilen üçe bölmüş ve bu ülkeyi iyice zayıflatmıştır. Böylece ambargonun da yardımıyla ABD, Irak'ın petrol satışlarını kontrolü altına alarak dünya petrol fiyatlarını da denetleme imkânı elde etmiştir²⁸⁰.

Özal'ın kendi şahsi düşünceleri çerçevesinde ABD'ye verilen tam destek sonucu Türkiye'nin tek karı, savaşa girmeden Irak'ın bölgede bir güç olmasından kurtulmuştur. Ancak Irak'ın bölgede bir güç olması aşılamayacak bir durum değildir ve Irak'ın bu durumunun Türkiye için bir tehdit oluşturacağına dair bir belirti de bulunmamaktadır. Ancak ekonomik olarak Türkiye Yumurtalık boru hattının kapanmasından dolayı yıllık 2,5 – 3 milyar dolar zarara uğramıştır. Bu zarar Hazine Müsteşarlığının verdiği bilgilere dayanarak yapılan haberlere göre ambargonun uygulandığı sonraki dönemlerde hesaba katıldığında 100 milyar doları bulacaktı²⁸¹. Bu işin ekonomik boyutu oldu. Siyasi boyutuna gelince ABD, artık bölgede Kürt ifadesini kullanıyordu. Saddam'dan kaçarak Türkiye'ye sığınan Kürt ve peşmergeler, Kuzey Irak'ta oluşturulan tampon bölgede toplanmış ve bu bölgeye yani 36. enlemin kuzeyine uçuş yasağı getirilmiştir²⁸². Bu durum bölgede bir güç boşluğuna sebep olmuş, PKK'nın bu bölgede güçlenmesine ve Türkiye'ye karşı faaliyetlerini artırmaya sebep olmuştur. Ayrıca Irak'ın kuzeyindeki Kürtler, Türkiye'deki Kürtlerin bilinçlerini etkileyip, Kürt sorununu daha da ağırlaştırmıştır.

Bu savaşta Türkiye'nin, ABD'nin yanında yer alması tamamıyla bir fiyaskodur. Türkiye'nin bu savaşın sonucundan beklentilerinin hiçbiri

---

²⁷⁹ Armaoğlu, 2001, 887

²⁸⁰ Öztürk, 2010, 6-7

²⁸¹ Oran, 2010, 258

²⁸² Çelik, 2015, 361

gerçekleşmediği gibi Türkiye daha zor durumlara düşmüştür. Irak'ın kuzeyinde oluşturulan uçuşa kapalı bölgede PKK kendine daha rahat hareket alanı bulmuş ve Türkiye'ye karşı terör eylemlerini artırmıştır. Bu iş birliğinden Türkiye tamamiyle istemediği sonuçlarla karşılaşmıştır. Bu iş birliğinin tek karlı çıkarı ABD olmuş, Türkiye'nin hiçbir ekonomik kaybı tazmin edilmemiş ya da onarılmamıştır.

3.2. 11 Eylül'ün Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi

ABD ile Türkiye ilişkileri daha önce de ifade edildiği gibi tamamen ABD'nin çıkarları doğrultusunda seyretmiştir. Türkiye zarara uğrasa da (Marshall yardımlarında olduğu gibi) ya da zor durumda kalsa da (Johnson Mektubu olaylarında olduğu gibi) her daim ABD'nin yanında yer almış ya da ABD'ye ses çıkaramamıştır. Tepki koysa da bu tepkiler Türkiye'yi, ABD'den uzaklaştırmamış ya da ABD'yi bildiğini okumaktan vazgeçirememiştir. 11 Eylül olaylarında da Türkiye aynı tutumu sergilemiştir. Türkiye terörle onlarca yıldır mücadele eden ve terör mağduru bir ülke olması sebebiyle, ABD'ye terör saldırılarının ne demek olduğunu, terörden kaynaklanan korkunun ne olduğunu yaşayarak anlamasını sağlayan 11 Eylül saldırılarının yarattığı terör karşısında ABD'nin yanında yer almıştır. Lakin üzerinden yıllar geçtikten sonra ABD yine bunları unutmuş ve PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD/YPG'yi DAEŞ'i temizleme konusunda Türkiye yerine kendine müttefik seçmiş ve Türkiye'nin itirazlarına rağmen bu terörist örgütü desteklemeye ve silahlandırmaya devam etmiştir²⁸³.

11 Eylül 2001 Salı günü dört yolcu uçağı havalanmış ve ikisi New York'ta Dünya Ticaret Merkezi kulelerine, bir tanesi Washington'daki Pentagon binasına çarpmıştır. Diğer uçağın nereyi hedef aldığı belirlenememiş, ifadelere göre yolcular ve uçağı kaçırınlar arasında bir arbededen sonra uçak Pennsylvania kırsalında düşmüştür. İlk uçağın çarpması ABD yerel saati ile sabah 08.46'da kuzey kuleye gerçekleşmiştir. İkinci çarpma güney kuleye 09.03'te gerçekleşmiştir. İkinci çarpışmada otuz dört dakika sonra üçüncü çarpışma Pentagon'a gerçekleşmiştir. 09.59'da Dünya Ticaret Merkezi güney kulesi, saat 10.28'de ise kuzey kulesi

²⁸³ İnternet: ABD'den PYD'ye 180 TIR'lık Sevkiyat. (Temmuz, 2017). NTV. Web: <http://www.ntv.com.tr/dunya/abdden-pydye180-tirlik-sevkiyat,YvFxUA4vakGHwX3tJebHRg> 30 Eylül 2017'de alınmıştır.

çökmüştür. Olaylarda 19 hava korsanı ile uçaklarda ve binalarda bulunan 2,974 kişinin hayatını kaybettiği, 24 kişinin ise kayıp olduğu açıklanmıştır²⁸⁴. Yüzlerce suçsuz insanın öldüğü bu saldırılara karşı farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri bu saldırıların ABD'nin temsil ettiği özgürlük, bireysel haklar ve özel hayatın mahremiyetinin bulunduğu açık bir topluma ve bu toplumda kendini güvende hissetmeye karşı yapılmış bir saldırı olduğuna dair bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda ABD iyi olandır, iyiyi temsil edendir. İkinci bir yaklaşım Filistin-İsrail ilişkilerinde ABD'nin aldığı tavır ve tutumdur. Bu yaklaşıma göre bu saldırıların temelinde ABD'nin İsrail'i kayıtsız şartsız desteklemesi yatmaktadır. Üçüncü bir yaklaşıma göre ise din temelli bir yaklaşımdır. Buna göre; bu olanlar Tanrı'nın isteği ile olmuştur. Tanrı'nın böyle bir şey istemesi de Amerikan halkının işlediği günahlardan kaynaklanmaktadır. Başka bir yaklaşım ise bu saldırıları ABD'nin kendisinin gerçekleştirdiğidir. ABD'nin Ortadoğu ve Orta Asya'daki enerji kaynaklarını kontrol edebilmek için Irak ve Afganistan'a müdahalesi gerekli olmuştur ve bu müdahaleleri haklı bir gerekçeye dayandırmak için de bu saldırıları gerçekleştirmiştir. Son bir yaklaşım da Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezini temel alan bir yaklaşımdır²⁸⁵. Yaklaşımlar ne olursa olsun gerçek olan saldırıların varlığıdır. Bu saldırılar gerçekleşmiştir ve dünya kamuoyunda ABD'nin elini güçlendirmiştir. ABD'nin Afganistan ve Irak'a saldırmasını meşru hale getirmiştir.

Türkiye'nin böyle bir uluslararası terör saldırısında ABD'yi desteklemesi mi gerekiyordu? Bu sorunun cevabı hiç kuşkusuz evettir. Kim olursa olsun terör mağduru olanların, terörün hedefinde olan tüm insanların yanında olmak gerekliydi. Zira masum insanları öldüren terörün hiçbir haklılığı olamaz. Fakat Müslüman Türkiye'nin -halkının %90'ı Müslüman olan Türkiye'nin- 11 Eylül olaylarında ABD'ye destek olması ABD hükümetinin bu terör olayları ile ilgili ileri sürdüklerini meşrulaştırmaktan başka bir işe yaramamıştır. George W. Bush daha sonra kullandığı ifadeyi değiştirse de bunun bir "haçlı seferi" olduğunu bir kez dile

---

²⁸⁴ İnternet: September 11 Timeline: A Chronology Of The Key Events That Shaped 9/11. (Kasım, 2013). Huffington Post. Web: https://www.huffingtonpost.com/2013/09/11/september-11-timeline_n_3901837.html 11 Aralık 2017'de alınmıştır.

²⁸⁵ Aydıngün, İ. ve Özdemir, A. (Editörler) (20102). **11 Eylül: Küresel Felakete Yerel Yorumlar**. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 16-19

getirmiş²⁸⁶ ve dünyanın İslam algısı terörle eşleştirilmiştir. Türkiye bu söyleme itiraz etmiş ve terörün İslam'la bağdaştırılamayacağını ifade etmiştir. Ancak bu Batı medyasında ses getirememiştir. Hristiyan Batı'da olumsuz bir İslam algısı ve Müslüman eşittir terörist algısı yaratılmıştır. Bu durum Avrupa'daki ırkçılık ve yabancı düşmanlığını izleme merkezi olan "The European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia" nın 11 Eylül'den sonra hazırladığı Avrupa ülkelerini kapsayan İslamafobi raporunda belirttiği gözlemlerine göre Avrupa'da Müslümanlara karşı tutum ve tacizlerde artış olmuştur²⁸⁷. Bu insanlar sonuç olarak Müslümanlarla ilgili edindikleri bu fikirleri medya kanalıyla edinmişlerdir.

Diğer taraftan Türkiye kendi terörle mücadelesini meşrulaştıramamış, bu mücadelesini dünyaya duyuramamıştır. Duyursa da çok etkili olamamıştır. Türkiye kendi terör mücadelesi ve terörle ilgili kırmızı çizgilerinin geçilmesine engel olamamıştır. Türkiye'nin mücadele ettiği terör örgütleri Türkiye dışında eğitim kampları kurup, fon toplayıp, yurtdışı medya unsurları ile kendi propagandalarını yapabilmektedirler²⁸⁸. Birçok Batı Avrupa ülkesi ve ABD, Türkiye'nin mücadele ettiği PKK terör örgütünü askeri ve lojistik anlamda desteklemektedirler²⁸⁹. Batı'nın bu desteği ise Türkiye'nin terörle mücadelesine önem vermediklerinin göstergesidir. Amerika, Türkiye'nin PKK ile mücadelesinde hiçbir zaman Türkiye'nin yanında PKK'ya karşı askeri mücadele vermemiştir. Verdiği destek sadece bir iki bilgi kırıntısı şeklinde olmuştur. Terörle mücadelede Türkiye de daha sert yaptırımlar uygulayabilmeliydi. ABD tüm İslam alemine terörist muamelesi yaparken ne yazık ki bu insan haklarına aykırı görülmemiştir.

Noam Chomsky, bu saldırıların boyutundan ziyade hedeflerine dikkat edilmesi gerektiğini ve ABD'nin 1812 savaşından sonra ilk kez kendi sınırlarında bir saldırıya uğradığını ifade ediyor. Pearl Harbour saldırısını ileri sürenlere de Pearl Harbour'ın Amerikan topraklarında olmadığını Amerikan kolonisinde bulunan üsler

²⁸⁶ İnternet: Bush'tan 'haçlı seferi' benzetmesi. (17 Eylül 2001). Radikal. Web: <http://www.radikal.com.tr/yorum/bushtan-haclı-seferi-benzetmesi-609722/> 05 Ekim 2017'de alınmıştır.

²⁸⁷ Allen, C. ve Nielsen, J. (2002). Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001. Viyana: EUMC

²⁸⁸ İnternet: "Türkiye'nin Uluslararası Toplumun Terörle Mücadele Çabalarına Katkıları." T.C. Dışişleri Bakanlığı. Web: http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-uluslararasi-toplumun-terorle-mucadele-cabalarina-katkilari.tr.mfa 24 Şubat 2019'da alınmıştır.

²⁸⁹ İnternet: "PKK'ya Destek Veren Ülkeler." Sabah. Web: <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/pkkyaya-destek-veren-ulkeler> 24 Şubat 2019'da alınmıştır.

olduğunu da ekliyor, yani bu saldırılar Amerikan topraklarına yapılmamıştı²⁹⁰. Chomsky ayrıca şunları da ekliyordu:

ABD son birkaç yüzyıl içinde milyonlarca yerliyi öldürdü, Meksika'nın yarısını fethetti (aslında bunlar yerlilerin topraklarıydı, ama bu başka bir mesele), komşu bölgelere saldırdı, Hawaii ile Filipinler'i fethetti (yüzbinlerce Filipinliyi öldürdü); ve özellikle son yarım yüzyıl içinde pek çok ülkeye baskı uyguladı. Kurbanlarının sayısı çok fazla. Ama ilk kez silahlar ondan tarafa yöneltildi²⁹¹.

Chomsky'nin de ifadelerinden anlaşılacağı üzere ABD onlarca yıldır hep kendine ait olmayanı zorla alıyor, hep bir yerlere saldırıyor, milyonların ölümüne sebep oluyor ve nihayetinde de canını acıttıklarından birileri çıkıp ona kendi topraklarında saldırıyordu. Peki bu canı yanan saldırganlar kimdir? Bu saldırganlar ABD'nin kamuoyu ile paylaştığı bilgilere göre Ortadoğululardı. Peki neden bu insanlar durup dururken Amerika'dan binlerce kilometre uzaktaki Ortadoğu'dan kalkıp gelip ABD'de bu korkunç terör eylemini gerçekleştirdiler? Wall Street Journal gazetesinin Ortadoğulu iş adamları ile yaptığı röportajı Chomsky aktarıyor. Bu insanların ABD'ye kızgınlık ve öfke duymalarının sebeplerinden biri ABD'nin bölgede diktatörleri, katı, otoriter yöneticileri desteklemesi idi. Bir diğeri İsrail'in uyguladığı politikaları ABD'nin desteklemesi ve ABD'nin Irak'a karşı tutumudur. Bir başka sebep ise bölgenin zenginliklerinin, Batı tarafından devletlerin başına getirilmiş despot yöneticiler eli ile Batı'ya aktarılmasıdır²⁹². Az bilinen bir gerçek, Washington'un yakın müttefikleri olması gereken Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelerde bile siyasetin temelinde derin anti-Amerikanizm bulunmaktadır. İsrail'e olan nefret Amerikan karşıtı ideolojinin en temel unsurudur ve diğer bir çok etkenin yanında en önemlisidir²⁹³. ABD'nin saldırdığı ya da müdahale ettiği diğer ülkeler neden ABD'ye saldırmadı sorusu akla gelebilir. Bunun cevabı da ABD çok uzun süredir Ortadoğu'dan hiç elini çekmediği, bu bölgede İsrail'in gerçekleştirdiği insanlık dışı eylemlere, genişlemelere ses çıkarmayıp İsrail'i koruduğu ve bölgenin kaynaklarının Batıya aktarılmasını sağladığı şeklinde olabilir. Böyle bir durumda

---

²⁹⁰ Chomsky, N., (2002). **11 Eylül**. (Çev. D., Körpe). İstanbul: Om Yayınevi. (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı), 11

²⁹¹ Chomsky, 2002, 12

²⁹² Chomsky, 2002, 13

²⁹³ Taheri, A., (2005). "The United States and the Reshaping of the Greater Middle East" **American Foreign Policy Interests**, 27(4), 300

dahi Türkiye kendini bu İslam ülkeleri ile ilişkilerinde zora sokabileceği halde ABD'nin yanında yer almıştır.

Türkiye, ABD'nin yanında yer aldıktan sonra ne olmuştur? ABD, Afganistan'a kendi desteklediği Taliban yönetimine saldırmıştır. Türkiye de Afganistan'a asker göndermiştir. Afganistan saldırısından sonra ABD 2003 yılında Irak'ı işgal etmiştir. Bu işgalin sonucunda Türkiye'de PKK terörü artmış ve Kuzey Irak'ta yarı-özerk bir Bölgesel Kürt Hükümeti ortaya çıkmıştır²⁹⁴. İçinde bulunduğumuz 2019 yılına kadar Türkiye'nin PKK terörü ile mücadelesi artarak devam etmek zorunda kalmıştır ve Türkiye'nin dostu, müttefiki ABD, Batı; Türkiye'nin PKK terörü ile bu haklı mücadelesinde daha çok PKK'yı el üstünde tutmuş ve Türkiye'yi eleştirme yoluna gitmiştir. Bu konuda Fransız tarihçi ve radikal akımlar uzmanı Romain Caillet Batı'nın "pis işlerini" PKK'ya yaptırmaktan hoşlandığını ve Türkiye'nin bu terör örgütü ile mücadelesinden rahatsızlık duyduğunu ifade etmektedir²⁹⁵. ABD her terör saldırısı ile karşılaştığında ABD'nin yanında yer alan Türkiye, aynı durumda kaldığında ABD'den bir iki söylem ve vaat dışında bir eylem görememiştir. Uluslararası sistemde öncelik kendi çıkarın doğrultusunda hareket etmektir. Her unsur çıkarları doğrultusunda kullanmaktır. Bu çok doğal bir tutumdur. Ancak bu tutum insani anlamda terör ile mücadele çıkarların önüne geçebilmelidir. Batı'nın terör örgütlerine karşı tutumu ne yazık ki insani değil daha çok kendi çıkarları ile şekilleniyor. Batı, PKK'yı bir terör örgütü olarak görmesine karşın, Türkiye'yi bu terör örgütüyle mücadelesinde yalnız bırakıyor. Bu durumu da Erol Kurubaş'ın şu sözleri açıklıyor: 1990 sonrası "Yeni Dünya Düzeni" çalışmalarında Batı, Türkiye'nin bölgesel bir güç olmasını istememektedir. Batı daha çok kontrol edilmesi, yönlendirmesi kolay zayıf bir Türkiye istemektedir ve bu amaç doğrultusunda da PKK'yı kullanmaktadır²⁹⁶.

Sonuç olarak 11 Eylül saldırılarına baktığımızda büyük bir terör olayıdır. Henüz kimin yaptığına dair net bir bilgi yoktur. Çeşitli kaynakların konuyla ilgili çeşitli

²⁹⁴ Eligür, B., (2012). "Crisis in Turkish–Israeli Relations (December 2008–June 2011): From Partnership to Enmity". *Middle Eastern Studies*, 48 (3), 429.

²⁹⁵ İnternet: "Fransız tarihçi Caillet: Batı, pis işlerini yapan PKK'ya toz kondurmuyor". (2017, Ağustos). Akşam. Web: <http://www.aksam.com.tr/dunya/fransiz-tarihci-caillet-bati-pis-islerini-yapan-pkky-toz-kondurmuyor/haber-655382> 03 Ocak 2018'de alınmıştır.

²⁹⁶ Kurubaş, E., (2004), *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye, Cilt-II*. Ankara: Nobel Yayınevi, 231.

açıklamaları vardır. Her ne kadar resmî açıklamalar bu eylemi İslami bir terör örgütünün yaptığını ileri sürse de bu dünya toplumlarının her kesimince kabul görmüş bir açıklama değildir. Kim yapmış olursa olsun acımasız ve haince bir saldırıdır ve binlerce masumun ölümü ile sonuçlanmıştır. Türkiye de bu masumların yanında yer almış ve Amerika'nın "...ya bizlesiniz ya değilsiniz..." ifadesine uyararak ABD ile birlikte olmuş, teröre karşı tarafını belli etmiştir. Lakin Türkiye kendi yaşadığı terör saldırıları karşısında hiçbir zaman "...ya bizlesiniz ya değilsiniz..." diyememiştir. Terör karşısında 30 yılı aşkın bir süredir binlerce şehit vermiş ve milyarlarca doları kaybetmiştir²⁹⁷. Batının desteği ile hemen güneyinde bir Kürt yapılanması ortaya çıkmış, PKK terörü daha da artmış ve Türkiye ilgilenmesi gereken onlarca başka sorun varken kendini PKK terörü ile mücadeleye kanalize etmiştir. Batı'nın yaşadığı teröre ortak olması onun kendi terörle mücadelesine bir fayda sağlamadığı gibi 11 Eylül'ün sonuçları Türkiye için kayıp verici ve istenmeyen durumlara gebe bırakmıştır.

3.3. ABD'nin Afganistan Saldırısı

11 Eylül saldırıları ABD'nin hiçbir engelle karşılaşmadan Ortadoğu'da istediği bölgelere rahat bir şekilde saldırmasına olanak vermiştir ve aynı zamanda ABD'nin Ortadoğu'da gerçekleştirdiği bu saldırılarını da meşrulaştırmıştır. ABD'nin Afganistan'a saldırısı bir terörle mücadele ve demokrasi götürme saldırısı mıdır yoksa bu saldırının ardında başka sebepler mi yatmaktadır? Bunu resmi bir açıklamada bulmak mümkün olmayacaktır.

Öncelikle geçmişe bakıldığında aşırı dinci terör örgütlerinin ortaya çıkmasında ABD'nin; Afganistan'daki bazı İslami grupları destekleyerek Sovyetler Birliğine karşı kullanmasının büyük bir etkisi vardır. İşgal sırasında, ABD, Sovyet karşıtı isyancılara veya mücahitlere çeşitli açık ve zımni yardımlar sağlamıştır.²⁹⁸ Bu

---

²⁹⁷ İnternet: "30 yılda teröre harcanan para dudak uçuklattı!" Haber 7. Web: <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/1034683-30-yilda-terore-harcanan-para-dudak-ucuklatti> 24 Şubat 2019'da alınmıştır.

²⁹⁸ Lansford, T., Watson, P., and Covarrubias, J. (2009). *America's War on Terror*. Farnham: Ashgate Publishing Company, 17.

terör grupları ABD'nin desteğini alarak büyümüşler ve şimdi ABD'nin düşmanı haline gelmişlerdir.

1980'lerin başında ABD Orta Asya'da Sovyetler Birliğine karşı "yeşil kuşak" projesi oluşturmaya çalışmış ve bunun akabinde Orta Asya'da bir İslami hareket oluşturmaya çalışmıştır. Ancak bu hayata geçirmeye çalıştığı proje Sovyetlerin düşmesinde çok büyük bir katkı sağlamamıştır. Hattı zatında daha sonraki yıllarda kendini çok rahatsız edecek radikal İslam'ın temellerini atmıştır. ABD, 1980'lerde Sovyetlere karşı Afganistan'daki mücahitleri kullanırken, 1990'larda Şii İran'ın, Afganistan'a etkisini kırmak için Sünni Taliban'ı desteklerken bunların bir gün başına dert olacağını muhtemelen hesap etmemiştir ya da edememiştir²⁹⁹.

Sovyetler geri çekildikten sonra, Afganistan'daki ABD'nin stratejik ilgisi sona ermiş ve her iki süper gücün ayrılmasıyla yaratılan boşluk Taliban ve El Kaide'yi yaratan koşulları oluşturmuştur.³⁰⁰ Sovyet işgalinden sonra huzurlu bir ortam ve düzen sağlayacağını ileri süren Taliban da işgal esnasında Pakistan'a kaçan mücahitler tarafından 1994 yılında kurulmuştur. Taliban'a ilk desteği ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan vermiştir. ABD'nin, Taliban'ı desteklemesinin iki temel nedeni vardı. İran'ın Afganistan'daki etkisini engellemek ve Orta Asya enerji kaynaklarını kontrol altına alabilmektir³⁰¹. Afganistan saldırısı ABD için Doğu Hazar bölgesine Pakistan-Afganistan'ı kullanarak ulaşmak ve Rusya'nın bölgedeki etkinliğini yok etmek için büyük bir fırsattı. Bu saldırı sayesinde ABD; Hazar'ın kaynaklarının Rusya vasıtasıyla batıya, Çin vasıtasıyla doğuya ve İran üzerinden güneye aktarılmasını engellemiş ve Afganistan'ın kontrolünü elinde tutarak birçok avantajı elinde tutmuştur³⁰².

ABD resmi kaynaklarınca 11 Eylül saldırılarının faili, Bin Ladin'in lideri olduğu El-Kaide terör örgütü olarak açıklanmıştır. Suudi kral ailesi ile çok yakın ilişkiler içinde olan bir ailenin mensubu olan Usame Bin Ladin babasının mali destekte bulunduğu Afganistan'ın mücadelesine ilk kez 1980 yılında bilfiil katılmıştı. Çok

²⁹⁹ Erhan, Ç., (2004). "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri". *Uluslararası İlişkiler*, 1 (3), 128.

³⁰⁰ Lansford, T., Watson, P., and Covarrubias, J. (2009), 17

³⁰¹ İnternet: Şeyhanlıoğlu, H., (2011, Mayıs). "Usame Bin Ladin ve ABD İlişkileri Tarihi". Stratejik Düşünce Enstitüsü. Web: <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/usame-bin-ladin-ve-abd-iliskileri-tarihi/2567> 12 Ocak 2018'de alınmıştır.

³⁰² Kaynak, M., Gürses, E. (2007). *Yeni Ortadoğu Haritası*. İstanbul: Profil Yayıncılık, 42.

zengin olan Bin Ladin, direkt CIA'nin eğitiminden geçirilmiş, mücadeleye fiilen ve parasal olarak katılmıştı³⁰³. ABD'nin yetiştirdiği, büyüttüğü ve desteklediği mücahitler şimdi kendi başına dert olmuştu.

12 Eylül'de NATO'nun yapmış olduğu basın açıklamasına göre ABD 11 Eylül saldırılarının ABD dışından yönlendirildiğini kesinleştirirse kurucu antlaşmanın 5. maddesi uyarınca bu saldırının tüm NATO üyelerine yapılmış sayılacağını açıklamıştır³⁰⁴. 2 Ekim'de NATO, ABD'nin sunduğu kanıtları yeterli görmüş, bir basın açıklaması yapmış saldırıların ABD dışından yönlendirildiğini kabul etmiş ve 5. maddeyi ilk kez hayata geçirmiştir³⁰⁵. NATO açıklamalarından kısa bir süre sonra, ABD 11 Eylül'den hemen birkaç hafta sonra 7 Ekim'de Afganistan'a karşı "Kalıcı Özgürlük Operasyonu"nu hayata geçirdi. Bu acele ile hayata geçirilen saldırıda da Türkiye, ABD ile hareket etmiş ve Afganistan'a asker göndermiştir. Her ne kadar Afgan halkı Türk askerinden memnuniyet duysa da Türk askeri daha çok eğitimle ilgili konularda destek için Afganistan'da bulunsa da sadece güvenliği sağlasa da ve nihayetinde silahlı çatışmaya girmese de bu sayılanların hepsi silahlı savaşın bir parçasıdır ve silahlı savaşı etkili hale getiren unsurlardır³⁰⁶. Dolayısıyla Türkiye bu saldırıya ABD'nin yanında net bir şekilde katılmıştır.

2014 yılına kadar süren Amerikan işgali ve saldırısı sonucunda hemen hemen yüz bin sivil Afganlı ölmüştür³⁰⁷. Binlerce masum sivil insanın öldüğü ve binlercesinin de yaralandığı bu saldırılarda Türk askeri Afganistan'a destek olmak için bulunmuştur, Afganistan'ı tamamen Batılı güçlerin eline bırakmamıştır. Belki Batılı güçleri frenleyen bir unsur olarak da görev yapmıştır ama nihayetinde bu, kurallarını Batılı oyuncuların koyduğu bir oyundu. Geriye dönüp bakıldığında ise yıllarca Afganistan'da kalan Batılı güçler ve Türkiye hala düzeni sağlayamamış ve

³⁰³ İnternet: Şeyhanlıoğlu, H., (2011, Mayıs)

³⁰⁴ İnternet: 12 September 2001, NATO Press Release. Web: <https://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm> 24 Ocak 2018'de alınmıştır.

³⁰⁵ İnternet: 02 October 2001, NATO Press Release. Web: <https://www.nato.int/docu/speech/2001/s011002a.htm> 24 Ocak 2018'de alınmıştır.

³⁰⁶ İnternet: Erkiner, E., (2010, Haziran). "Türkiye'nin Unutulan Sınır Ötesi Savaşı: Afganistan". Bianet. Web: <http://bianet.org/bianet/dunya/123027-turkiyenin-unutulan-sinir-otesi-savasi-afganistan> 24 Ocak 2018'de alınmıştır.

³⁰⁷ İnternet: Afganistan savaşının maliyeti açıklandı. (30 Aralık 2014). Gazete Vatan. Web: <http://www.gazetevatan.com/afganistan-savasinin-maliyeti-aciklandi-712365-dunya/> 25 Ocak 2015'te alınmıştır.

hala Afganistan'ın yarısından fazlasının kontrolü Taliban güçlerinin elinde bulunmaktadır³⁰⁸.

Nihayetinde Türkiye 11 Eylül saldırılarında olduğu gibi 11 Eylül sonrası ABD tarafından düzenlenen saldırılarda da ABD'nin yanında yer almıştır. Türkiye, ABD'nin Afganistan'a karşı saldırılarının başlamasının akabinde dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in başkanlığında Başbakanlıkta bir toplantı yapılmış ve yazılı bir açıklama yapılmıştır. Açıklamada "ABD'ye karşı 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen menfur terörist saldırılardan sonra tarafımızdan değişik vesilelerle belirtildiği üzere, Türkiye sorumlu bir müttefik ve dost olarak ABD'yi terörizmle mücadelede desteklemektedir"³⁰⁹ şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Buradan da anlaşıldığı üzere Türkiye, ABD'yi dost olarak görmüştür ve Afganistan saldırısında ABD'nin yanında yer almıştır. Türkiye'nin bu saldırıdan tek çıkarı Afganistan ile yakınlaşmak olmuştur ki Türkiye'nin buna ihtiyacı yoktur. Zira Cumhuriyet'in ilanından itibaren Türkiye'nin Afganistan ile ilişkileri hep olumlu yönde seyretmiştir. Yani Türkiye'nin böyle bir saldırıya katılmaya ihtiyacı olmamasına rağmen müttefik olarak gördüğü ABD'nin yanında yer almayı uygun görmüştür.

ABD'nin, bu saldırıda yeni geliştirdiği silahları deneme şansı olmuştur ve bölgede cemaat ve tarikat savaşlarını kışkırtmıştır³¹⁰. Yıllarca süren saldırı daha önce bahsedildiği gibi başarılı olamamış ve Taliban günümüzde 2001'deki konumuna geri dönmüştür. O zaman ABD'nin Afganistan'a hangi nimetler için gittiğini sormak gerekir³¹¹. Burada Türkiye'nin bir çıkarı olmuş mudur? Sorusu sadece diplomaside "Lort Palmerston kuralı" olarak da bilinen ve sonraları diplomasiye hâkim olmuş "İngiltere'nin ebedi dost ve düşmanları yoktur, değişmez çıkarları vardır" ifadesine atfen sorulmuştur. Nitekim Türkiye riske girmiş ve bunun karşılığında da hiçbir çıkar elde edememiştir. Hatta ABD'nin dostluğunu dahi kazanamamıştır. Zira içinde bulunduğumuz 2019 yılında daha önce de belirtildiği

³⁰⁸ İnternet: Seren, M., (2017, Ocak). "Afganistan'da güç savaşlarında yeni dönem". Anadolu Ajansı. Web: <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/afganistanda-guc-savaslarinda-yeni-donem/738489> 28 Ocak 2018'de alınmıştır.

³⁰⁹ İnternet: Çankaya Köşkü'nde durum değerlendirmesi. (07 Ekim 2001). Radikal. Web: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/cankaya-koskunda-durum-degerlendirmesi-611956/> 28 Ocak 2018'de alınmıştır.

³¹⁰ İnternet: Akın, A., (2018, Ocak). "Afganistan Savaşı gerçekleri: Afganistan Savaşı'ndan alınan dersler". Stratejik Analiz. Web: <http://www.stratejikanaliz.com/afganistan-savasi/> 28 Ocak 2018'de alınmıştır.

³¹¹ İnternet: Akın, A., (2018, Ocak).

gibi ABD, Türkiye karşıtı bölücü terör örgütü PYD, YPG gibi örgütleri her türlü desteklemeye ve silahlandırmaya devam etmektedir.

3.4. ABD'nin Türkiye'den Talepleri ve 1 Mart Tezkeresi

11 Eylül saldırılarından sonra ABD, El-Kaide terör örgütünün saldırıların faili olduğunu açıklamış ve önce 2001 yılında El-kaide ile bağlantısı olduğu gerekçesiyle Taliban yönetimindeki Afganistan'a -Afganistan ABD'den El-Kaide ile ilgili delil istemiş ancak ABD herhangi bir delil sunmamıştı- ardından da bölgede tehdit oluşturduğu ve kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesiyle 2003 yılında Irak'a operasyonlar gerçekleştirdi.

Afganistan operasyonu, Türkiye ve ABD ilişkilerini krize sokacak nitelikte bir operasyon değildi ve ABD ile Türkiye uyumlu bir şekilde görev yaptılar. Bir başka deyişle ABD'nin, Afganistan operasyonu için Türkiye'den büyük talepleri yoktu. Türkiye, ABD'yi desteklemiş ve daha ileri giderek sıcak çatışmada yer almasa da Afganistan'a, asker yollayıp ABD'ye lojistik destek sağlamıştır. Ancak Irak operasyonu, Irak'ın Türkiye ile sınır komşusu olması bakımından biraz daha farklıydı. ABD'nin, Türkiye'den büyük talepleri vardı. Bunların başında Irak operasyonunun rahat ve problemsiz bir şekilde devam etmesi için Irak'ın kuzeyinde bir cepheye ihtiyaç duyuyordu ve bu cepheyi açabilmek için Türkiye'nin topraklarını kullanmayı talep ediyordu³¹². ABD'nin diğer isteklerinden de bahsedersen bunlar:

1. 80000 ABD askerini Türkiye'ye yerleştirilmesi,
2. Türkiye'de 250 savaş uçağı ve 65 helikopter yerleştirilmesi,
3. Batman, Diyarbakır, İncirlik, Afyon, Antalya, Sabiha Gökçen havaalanları ana havaalanları olarak ve Muş, Balıkesir, Konya, Van, Erzurum, Erzincan, Çiğli havaalanları da yedek olarak ABD'nin kullanımına açılması,
4. Mersin, İskenderun, Samsun limanları (ana liman olarak) ve Trabzon, İzmir limanları (yedek liman olarak) için kullanım kolaylığı sağlanması,
5. Adı geçen havaalanları ve limanlar arasındaki tüm ulaşım yollarının (kara, demiryolu, su yolları) kullanımında kolaylık sağlanması,

³¹² Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar* (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa Yayınevi, 293

6. Türkiye'ye yerleşecek Amerikan kuvvetlerine eğitim için alan tahsis edilmesi,
7. ABD askerinin Türkiye'ye nakledilmesi sırasında destek ve güvenlik hizmetleri sağlanması,
8. ABD tanklarının taşınmasında destek sağlanması,
9. Amerikan birliklerinin yerleşeceği havaalanları, limanlar ve yolların keşfinin yapılması,
10. Amerikan birliklerinin nakli ve yerleştirilmesi sırasında her türlü güvenliğin sağlanması,
11. Amerikan birliklerine ilk aşamada 18 milyon litrelik akaryakıt desteğinde bulunulması,
12. Yukarıda belirtildiği gibi Irak'a yapılacak operasyonda Türkiye topraklarının kullanımına izin verilmesi³¹³.

Bu talepler henüz iktidar olmuş, AK Parti hükümeti ve AK Parti'den önce iktidarda olan DSP, MHP ve ANAP koalisyonu tarafından tereddüt ile karşılandı. Bunun iki nedeni vardı: Birincisi ABD'nin 1991'deki Irak müdahalesi sebebiyle Türkiye çok büyük bir ekonomik zarara uğramış ve bunu uzunca bir süre telafi edememişti. Ankara Ticaret Odası Başkanının Türkiye'nin zararı hakkında yaptığı açıklamaya göre Türkiye'nin 1991'den 2002'ye kadar olan zararı 60-70 milyar dolar civarında olmuştur. Bu zararların tazmini ABD tarafından vaat edildiyse de yerine getirilmemiştir.³¹⁴ Bu zararlar ilgili rakamın daha önce belirtildiği gibi 100 milyar dolar civarında olduğu da kaynaklarda yer almaktadır. Diğerleri ise 1991 Irak müdahalesinde Irak'ın kuzeyinde bir güç boşluğu oluşmuş ve bu boşluk PKK terör örgütüne bir hareket alanı sağlamıştır. Aynı zamanda adı geçen bölgede özerk bir Kürt yönetimi ortaya çıkmıştır. Doğal olarak yaşanmış bu sıkıntılar Türk tarafında ister istemez bir tereddüt oluşturmaktaydı.³¹⁵

Aslında yeni AK Parti hükümeti Irak'ı işgal etmek için ABD'ye katılmaya istekli görünüyordu. Ancak Türkiye'nin dış politikaları ve özellikle de Irak konusunda karar almada baskın rol oynayan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) tutumunu ciddi anlamda

³¹³ Bila, F. (2007). *Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları* (Birinci Baskı). Ankara: Ümit Yayıncılık, 184-186. Ayrıca bkz. Deniz Bölükbaşı *1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası* isimli kitabı

³¹⁴ Bahadır, T. (2016). *Ortaklıktan Krize Türkiye – ABD İlişkileri* (Birinci Baskı). Ankara: Astana Yayınları, 154

³¹⁵ Balcı, 2017, 293-294

göz önünde bulundurmamak zorundaydı.³¹⁶ Diğer taraftan henüz başbakan olmamış olan Recep Tayyip Erdoğan'ın ABD'yi ziyaret edip ABD başkanı George W. Bush ile görüşmesi kamuoyunda Irak'a yapılacak operasyonda geçiş kolaylığı sağlanacağı yönünde bir söz verdiği şeklinde algılandı. Zaten dönemin Dışişleri Bakanı ve yetkili kişileri bu operasyonda ABD ile ortak tutum sergilenebileceği bilgisini kamuoyu ile paylaşmışlardı.³¹⁷ 8 Ocak 2003 tarihli Türkiye ve ABD arasında imzalanan anlaşmaya göre ABD Türkiye'de ön hazırlıklara başladı ve 6 Şubat 2003 tarihli TBMM izni ile de ABD Türkiye'de havaalanı ve limanların yenileme çalışmalarına başladı.³¹⁸ ABD'liler verilen bu izni daha sonra verilecek asıl iznin bir göstergesi olarak değerlendirdiler ve bazı teçhizatlarını Mersin ve İskenderun limanları açıklarına gönderdiler.³¹⁹

8 Şubat 2003 tarihinde Amerika ve Türkiye arasında imzalanan mutabakat muhtırasına göre ABD, Türkiye'de kullanacağı yerlerin alt yapı çalışmalarına başlamıştı. Mersin ve İskenderun limanları açıklarında Amerikan birliklerini ve teçhizatını taşıyan gemiler bekliyordu. Güneydoğu'da, Amerika nakit parayla araziler ve depolar satın alıyordu.³²⁰ Bu gelişmeler ABD'nin, Türkiye'nin Kuzey Cephesinin açılması ile ilgili olumsuz bir tutum sergilemeyeceğine olan inancını gösteriyordu. Çünkü bugüne kadar Türkiye neredeyse ABD'nin tüm isteklerini olumlu karşılamıştı.

Diğer taraftan ABD'nin, Irak Operasyonu mutlaka gerçekleşecekti ve Türkiye bu operasyondan bazı ekonomik çıkarlar elde etmeyi ummuştu ve ABD ile pazarlıklara başlamıştı. Bu pazarlıklar, özellikle para pazarlığı kamuoyu tarafından duyulmuş ve tepki ile karşılanmıştı. Ancak diğer taraftan bu talepler kabul edildiği takdirde dolar musluklarının Türkiye'ye doğru açılacağı yönündeki söylemler³²¹ zaten ekonomik açıdan peş peşe, 2000 Kasım ve takip eden şubat ayında iki kriz atlatmış, Türkiye'yi operasyona katılmaya itiyordu. Bu anlamda dönemin Dışişleri

³¹⁶ Olson, R., (2005). "Views From Turkey: Reasons For The United States War Against Iraq." *Journal of Third World Studies*, 22 (2), 143.

³¹⁷ Oran, B., (Editör). (2013). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. Cilt 3. (2. Baskı)*, İstanbul: İletişim Yayınevi, 271

³¹⁸ Oran, 2013, 271

³¹⁹ Oran, 2013, 271

³²⁰ Oran, 2013, 272

³²¹ Gerger, H. (2012). *ABD, Ortadoğu, Türkiye* (Beşinci Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları 2012, 447

Bakanı Yaşar Yakış ve Devlet Bakanı Ali Babacan 13 Şubat 2003 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell ve daha sonra Beyaz Saray'da Bush ile yapılan görüşmede savaş zararlarının ve giderlerinin karşılığı olarak 92 milyar dolar talep etmişlerdi. Fakat George W. Bush, Türk Bakanlara ülkelerine dönüp beklenen kararın çıkarılmasını isteyerek bu talebi reddetmiştir.³²² ABD; Türkiye'nin, Türkiye ve Amerikan basınında alay konusu olan bu talebini kabul etmemiştir. Başka bir kaynak ise Türkiye'nin talep ettiği yardımın miktarını 14-25 milyar dolar arasında olduğunu ifade ediyordu.³²³ Farklı kaynaklar farklı rakamlar ifade etseler de Türkiye'nin talep ettiği rakamların hiçbiri kabul edilmemiştir. Amerika tarafından Türkiye'ye tüm zararları ve masrafları için 6 milyar dolar teklif edilmiştir. 1991 Körfez Savaşı düşünülürse Türkiye'nin zararları ve masraflarını 6 milyar doların karşılamayacağı çok açıktır.

Tezkere pazarlıklarında bir diğer husus ise siyasi taleplerdi. Türkiye, Irak'ın kuzeyinde o bölgede bulunan Kürtlerin daha ileri gidip bir Kürt devleti kurmalarından, Türkiye'ye doğru bir göç yaşanmasından, PKK terör örgütünün Irak'ın kuzeyinden Türkiye'ye saldırıda bulunabilme ihtimalinden ve bölgedeki Türkmenlerin geleceğinden duyduğu endişeleri ABD tarafına iletmış ancak ABD bu endişeleri gidermekte çok da olumlu bir tavır sergilememiştir. Aksine ABD, savaş öncesi dönemlerde bölgedeki Kürt yapılanmasını Irak'taki en güvendiği müttefiki olarak görmekteydi.³²⁴ Türkiye'nin ise yukarıda ifade edildiği gibi siyasi taleplerinin en önemlisi Irak'ın kuzeyi ve PKK ile ilgili olanlardır. Türkiye, Irak'ın kuzeyinde asker bulundurma hakkı talep etmekteydi.³²⁵ Türkiye, PKK'ya müdahale hakkı da istiyordu, fakat ABD tarafı Türkiye'nin savaşa girmesini istiyor ancak çok önemseyemediği ve ABD tarafından hayata geçirilmiş Kürt oluşumu ve PKK'ya Türk ordusunun dokunmasını istemiyordu. Ayrıca zaten Irak'a girecek olan Türk askerinin ABD kontrolünde olmasını da istiyorlardı.³²⁶ Şükrü Elekdağ, Türkiye ve ABD arasındaki Mutabakat Muhtırasına göre Türkiye'ye Irak ile olan sınırı boyunca 25-30 km genişliğindeki alanda bile PKK'ya müdahale hakkı verilmediğini belirtiyor. Türk

³²² Gerger, 2012, 450 – Oran, 2013, 272

³²³ Slevin, P. (2003). "U.S., Turkey Haggles Over Economic Aid; Package Is Meant to Secure Support and Help With Costs of Possible War With Iraq". *Washington Post*, A Section, 23

³²⁴ Kayar, M. (2003). *Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu* (Birinci Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 343

³²⁵ Balcı, 2017, 294

³²⁶ Uslu, 2016, 451

askeri birliklerinin silah kullanabilme şartlarının Mutabakat Muhtırasının 7. maddesinin “Kuzey Irak’taki faaliyetler” başlıklı (b) bendinin 3. paragrafında tanımlandığını ve bu maddeye göre Türkiye kendine yapılan bir saldırı ya da nefsi müdafaada silah kullanabileceğinin belirtildiğini ifade ediyor Elekdağ.³²⁷ Kısacası ABD, Türkiye’nin savaşa katılmasını istiyor ancak Türkiye’nin, ABD tarafından belirlenmiş eylemler dışında bir eylem gerçekleştirmesini istemiyordu.

Bu bahsi geçen konular, Türkiye ve ABD arasında yaşanan pazarlıklar kamuoyuna yansımış ve bu durum özellikle ekonomik pazarlıkların açığa çıkması muhalefetin, kamuoyunun ve bazı AKP milletvekillerinin savaşa karşı tutumlarını güçlendirmiştir.³²⁸ Kamuoyuna baktığımızda ise Türk kamuoyunun %95’i Türkiye’nin, ABD ile Irak’ta bir savaşa girmesini istemiyordu.³²⁹ Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde yüksek katılımlı savaş karşıtı gösteriler düzenleniyordu.³³⁰ Bu şartlar altında ABD’nin, Irak işgali için Türkiye topraklarını kullanmasına ve Türkiye topraklarında asker bulundurmasına izin verecek olan tezkere Türkiye Anayasasının 92. maddesi gereğince TBMM’ye oylama için gelmişti. 1 Mart 2003 tarihinde TBMM’de yapılan oylamada 264 kabul, 250 ret ve 19 çekimser oy ile tezkere lehinde sonuçlanmıştı. Ancak TBMM içtüzüğü gereği tezkerenin onaylanabilmesi için 267 oy alması gerekiyordu ve bu oy alınmadığı için tezkere reddedilmiş oluyordu. Tezkerenin reddedilmesiyle Türkiye-ABD ilişkileri için yeni bir dönem başlıyordu.³³¹ Bu reddetme ABD yetkilileri için bir şok oldu. Ankara ile Washington arasındaki ilişkilere ciddi bir siyasi darbe vurdu. ABD, AKP’nin parlamentoda güçlü bir çoğunluğa sahip olduğundan bu kararın geçmesini beklemişti. Birçok ABD’li yetkili, oylamayı, Türkiye’nin dayanışma eksikliği ve sadık bir müttefikin ihaneti olarak görmüştü.³³²

Her ne kadar tezkere kabul edilmese de Recep Tayyip Erdoğan, başbakan olduktan sonra AKP Hükümeti ABD’nin de tepkilerini azaltmak için Meclise yeni bir

³²⁷ İnternet: Elekdağ, Ş. (2014, Şubat). “1 Mart Tezkeresi TSK’ya Operasyon Yetkisi Vermiyordu.”. Milliyet. Web: <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/1-mart-tezkeresi-tsk-ya-operasyon-yetkisi-vermiyordu-1843857/> 06 Mart 2018’de alınmıştır.

³²⁸ Balcı, 2017, 294

³²⁹ Bahadır, 2016, 242

³³⁰ Balcı, 2017, 294

³³¹ Oran, 2013, 273

³³² Larrabee, S., (2010). *Troubled Partnership: U.S.–Turkish Relations In An Era Of Global Geopolitical Change*. (First Edition). USA: RAND Corporation, 12.

tezkere sundu ve geçmesini sağladı. 20 Mart 2003'te geçen tezkere ile Türkiye'nin ülke dışına asker göndermesi ve Amerikan Hava Kuvvetlerinin Türkiye hava sahasını kullanmasına izin veriliyordu.³³³ ABD tezkerenin geçmesiyle birlikte Türkiye hava sahasını 22 Mart 2003'te kullanmaya başlamıştır ve yine diğer lojistik destekler de Türkiye üzerinden verilmiştir.³³⁴

ABD, Türkiye'den birçok istekte bulunmuştur ama buna karşılık Türkiye'nin bölge ile ilgili endişe ve kaygılarını giderecek bir yazılı belgeye imza atmamıştır. ABD, Irak'ın siyasi geleceği ile ilgili, Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulmayacağına dair bir söz vermiyordu. Bir söz vermediği gibi Kürtlerle yapılan görüşmelere, Türkmenleri dahil etmiyor ve Kürtlere birkaç ay içinde federe bir Kürt devleti kurulacağı sözünü veriyordu.³³⁵ Nihayetinde ABD, Türkiye'nin birkaç milyar dolara sadece kendi isteklerini yerine getirmesini istiyordu. Türkiye'nin endişeleri ABD için çok değerli değildi ve bir müttefikten ziyade bir patron gibi davranıyordu. Bu da tüm zamanlardaki ilişkilerden pek de farklı değildi. İlişki tek taraflı istekler ile devam ediyordu.

3.5. Süleymaniye Olayı (Çuval Olayı)

Türk askeri, Irak'ın kuzeyindeki Kürt gruplar arasında yaşanan gümrük gelirleri paylaşımı ile ilgili çatışmalardan dolayı bu grupların da onayıyla Irak'ın kuzeyine belli bir sayıda asker ve bir tank taburu yerleştirmişti. Ayrıca Süleymaniye ve Erbil gibi şehirlere Özel Kuvvetler Komutanlığı irtibat büroları açmıştı. Türk askeri burada hem iki Kürt grup arasındaki çatışmaları önüyor hem de PKK'ya karşı düzenlenen operasyonları gözlemliyordu. Türk askerinin Irak'ın kuzeyinde bulunuşu 1995 yılına kadar uzanmaktaydı. 1990'lı yılların politikalarıyla yaşanan bu gelişmeler 2003 Irak işgalinden sonra artık ABD'nin istediği bir durum değildi. ABD, Türk askerinin varlığını artık Irak'ın kuzeyinde istemiyordu.³³⁶

ABD, Türk askerinin bölgedeki varlığından duyduğu rahatsızlığı her fırsatta eylemlerine yansıtıyordu. Bunlardan ilki, 22 Nisan 2003'te Türkmenlere insani

³³³ Uslu, 2016, 452

³³⁴ Oran, 2013, 275

³³⁵ Kayar, 2003, 345

³³⁶ Bahadır, 2016, 271

yardım taşıyan Türk askeri konvoyunun durdurulması ve silah taşıdığı iddia edilerek Türk askerlerinin iki gün gözaltında tutulması ve daha sonra konvoydaki askerlere sınıra kadar eşlik edilip Türkiye'ye gönderilmeleri olayıdır.³³⁷ Bu gerginliği takiben meydana gelen olay ise Türkiye ve ABD ilişkilerini iyice dibe batırmıştı. Olay 4 Temmuz 2004 tarihinde Kürt yoğunluklu nüfusa sahip Irak'ın kuzeydoğusunda yer alan Süleymaniye kentinde gerçekleşmişti. 100 civarında ABD askeri ve peşmergelerden oluşan bir grup eş zamanlı olarak Süleymaniye'deki Özel Kuvvetlere ait irtibat ofisini, Irak Türkmen Cephesi Süleymaniye Temsilciliğini, Türkmenlere ait radyo-televizyon binasını ve Türkmen Kültür Merkezini bastılar. Bu baskında 11 Türk askerini ve 2 sivil Türk'ü tutukladılar. Tutukladıkları asker ve sivillerin başlarına teröristlere uygulanan yöntem uygulanarak çuval geçirip, ellerine plastik kelepçeler geçirilerek ABD askeri tesislerine götürülüp 60 saat alıkoymuşlardır.³³⁸

Çuval olayı, Türkiye ve ABD ilişkilerinde ilk defa bu şekilde askeri anlamda iki ülkeyi karşı karşıya getirmiş ve ilişkileri bir kırılma noktasına taşımıştır. ABD bu eylemi için Türk askerlerinin, Kerkük Valisine suikast yapacağını iddia etmiş, Türkiye de bu iddiayı yalanlamıştı.³³⁹ Daha sonraki aşamalarda iki ülke arasında 48 saat süren bir telefon trafiği yaşanmıştır ve sonucunda Türk askerleri serbest bırakılmıştır. Ancak bu olay iki ülke arasındaki ilişkileri derinden sarsmıştır. ABD'nin bu eylemi 1 Mart tezkeresinin karşılığı olarak yorumlanmıştır ve bu eylemden birkaç sonuç ortaya çıkmıştır: İlk olarak artık bölgede 1990'ların yapısı geçerli değildi, Türk Özel Kuvvetleri bu bölgede istediği gibi hareket serbestliğine sahip olamayacaktı, ikinci sonuç ise artık bölgede ABD askeri vardı ve ABD ise bölgedeki Kürt oluşumu ve peşmergeler ile hareket etmeyi tercih ediyordu, üçüncü olarak Türkmenlerin bölgede ABD ve Kürtler tarafından istenmediği ortaya çıkmıştı. Dördüncü olarak bu 1 Mart tezkeresine bir cevap olmuştu. Son olarak bu olay Türkiye'de yönetim

³³⁷ İnternet: "Çuval Olayındaki 7 Yıllık Büyük Sır". (2010, Kasım). Sabah. Web: https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/cuval_olayindaki_7_yillik_buyuk_sir 11 Mart 2018'de alınmıştır.

³³⁸ Bahadır, 2016, 271 ve Oran, 2013, 277

³³⁹ Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika İkili İlişkiler ve ABD'nin Örtülü Operasyonları* (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 307

tarafından daha çok ABD ve Türk Silahlı Kuvvetleri arasında meydana gelen bir eylem olarak görülmüş ve ABD'ye bu konuda diplomatik bir cevap verilmemiştir.³⁴⁰

Çuval geçirme eylemi ile Türk kamuoyu aşırı rahatsızlık duymuş ve Türkiye'de Amerikan karşıtlığı artmıştır. ABD, NATO müttefiki olan bir ülkeye peşmergeyi ve bölgedeki Kürt oluşumunu da yanına alarak bu eylemi gerçekleştirmiştir. Her şeyden öte yapılan bu eylem Türkiye için tehdit oluşturan ve Türkiye'nin bütünlüğünü tehdit eden Kürt unsurlarla yapılmıştır. ABD bu olaydan da anlaşılacağı üzere Türkiye ile ilişkilerinde müttefikliği sadece kendi istediğinde ya da uygun gördüğünde dile getiriyor bunun dışında hiç de müttefikmiş gibi davranmıyordu.

3.6. ABD'nin Irak Saldırısı ve Türkiye

ABD, Afganistan saldırısıyla ya da resmi adıyla "Kalıcı Özgürlük Operasyonu" ile yetinmemiş bölgede ikinci bir saldırıya başlamıştır. Irak saldırısına geçmeden önce ABD'nin daha önce bahsedilen bölgedeki politikalarına bir kez daha bakmak yararlı olacaktır. Öncelikle ABD bölgede radikal İslam ve bundan kaynaklanan herhangi bir tehdit unsurunu istememiştir. İkinci olarak bölgeden dünyaya dağıtılan enerji kaynaklarının artan talepler de göz önünde bulundurularak kesintisiz bir şekilde devam etmesini istemiştir. Üçüncü olarak İsrail'in bölgede güven içerisinde olmasını istemiş ve bölgede İsrail için en büyük tehdit, Saddam Hüseyin'in Irak'ı görülmüştür. ABD'nin bir diğer isteği de bölgedeki kitle imha silahlarının yok edilmesidir³⁴¹. Bu istekler ABD'nin bölgede kontrolü elinde bulundurmaya arzulanmasını tetikleyen isteklerdir. Bir bölgeyi kontrol altında tutmanın yollarından biri de o bölgeye askerlerini yerleştirmektir. İşte bu anlamda 11 Eylül ABD'nin istediği fırsatı sağlamıştır. ABD ve ABD'nin Irak'a saldırmasını destekleyen ve isteyen İsrail 11 Eylül terör eylemlerinden çok kârlı çıkmıştır. İsrail kendi için büyük tehdit olan Irak'ın işgaliyle ve Saddam'ın devrilmesiyle rahat bir nefes almıştır, ABD

³⁴⁰ Bahadır, 2016, 272

³⁴¹ Aydın, M., Özcan, N., Kaptanoğlu, N., (2007). "Riskler Ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye". *Tepav Ortadoğu Çalışmaları II*, 21-25.

ise bölgede uzun yıllar asker bulundurarak sözde demokrasi getirme iddialarıyla bölgeyi kontrolü altında tutmuştur.

11 Eylül saldırılarının akabinde, ABD, Irak'ın da içinde yer aldığı İran ve Suriye gibi bir grup ülkeyi "şer eksenini" olarak tanımlamıştır. Aslında ABD, Irak'taki rejimden daha fazla Saddam Hüseyin üzerinde odaklanmıştır. 13 Eylül 2002'de Başkan George W. Bush, BM Genel Kurulunda bir konuşma yapmış ve liderleri Irak'ın sebep olduğu "ağır ve yaklaşan tehdit" hususunda eyleme geçmeye davet etmiştir. Liderler bu isteğe şüpheyle yaklaşmış ve Bush, eyleme geçilmeyecekse de ABD'nin eyleme geçmesine engel olmamalarını istemiştir³⁴². Daha önce İran'a karşı kullanılırken, yöneticilerinin yaptığı her eyleme göz yumulan Irak'a yıllardır en ağır şekilde ambargo uygulanmıştır, bundan dolayı Irak her anlamda oldukça zayıflamıştır. Şimdi ise bu ülkenin kitle imha silahlarına sahip olduğu ABD tarafından iddia edilmekte ve yine bu ülke "şer" olarak tanımlanmaktadır, iyinin karşısındaki kötü.

CNN Türk, Başkan George W. Bush yönetiminin yazışmalarına ve toplantı tutanaklarına dayandırdığı haberine göre aslında Irak operasyonu 2001 yılında tasarlanmıştı. Fakat ABD, İngiltere ile birlikte kitle imha silahlarını bahane ederek girdiği Irak'ta adı geçen, kitle imha silahları, hiçbir zaman bulunamamıştır³⁴³. Bu tür haberler ABD'nin Afganistan'a, Irak'a operasyon düzenlemesinin önceden planlandığını, bu planların meşrulaştırılması ve bu planların hayata geçirilmesi için bazı senaryolar üretildiği iddialarını da güçlendirmiş olmaktadır. Nitekim Irak enerji ve yeraltı kaynakları anlamında oldukça zengin bir ülke ve bu ülkenin sahip olduklarına Batı'da giderek artan bir ihtiyaç bulunmaktadır.

11 Eylül saldırıları ileri sürülüp ardından da küresel güvenlik önlemleri diyerek 20 Mart 2003 günü "Irak'a Özgürlük Operasyonu" adıyla ve Müslümanları kendine düşman olarak belirleyerek koalisyon güçleri tarafından Irak işgal edildi. 20 Mart 2003'te ABD, Irak'a karşı bir savaş başlattı. Bush yönetiminin savaş için birincil yasal gerekçesi, Irak'ın 1441 no'lu BM Güvenlik Kararı metninde ana hatlarıyla belirtildiği

³⁴² Aydın, M. ve diğerleri, 2007, 28

³⁴³ İnternet: "ABD Irak'a giriş bahanesini 2001'de hazırlamış". (2010, Eylül). CNN Türk. Web: <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/09/24/abd.iraka.giris.bahanesini.2001de.hazirlamis/590817.0/index.html> 29 Ocak 2018'de alınmıştır.

gibi kitle imha silahları (WMD) ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirememesiydi³⁴⁴. Çin, Fransa, Rusya ve Almanya bu gelişmelerden duydukları rahatsızlığı BM genel kurulunda ifade etmiş ve işgalin bir an önce durdurulmasını istemişlerdir. Ancak bundan daha ileri gidememişlerdir. Bu operasyon, çeşitli farklı rakamlar olmakla birlikte yaklaşık bir milyon Müslümanın ölümüne ve milyonlarcasının ülkelerini terk etmesine sebep olmuştur³⁴⁵.

2015 Mart ayında Irak'ı işgal konusunda Bush yönetiminin kongreden yetki almak için kullandığı 2003 tarihli doksan üç sayfalık istihbarat raporunun kamuoyu ile paylaşılmasının ardından CIA'in hazırladığı raporda, Saddam Hüseyin rejiminin kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiası için yeterli bilgiye sahip olunmadığı belirtilmiştir³⁴⁶. Diğer bir ifade ile Irak saldırısına temel oluşturan bu ABD tezinin gerçekliği hiçbir zaman ispat edilememiştir. Böyle bir rapor Bush yönetimi tarafından bilinmesine rağmen operasyon başlamış ve daha önce belirtildiği gibi farklı rakamlar olsa da yaklaşık olarak bir milyon sivil Müslüman ölmüştür. Irak Savaşı'nın pahalı bir fiyasko olacağı tahmin edilmiyordu. Daha ziyade, Orta Doğu'yu yeniden düzenlemek için daha büyük bir plandaki ilk adım olarak tasarlanmıştı. Bu iddialı strateji ile, ABD önceki politikalarından çarpıcı bir şekilde ayrılmıştı ve ABD'deki İsrail lobisi ve İsrail bu değişimin arkasındaki kritik itici güçlerdi. Aslında çok yaygın bir kanıya göre bu savaş İsrail'in güvenliği için başlatılmıştı³⁴⁷. ABD'nin Irak işgali Başkan Barack Obama'nın seçim kampanyasında vadettiği gibi 15 Aralık 2011 tarihinde resmi olarak sonlanmış ve son Amerikan askeri 31 Aralık 2011'de Irak'tan ayrılmıştır³⁴⁸.

11 Eylül olayları, ulusal güvenlik ve teröre karşı savaş bağlamında küresel ilişkileri yeniden gündeme getirdi. Irak'ın işgali, küresel ilişkileri ezici Amerikan askeri

³⁴⁴ Lang, A., (2007). "The violence of rules? Rethinking the 2003 war against Iraq." *Contemporary Politics*, 13 (3), 257.

³⁴⁵ İnternet: "ABD'nin Irak'ı işgalinin 13. yılı". (2016, Mart). Time Türk. Web: <https://www.timeturk.com/abd-nin-irak-i-igalinin-13-yili/haber-136866> 03 Şubat 2018'de alınmıştır.

³⁴⁶ İnternet: "İşte ABD'nin Irak işgaline gerekçe gösterdiği istihbarat raporu". (2015, Mart). Hürriyet. Web: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/iste-abdnin-irak-igaline-gerekce-gosterdigi-istihbarat-raporu-28511783> 03 Şubat 2018'de alınmıştır.

³⁴⁷ Mearsheimer, J. and Walt, S., (2006). "The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy". *Middle East Policy*, 13(3), 58

³⁴⁸ İnternet: "ABD Savaşı Bitirdi Enkaz Irak'a Kaldı". (2011, Aralık). Milliyet. Web: <http://www.milliyet.com.tr/abd-savasi-bitirdi-enkaz-irak-a-kaldi/dunya/dunyadetay/16.12.2011/1476145/default.htm> 04 Şubat 2018'de alınmıştır.

gücünün gerçekliği içinde yeniden gündeme getirdi. Olağanüstü olan şey, ABD'nin Orta Doğu'daki en stratejik alanı ele geçirerek gücünü ve küresel erişimini kullanmasıdır³⁴⁹. Aslında Irak'taki savaşın sıcak çarpışma bölümünün bittiğini George W. Bush 1 Mayıs 2003'te "görev tamamlanmıştır" ifadesiyle bildirmiştir³⁵⁰. Bu açıklamadan sonra Irak'ta "Geçici Koalisyon Kurulu" hayata geçirilmiş ve bu kurulun şefi Paul Bremer koalisyon güçlerinin Irak ekonomisi ile yapacağı yeni düzenlemeleri açıklamıştı. Buna göre Irak'ta kamuya ait 48 sanayi kuruluşu hızlı bir şekilde özelleştirilip yabancılara satılmıştı. Bir diğeri ise uluslararası şirketler Irak'ta istedikleri sektörde yatırım yapabilecek, istedikleri süre bu faaliyetlerine devam edebilecek ve bu yatırımdan elde ettikleri kazancın tümünü hiçbir engel olmadan ülke dışına çıkarabileceklerdi. Bunun yanında Irak ekonomisi hiçbir çalışma yapılmadan serbest piyasa ekonomisine geçirildi ve ithal ürünlerde vergi sınırlaması kaldırıldı. Bunlara ek olarak yabancıların Irak'ta rahat bir şekilde banka açmalarına ve yerel bankaların %50'sini satın alabilmelerine izin verilmişti. Diğer taraftan fikri mülkiyet haklarının korunması ile ilgili yeni düzenlemeler yapıldı ve özellikle uluslararası tarım şirketlerinin istekleri göz önünde bulundurularak tohumların ve biyo-teknolojilerin kullanımı ile ilgili getirdiği sınırlandırmalar ile bu şirketlerin tekelleşmelerini güvence altına aldı³⁵¹.

Bu düzenlemeler Irak'ın nasıl talan edildiğini, Batılı büyük şirketlere nasıl sunulduğunu ve ABD'nin, Hristiyan batının nasıl büyük kârlar elde ettiğini gözler önüne sermektedir. Zira bu düzenlemelerde görüldüğü üzere Irak'ın yararına pek bir durum söz konusu değildir. Bunun yanında ABD ve İngiltere'nin işlediği insanlık suçlarına da şahitlik yapan dünyadaki prestijli birçok sivil toplum kuruluşunun (STK) ortak oluşturduğu, Irak Dünya Mahkemesi Vicdan Jürisi Erinç Yeldan'ın aktardığı İstanbul toplantılarında yapmış oldukları açıklamada "Irak'ta 13 insan hakları ihlali gerçekleştirdiği bildirilirken, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu işgale lojistik

³⁴⁹ Garrison, J. (2004), 16

³⁵⁰ İnternet: "Savaştan bir yıl sonra Irak". (2004, Mart). BBC Turkish. Web: http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/03/040319_iraq_generalsituation.shtml 04 Şubat 2018'de alınmıştır.

³⁵¹ İnternet: Yeldan, E., (2005, Haziran). "Irak Ekonomisinin Neoliberal İşgali". Erinç Yeldan. Web: http://yeldane.bilkent.edu.tr/Yeldan30_29Haz05.pdf 04 Şubat 2018'de alınmıştır.

destek veren ülkelerin, ...söz konusu ihlallerde ortak sorumluluk taşıdığı³⁵² nı vurgulamıştır.

Türk askeri sıcak çatışmaya dahil olmasa da 2004-2011 yılları arasında NATO'nun Irak'a eğitim desteğinde görev almıştır³⁵³. Türk askerinin Irak'ta eğitim amaçlı görev almasının yanında Millî Gazete haberine göre İncirlik Üssü de Irak müdahalesinde hayati bir önem taşımıştır. Gazete ayrıca dönemin Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün "Irak savaşında ABD, İncirlik'i kullandı ve buradan 4 bin 990 sorti gerçekleştirdi" ifadesine de yer vermiştir³⁵⁴. Her ne kadar ABD'nin Irak müdahalesinde Türkiye topraklarını, havaalanlarını kullanmasına izin veren 1 Mart tezkeresi TBMM'den geçmemiş olsa da daha sonra Millî Gazete'nin haberinde belirttiği gibi ABD'nin Türkiye hava sahasını ve Türkiye'deki üsleri kullanmasına izin verilmiştir³⁵⁵. Bu durum savaş karşıtı STK'ları rahatsız etmiş ve Türkiye, dünya kamuoyunda işgal eden taraf olarak algılanmıştır. Türkiye, ABD'nin yanında yer aldığı sergilediği bu tutum ile ABD ve İngiltere'nin maruz kaldığı suçlamalara maruz kalmasına sebep olmuştur.

Türkiye, Irak konusunda, özellikle Irak kaynaklı terör konusunda ABD ile farklı düşünmüştür. ABD'nin Irak işgalinden sonra Irak'ın kuzeyinde bir otorite boşluğu oluşmuş ve bu boşluğu PKK doldurmaya başlamıştır. Türkiye ve ABD arasındaki ciddi krizlerden biri de PKK'nın Irak'ın kuzeyinde etkinliğinin artması ve 2005 yılından itibaren de şiddet eylemlerinin başlamasıydı. Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde Irak konusunda en çok önem verdiği konulardan biri PKK'nın 1991 Irak savaşından sonra olduğu gibi bölgede rahat bir hareket alanı bulması ve Türkiye'ye karşı saldırılarını artırma tehlikesiydi. ABD, PKK'yı bir terör örgütü olarak tanıyordu ve Türkiye'nin, ABD'den bir müttefik olarak beklentisi Irak Operasyonu sırasında PKK'ya karşı bir müdahalede bulunmasıydı. Ancak Türkiye'nin tüm taleplerine ve

³⁵² Yeldan, E., (2005, Haziran)

³⁵³ İnternet: "Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları". Genelkurmay Başkanlığı. Web: <http://www.tsk.tr/Uluslararasıİlişkiler/BarışıDestekleme> 04 Şubat 2018'de alınmıştır.

³⁵⁴ İnternet: "İncirlik'ten Irak'a Bomba Yağdı". (2017, Ocak). Millî Gazete. Web: <http://www.milligazete.com.tr/haber/919780/incirlikten-iraka-bomba-yagdi> 04 Şubat 2018'de alınmıştır.

³⁵⁵ İnternet: "İncirlik'ten Irak'a Bomba Yağdı". (2017, Ocak). Millî Gazete. Web: <http://www.milligazete.com.tr/haber/919780/incirlikten-iraka-bomba-yagdi> 04 Şubat 2018'de alınmıştır.

11 Eylül sonrası teröre karşı oluşan dayanışmaya rağmen Türkiye, ABD'den PKK'ya karşı mücadelede istediğini bulamadı³⁵⁶.

Bu savaşın ekonomik boyutuna baktığımızda Türkiye'nin artan PKK terörü ile mücadelesi yüzünden askeri harcamaları artmış ve ülke refahı için kullanılacak kaynaklar PKK ve yarattığı terörle mücadelede kullanılmıştır. Ayrıca Irak'la mevcut olan sınır ticareti yok olmuş ve sınır illerde işsizlik artmış fakirlik baş göstermiştir. Doğal olarak bu durum da PKK'nın terör faaliyetlerini kolaylaştırmıştır.

Irak bağlamında baktığımızda da ABD Türkiye'den sürekli taleplerde bulunmuş, bu talepler gerçekleşmediğinde ya da gerçekleştirilemediğinde ise yukarıda ifade edilen "Çuval Olayında" olduğu gibi aşırı tepkiler verebilmiştir. Türkiye ve ABD ilişkileri bu bağlamda müttefikler arasında olması gerektiği gibi olamamıştır. ABD, PKK ile mücadelede Türkiye'ye destek olmamış ya da mücadele etmemiştir. Buna karşın ABD, Türkiye'deki üsleri kullanmıştır. Türkiye'nin ABD ile müttefikliği karşılıklı olamamış, daha çok ABD'nin menfaatleri yönünde seyretmiştir.

3.7. Irak'ın Kuzeyi, Kürt Sorunu ve Türkiye'ye Etkisi

Birinci Körfez Savaşı esnasında fırsattan yararlanan Şiiler ve Kürtler ayaklanmıştı. Irak'ın bölünmesi İran'ın işine yarayacağından ABD, Kürt ve Şii ayaklanmalarını desteklememiş, Saddam'ın müdahalesine göz yummuştur. Bunun bir sonucu olarak ayaklanmalar Saddam tarafından bastırılmıştı ve Kürtler Saddam'dan kaçmaya başlamışlardı. Saddam'dan kaçan Kürtler sebebiyle Türkiye'ye doğru büyük bir göç dalgası olmuş ve kaçan bu insanlar Türkiye'ye sığınmaya başlamışlardı. Bu sığınmacı insanlar problemi uluslararası politikada kendine yer bulmuş ve zamanın Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın da çabalarıyla BM Güvenlik Konseyi 688 sayılı kararı almıştır. 5 Nisan 1991 tarihli bu karara göre

---

³⁵⁶ İnternet: Kanat, B. (2016, Mart) "ABD Tek Taraflılığı Ve Türk-Amerikan İlişkileri". Aljazeera Türk. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/abd-tek-tarafiligi-ve-turk-amerikan-iliskileri> 04 Şubat 2018'de alınmıştır.

Saddam Hüseyin halkına, özellikle Kürtlerin yaşadığı bölgelerde yaptığı baskılardan dolayı kınanıyordu ve bu baskılara son vermesi isteniyordu.³⁵⁷

688 sayılı BM kararı uluslararası anlamda Kürtlere yardım yapılmasını da öngörüyor ve bunun da denetimini BM Genel Sekterine veriyordu. Böylece Kürtlere yardım yapılması ve yardıma ihtiyaçları olduğu uluslararası ölçekte bir meşruiyet kazanmış oluyordu. Bunu takiben Türkiye kullanılarak karadan ve havadan olmak üzere Kürtlere uluslararası yardım gönderiliyordu. Geri dönen Kürtlere de Saddam Hüseyin'in bir tepki göstermesine karşılık Kürtlerin yaşadığı bölgeler yani Irak'ın kuzeyi güvenli bölge olarak ilan ediliyordu ve bu bölge, 36. paralelin kuzeyi uçuşa yasaklanıyordu.³⁵⁸

Uçuşa kapalı 36. paralelin kuzeyinde korunaklı bir bölge oluşturma fikri Irak'tan Türkiye'ye göç eden kitleleri durdurabilmek için dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafın ABD Başkanı George Bush'a teklif edilmişti. Zira Türkiye'nin bu kadar sığınmacıya ev sahipliği yapması çok büyük ekonomik güç gerektiriyordu ama her fırsatta Kürtleri savunan Batı maddi anlamda yeterli bir destek sağlamıyordu. Ayrıca göç eden bu grup içinde PKK sempatisi ve destekçilerinin olma ihtimali çok yüksekti. Bu sebepler bu sancılı grupun Türkiye'ye sığınmalarını sıkıntılı hale getiren sebeplerdi. Özal'ın bu teklifi ABD için reddedilmesi imkânsız bir teklifti. Bu sayede ABD bölgeye rahatça girip kontrolü rahatça eline alacaktı ve bölgeyi korumak amaçlı "Çekiç Güç" fikrini hayata geçirecekti. Bu fikir daha önce 1980'lerde ABD tarafından hayata geçirilmek istenen ancak Türkiye sıcak bakmadığı için hayata geçirilemeyen Çekiç Güç'ün hayata geçirilmesiydi.³⁵⁹

36. paralelin kuzeyi uçuşa kapatıldıktan sonra bu bölgede güvenliğin sağlanması için uluslararası katılımı çeşitli isimler altında operasyonlar düzenlenmeye başlandı. Huzur Operasyonu (Operation Provide Comfort) ve ardından Huzur Operasyonu II (Operation Provide Comfort II) başlayacaktı. Bu operasyona katılan birlikler de kamuoyunda Çekiç Güç olarak adlandırılacaktı. Çekiç Gücün Türkiye'de konuşlanmasına 12 Temmuz 1991'de Bakanlar Kurulu

³⁵⁷ İnternet: "Resolution 688." United Nations Security Council. Web: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/688> 10 Eylül 2017'de alınmıştır.

³⁵⁸ İnternet: "Resolution 688."

³⁵⁹ Uslu, 2016, 386

kararıyla izin verilmiş ve yine aynı kararlarla Türk Silahlı Kuvvetleri de Çekiç Güç saflarına dahil olmuştu. Çekiç Gücün iç ve uluslararası hukuki dayanağı çok tartışmalıydı ve Türkiye bu kararlarla Türkiye'deki NATO tesislerinin amacı dışında kullanımını onaylamış oluyordu.³⁶⁰

Çekiç Gücün varlığı ile ilgili olumlu düşünceler mevcuttur. Bunlar:

1. Çekiç Güç ile Kürtler koruma altına alınmış ve Türkiye'nin Çekiç Gücün kendi topraklarında konuşlanmasına izin vermesi Kürtlerin Saddam tarafından kötü muamele görmelerini engelleyecek ve Türkiye'nin Kürtlerle bir sorunu olmadığını gösterecekti. Aynı zamanda Kürtlerin Türkiye'ye yığılmasını engelleyecekti,
2. Irak'ın güçlenip bölgesel bir güç olup Türkiye'ye bir tehdit olmasının önüne geçilecekti,
3. ABD ile ilişkilerde Türkiye'nin elinde bir koz olacaktı,
4. Çekiç Gücün başka bir ülkede konuşlanması önlenecekti ve bu sayede Türkiye bölgede yaşanan gelişmelerde söz sahibi olma şansına sahip olacaktı.³⁶¹

Ancak diğer taraftan bakıldığında Çekiç Güç ile ilgili olumsuz görüşlerde mevcuttu. Bu görüşlerde haklılık payı yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında çok fazlaydı ve geçen zamanda bu görüşlerin doğruluğunu ispatlar nitelikteydi. Bu görüşlere kısaca bakılacak olursa:

1. Çekiç Güçten sonra Irak'ın kuzeyinde bir otorite boşluğu oluşacağı,
2. PKK'ya gizli bir şekilde destek vereceği,
3. Irak'ın kuzeyinde bir Kürt Devleti kurulmasına yardımcı olacağı.³⁶²

1992'de Irak'ın kuzeyinde seçimler olmuş ve bir parlamento kurulmuştur. Devamında ise Iraklı Kürtler hükümet kurmuş, bunu takiben bir istihbarat örgütü ve polis gücü oluşturmuşlardır. Ordu kurma girişimlerini de başlatmışlardır.³⁶³ Iraklı

---

³⁶⁰ Oran, 2010, 261

³⁶¹ Oran, 2010, 262-263

³⁶² Yılmaz, 2014, 238

³⁶³ Oran, 2010, 263-264

Kürtler; nihayetinde Erbil'de 4 Ekim 1992'de bir Kürt Federe Devleti kurduklarını açıklamışlardır.³⁶⁴ Irak'ın kuzeyinde bu gelişmeler yaşanırken PKK terör örgütü de bu gelişmelerden güç bulmuş, otorite boşluğundan da yararlanarak Türkiye'ye gerçekleştirdiği saldırı ve eylemleri artırmış ve daha güçlü bir hale gelmişti. Türkiye'nin terör ile mücadelede kat ettiği yıllarca süren ilerleme ve çaba bir anda yok olmuş ve terör eylemlerine karşı yapacağı mücadeleye çok büyük maddi kaynaklar ayırmak zorunda kalmıştı.³⁶⁵

Çekiç Güç, Türkiye çok istemediği halde göreve başlamış ve uzunca bir süre görevine devam etmiştir. Türkiye, Çekiç Gücün görev süresini uzatma konusunda ABD Kongresi tarafından tehdit edilmiş ve Kongrenin mesajı ile uyarılmıştır. Mesaj, Türkiye'nin, Çekiç Gücün görev süresini uzatmadığı takdirde Irak'ın kuzeyindeki Kürtlerin, ABD tarafından silahlandırılarak yola bu şekilde devam edeceklerini ifade ediyordu.³⁶⁶ Ayrıca Çekiç Güç vasıtasıyla PKK'lı teröristlere örtülü bir şekilde düzenli silah yardımı yapılıyordu.³⁶⁷ Çekiç Güç daha sonra, Keşif Güç adını almış ve görevine ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesine kadar 12 yıl devam etmiştir.

Türkiye'nin, Irak'ın kuzeyindeki Kürt unsurlar ve PKK ile ilgili olarak ABD ile düşünce farklılıkları bulunuyordu. Türkiye Kürtlerin, Saddam ile bir uzlaşmaya varıp Irak'ın bütünlüğünü bozmayacak bir sistem istiyordu. Ancak ABD bunun tam tersi bir durumu istiyordu. Bülent Ecevit'in Meclisteki bir konuşmasında Kürt yetkililerin 1991 Eylül ayında ABD Dış ilişkiler yetkilileriyle yaptıkları görüşmede ABD tarafı, Kürt yetkililere, sizin Irak hükümeti ile anlaşmanızı istemiyoruz, dediğini ifade etmiştir.³⁶⁸ ABD'nin aslında Kürt Devleti kurulmasını sağlamak ya da desteklemek gibi bir amacı yoktu. Bir Kürt Devletinin varlığı ABD'nin bölgedeki amaçlarına çok da hizmet edecek bir durum değildi. ABD, bölge petrolünün kontrolünü, bölgedeki devletlerin güçlü bir devlet olmamasını, Saddam'ın kontrol edilmesini amaçlıyordu. Bundan dolayı Kürtlerin bir devlet kurmadan Kürt sorunu bulunan Irak, İran, Suriye

³⁶⁴ Öğür, B., Kılıç, C., Zana, B., & Balcı, A. (2014). Kuzey Irak- Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İş birliği (Rapor No: 1). Sakarya: ORMER, 28.

³⁶⁵ Uslu, 2016, 387

³⁶⁶ Uslu, 2016, 384

³⁶⁷ İnternet: Tamer, K. (2017, Ekim). "Çekiç Güç Döneminden Derin Enstantaneler...". Yeni Şafak. Web: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/tamerkorkmaz/cekic-guc-doneminden-derin-enstantaneler-2040445> 19 Mart 2018'de alınmıştır.

³⁶⁸ Uslu, 2016, 391

ve Türkiye gibi ülkeleri kontrol altında tutmak için kullanılması ABD'nin daha çok işine geliyordu.³⁶⁹

Kısacası; ABD tarafından 2003'te sonlandırılana kadar Çekiç Güç, bir Kürt Devleti oluşturmaktan ziyade, İran ve Irak'ın çevrelenmesi amaçlı kullanıldı. Irak'ın kuzeyindeki Kürtler hem korundu hem de Saddam ile bir anlaşma yapmaları önlenirken, Kürtler vasıtasıyla Irak ve Körfez denetim altına alındı. Bunların yanında ABD, Türkiye'ye karşı Kürtleri kullanabildi.³⁷⁰ Irak'ın kuzeyinde her ne kadar bağımsız bir Kürt Devleti kurulmasa bile federe bir Kürt Devleti ortaya çıkmış ve hatta tüm tepkilere rağmen 25 Eylül 2017 tarihinde bağımsızlık için referanduma dahi gitmişlerdir.³⁷¹ Batılı güçler buna karşı çıkmışlardır ancak referandumun kendisine değil zamanına karşı çıkmışlar Barzani'ye iki sene daha beklemesini söylemişlerdir.³⁷² Bu durumdan da anlaşılacağı gibi ABD ve diğer batılı emperyalist NATO müttefiki devletler için Türkiye'nin güneyinde kurulacak böyle bir devlet dolayısıyla karşılaşacağı sıkıntı ve sorunlar ya da Irak'ın toprak bütünlüğü çok da önemli değildir. Önemli olan bu devletlerin kendi çıkarlarıdır. Oral Sander'in ifade ettiği gibi:

1980'lerin sonuna dek geçen dönemin öğrettiği, ABD'nin Orta Doğu'daki Kürtleri bir dış politika aracı olarak kullandığı ve gerektiğinde yarı yolda bırakabildiğiydi. Kürtlerin hangi ülkeye karşı kullanılacağıysa döneme, o ülkenin içinde bulunduğu koşullara, ABD'ye yönelik tutumuna ve ABD'nin bölge politikasındaki yerine göre değişiklik gösterebiliyordu.³⁷³

Anlaşılacağı gibi ABD, Kürt kartını çeyrek asırlık müttefiki, her daim yanında olan Türkiye'ye karşı kullanmakta hiç tereddüt etmemiştir. Kürtlerin onlarca yıldır süregelen bu tutumları karşısında Türkiye gerekli tedbirleri aldığı zaman da ABD ve Batılı diğer müttefikler tarafından her türlü eleştiriye maruz kalmıştır. ABD tamamıyla kendi dilediği gibi davranmıştır ve bu davranışını yukarıda da bahsettiğimiz gibi

³⁶⁹ Uslu, 2016, 387

³⁷⁰ Oran, 2010, 266

³⁷¹ İnternet: "Kuzey Irak'ta Referandum Ve Sonrası...". (2017, Eylül). Deutsche Welle. Web: <http://www.dw.com/tr/kuzey-irakta-referandum-ve-sonras%C4%B1/a-40666969> 19 Mart 2018'de alınmıştır.

³⁷² İnternet: "Barzani Son Dakika Referandum Gelişmeleri! Kuzey Irak Referandum Haberleri!". (2017, Ekim). Star. Web: <http://www.star.com.tr/guncel/kuzey-irak-son-dakika-referandum-gelismeleri-barzani-referandum-haberleri-haber-1260460/> 19 Mart 2018'de alınmıştır.

³⁷³ Oral, 2010, 65

2018'de de sürdürmeye devam etmiştir. ABD; Türkiye'nin, PKK'nın bir uzantısı olarak gördüğü PYD/YPG terör örgütlerini desteklemekten hiç çekinmemiş ve tırlar dolusu silahı bu terör örgütlerine vererek Türkiye'yi ve Türkiye'nin uyarılarını yok saymıştır.

3.8. Ortadoğu'yu Yeniden Yapılandırma Planı: Büyük Ortadoğu Projesi

Ortadoğu son 5000 yılda ev sahipliği yaptığı Mısır Krallığı, Hitit İmparatorluğu, İsrail Krallığı, Asur İmparatorluğu, Babil İmparatorluğu, Pers İmparatorluğu, Makedonya İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Sasani İmparatorluğu, Halifelik, Selçuklu İmparatorluğu, Haçlı Krallıkları, Selahaddin Krallığı, Moğol İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa sömürgeciliğinden miras kalan kültürlerin yoğrulmasından ortaya çıkmıştır. Kısacası Ortadoğu, büyük bir kültür, din ve siyasi birikimin eseridir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Ortadoğu coğrafyası medeniyetlerin beşiği olmuş ve bu medeniyetlerin dünyaya yayılmasında bir tür geçiş yolu olmuştur. Yani sadece ticari bir geçiş yolu değil dinlerin, kültürlerin ve medeniyetlerin birbiriyle karşılaştığı ve aktarıldığı bir geçiş yolu olmuştur. Dünyada ilk yerleşik hayata geçilen yerler; Nil ve Mezopotamya havzaları bu bölgededir. Mezopotamya'da kurulmuş olan Asur, Babil, Sümer, Akad ve diğer şehir devletler insanlık tarihinin en eski siyasi yapıları olmuş ve daha sonra gelen medeniyetlere örnek teşkil etmişlerdir. Dünyanın evrensel üç semavi dini olan İslamiyet, Hıristiyanlık ve Musevilik bu coğrafyada doğmuştur.

Ortadoğu kavramına bakıldığında bunun suni bir kavram olduğunu görülür. Böyle bir coğrafya gerçekte mevcut değildir. Üretilmiştir. Ortadoğu kavramı Batı'nın, ilk kez İngiltere'nin ortaya atmış olduğu bir kavramdır. İngiltere adası merkez kabul edilmek üzere kendilerine olan uzaklık mesafesine göre Müslüman ve Budist coğrafyayı tanımlamak için Yakın Doğu, Ortadoğu ve Uzak Doğu kavramlarını kullanmışlardır. Yakındoğu kavramı yok olmuştur ve Uzak Doğu kavramı da özelliğini yitirmek üzeredir. Ortadoğu kavramının yazılı ilk kullanımı 1902 yılında Amerikalı deniz tarihçisi ve Jeopolitikçi Alfred Thayer Mahan'ın National Review

isimli dergide yayınlanan “The Persian Gulf and International Relations” başlıklı yazısında olmuştur.³⁷⁴

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Ortadoğu kavramı resmîyet kazanmıştır. İngiltere 19. yüzyıl idari yapılanmasında Sömürgeler Bakanlığı kurmuştur. Sömürgeler Bakanlığı bünyesinde “Middle Eastern Department” adıyla idari bir teşkilat oluşturulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında ise Kahire merkezli Middle East Air Command adıyla bir birim oluşturulmuştur. Böylece Ortadoğu ismi resmîyet kazanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere aslında Ortadoğu diye bir coğrafya mevcut değildir, bu Batı’nın ürettiği suni bir tanımdır. Edward Said bunu kendini arzın merkezinde gören Batı’nın kendine olan uzaklıkları ifade etmek için Ortadoğu ifadesini kullandığını ve bu ifadenin gerçekte bir ilgisinin olmadığını dile getiriyor. Ayrıca bunun Batı’nın bir imgelemi olduğunu da belirtiyor.³⁷⁵

Ortadoğu, coğrafi konumu ve yeraltı kaynaklarıyla Batı’nın iştahını kabartan bir bölge olmuştur. Yani Ortadoğu’nun dikkatleri çeken temel özelliği ekonomik yapısıdır. Sanayileşme ve teknoloji üretimi bölgede çok gelişmiş değildir. Ancak bölgeyi cazip hale getiren yoğun bir şekilde bulunan petrol ve doğal gaz kaynaklarıdır. Bunun yanı sıra kıtalar arası ticaret yollarının bu bölgeden geçiyor olması da bir diğer faktördür. İsrail dışındaki bütün ülkeler gelişmekte olan bir ekonomiye sahiptirler. Bölge dünya ham petrol rezervlerinin, coğrafyaya dâhil edilen ülkelerin sayısına göre, %54 ile %65 ine sahiptir. Petrol rezervleri açısından zengin olan ülkeler İran, Irak ve Suudi Arabistan’ın da içinde bulunduğu körfez ülkeleridir.

Buna karşılık BM 2016 Arap insani gelişmişlik raporuna bakıldığında, bölge ülkeleri bazı ortak özelliklere sahiptirler. Bu özellikler;

- Fakirlik, işsizlik ve fiyat artışı oranları Arap ülkelerinde çok yüksektir. Genellikle %60 - %87 aralığında seyretmektedir.
- Bu ülkelerde din günlük yaşamın önemli bir parçası olarak görülmektedir ve insanlar üstünde etkisi %90’ın üzerindedir.

---

³⁷⁴ Özdem, A., (2016). “Büyük Devletlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Ortadoğu”. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 10 (2), 429.

³⁷⁵ Said, E., (2010). *Şarkiyatçılık* (Beşinci Baskı). İstanbul: Metis Yayınları. 11-368

- Arap ülkelerinde bireysel internet kullanımı nüfusun %35'i civarındadır.
- Genç yaş grubu işsizlik oranı %30'ların üzerindedir.
- Arap ülkelerinde cinsiyet ayrımcılığı yüksek düzeydedir. Kadın-erkek eşitsizliği %60'lar düzeyindedir.³⁷⁶

Bu verilere birçok olumsuzluğu gösteren diğer veriler de eklenebilir. Ancak bu temel verilere bakıldığında Ortadoğu'nun çok gelişmemiş ya da gelişmemiş olduğunu gözlemlemek mümkündür. Bu onlarca yıldır süren Batı'nın, Ortadoğu'ya hâkim oluşundan mı kaynaklanmaktadır yoksa bu coğrafyadaki mevcut yönetimlerin, yöneticilerin ilgisizliği ve adaletsizliğinden mi kaynaklanmaktadır? Bölge halklarının yanlış tercihlerinin sonucu mudur ya da tüm seçeneklerin ortak etkisi midir? Muhtemel cevap tabii ki tüm seçeneklerin birleşimidir. Ancak burada en etkili olan seçenek Batının bölgenin kontrolünü eline geçirdiği andan itibaren bölgeyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasının ve şekillendirmesinin daha baskın olduğudur. Zira Batı, bölgenin kaynaklarını kontrol etmek ve özellikle ABD'nin İsrail'e kayıtsız şartsız koruma sağlaması için bu bölgede birçok değişik faaliyet ve projeler yürütmektedir. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) de Batının, özellikle ABD'nin büyük Ortadoğu diye adlandırılan bölgeyi kontrol etmek amacıyla ürettiği bir projedir. Bu bölge için ABD tarafından üretilen projelerden en bilineni 2000'li yıllarda önce Büyük Ortadoğu Projesi adıyla daha sonra Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi olarak gündemde yer bulmuştur.³⁷⁷

Batının büyük güçlerinin daima ilgi alanında olan bu vazgeçilmez ve üzerinde sürekli planlar yapılan "Büyük Ortadoğu neresidir?" sorusuna verilen yaygın cevaplardan biri, ABD tarafından net olarak ifade edilmese de ABD'nin uyguladığı politikalara bakıldığında; Kuzey Afrika ülkeleri, Körfez dahil olmak üzere Orta Doğu ülkeleri, Kafkasya ve Orta Asya'yı içine alan, Çin sınırına kadar uzanan bir bölgeyi kapsadığı şeklindedir.³⁷⁸ BOP'un amacı konusunda iki farklı taraf vardır. Bunlardan biri projenin olumlu olduğunu savunan Batı ve diğeri de projenin farklı amaçlar

³⁷⁶ UNDP Arab Human Development Report, 2016, New York, 26, 35, 53, 93.

³⁷⁷ Köylü, M., (2015). "Büyük Ortadoğu Projesi (Bop), Türkiye Ve Suriye" *Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (1), 90.

³⁷⁸ İnternet: "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi". (2006, Temmuz). Yakın Doğu Haber. Web: http://www.ydh.com.tr/HD626_genisletilmis-ortadogu-ve-kuzey-afrika-projesi.html 10 Nisan 2018'de alınmıştır.

taşıdığını savunan Doğudur. Batının resmî açıklamaları bu projenin Batıya ait olduğu sıklıkla vurgulanan demokrasi kavramının proje kapsamındaki ülkelere yerleştirilmesi için gerekli bir proje olduğu şeklindedir. Diğer tarafta bu projenin amacının bölgedeki enerji kaynaklarını kontrol etmek maksadıyla yeni bir hegemonya kurmak olduğunu savunan Doğu bulunmaktadır.³⁷⁹ Aslında bu büyük öneme haiz yeraltı kaynaklarına sahip Ortadoğu'nun önemi, "Rockefeller Kardeşler Fonu olarak bilinen ve Amerika Birleşik Devletleri ekonomi politikasının ilkelerini saptayan örgütçe hazırlanan 1952 tarihli bir raporda vurgulanarak, emperyalizm için vazgeçilemez olduğu ifade edilmiştir."³⁸⁰ Kısacası uzunca yıllar önce Ortadoğu'nun kaderi belirlenmeye başlanmış ve bu kader zamanın şartlarına ve ihtiyaçlara göre uyarlanmıştır. Burada Ortadoğu'nun Avrupa, Asya ve Afrika'dan oluşan dünya ana kıtasının kesişim alanı olmasından da bahsetmek gerekir. Bu kesişimin doğal sonucu olarak bu bölge Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan hava, kara ve Süveyş Kanalı, Babel Mendeb ve Hürmüz boğazlarını da kapsayan deniz yollarının da kesiştiği bir bölge olma özelliğine sahip olmaktan dolayı büyük önem taşımaktadır.³⁸¹ Bir diğer deyişle Büyük Ortadoğu Projesi ile kamuoyu önünde hayata geçirilmek istenen durum bölgeye insan hakları, demokrasi, özgürlük götürmek, hukuk devletini kurmak, sivil toplum ve piyasa ekonomisini egemen kılmak olarak aktarılmıştır. Ancak gerçekte ABD bu bölgedeki ülkelerin sınırlarında ve rejimlerinde değişiklik olduğunu ifade etmiştir.³⁸² Buradan ABD'nin müdahale etmek istediği bölgelere ya da ülkelere demokrasi, insan hakları gibi kavramları götürmek bahanesini öne sürdüğünü ve o ülkelere de istediği gibi müdahale edebildiğini söylemek mümkündür.

11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından ABD'nin Afganistan ve Irak işgali ABD'yi ekonomik ve siyasi anlamda zorlamıştı. ABD, Ortadoğu politikalarını sürdürmek ve bu politikalarına uluslararası desteği artırmak, bu politikalardaki sorumluluklarını uluslararası sistemde söz sahibi ülkeler ile paylaşmak adına büyük Ortadoğu denilen bölgedeki ülkelere demokrasiyi yerleştirme, özgürlükleri artırma, iktisadi ve toplumsal kalkınmanın desteklenmesi gibi insani konuların öne çıktığı

---

³⁷⁹ Deniz, Ş., (2012). "Ortadoğu'nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (20), 177.

³⁸⁰ Köylü, M., (2015). 89.

³⁸¹ Köylü, M., (2015). 89.

³⁸² Köylü, M., (2015). 90.

Büyük Ortadoğu Projesini üretmiştir.³⁸³ Dolayısıyla bu projenin amaçlarından biri de ABD'nin Ortadoğu politikalarının meşru bir zemine oturtulup dünyanın diğer güçlü ülkeleri tarafından paylaşılması ve destek görmesini sağlamaktır. Zira ABD bu bölgelerde sadece şiddet ve zor kullanarak bir sonuca varılamayacağını anlamıştır.³⁸⁴

Bu kapsamda, yani Ortadoğu'nun daha insancıl bir bölge olmasını istemek anlamında Türkiye'nin de BOP ve Amerika'ya karşı tutumuna bakıldığında herhangi bir olumsuzluk görülmemektedir. Türkiye adı geçen projeye sıcak bakmakta olup bölge ülkelerinde her anlamda gelişmişliğin artmasını desteklemiştir. Bunun dışında Türkiye 1 Mart Tezkeresi yüzünden ABD ile gerilen ilişkilerin daha fazla gerilmemesi içinde BOP'a sıcak bakıyordu. ABD terör ile bölgede mücadele ederken teröre ve aşırılığa hiçbir şekilde destek vermeyen ılımlı bir inanışa sahip Müslümanların desteklenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu açıdan bakıldığında Türkiye ABD'nin uzun bir süredir müttefiki, bir NATO üyesi ve terörü desteklemeyen hatta terörden canı yanmış bir Müslüman ülkedir ve ABD'nin adlandırdığı üzere İslami terör ile mücadelede Türkiye ABD için çok önemli bir unsurdur. Dönemin Milli Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz de Türkiye'nin bu durumuna vurgu yapan çeşitli konuşmalar yapmıştır. 2002 yılında TESEV'de yaptığı bir konuşmada şu cümleyi sarf etmiştir; "Türkiye, ... modern, demokratik kurumların inşası için dini inançların feda edilmesi gerekmeyen modern toplum ile uyumlu olduğunu gösteren iyi bir örnek sunmaktadır."³⁸⁵ Türkiye ABD'nin nazarında İslamcı bir hükümete sahip ve diğer Müslüman ülkeler tarafından daha iyi algılanabilecek ve daha iyi karşılanacak şartlara sahip bir ülke idi ve bu da projenin işleminde kolaylık sağlayacak bir durumdu.³⁸⁶

Aslında Türkiye "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ile Müşterek bir Gelecek ve İlerleme için Ortaklık" ya da yaygın ismiyle Büyük Ortadoğu Projesinde hedef ülkeler arasında yer almış ve bu duruma tepki gösterdikten sonra projenin kapsamından çıkarılmıştır. Hedef ülke pozisyonundan çıkarılan Türkiye

³⁸³ Bağcı, H., Sinkaya, B., (2006). "Büyük Ortadoğu Projesi Ve Türkiye: Ak Parti'nin Perspektifi". *Akademik Orta Doğu*, 1 (1), 22.

³⁸⁴ Gerger, H. (2012). 472

³⁸⁵ Bağcı, H., Sinkaya, B., (2006). 23-24.

³⁸⁶ Bağcı, H., Sinkaya, B., (2006). 24.

yukarıda da bahsedildiği gibi demokratik ve ılımlı bir Müslüman ülke olarak görülmüş ve bu bağlamda “model ülke” olarak konumlandırılmıştır.³⁸⁷ Ancak bu “ılımlı İslam Ülkesi” başta Türk Silahlı Kuvvetleri olmak üzere bazı çevrelerce hoş karşılanmamış ve Türkiye’nin laik yapıya sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu durum üzerine ABD’li yetkililer Türkiye için “Demokratik Ortak” ifadesini kullanmaya başlamışlardır. Bu ifadenin ise tam olarak ne demek olduğu net bir şekilde anlaşılamamıştır.³⁸⁸

Sonuç olarak BOP’un, uygulandığını ya da uygulanmadığını gösteren resmi bir belge bulunmamaktadır. Ancak ABD’nin, böyle bir heves içerisinde olduğu açıktır. ABD’nin başı çektiği Batı, en uygun siyasal yaşam biçiminin kendilerine ait olan demokrasi ile mümkün olabileceğini, Ortadoğu bölgesinde mevcut olmayan insan hakları ve demokrasiyi de ancak kendilerinin getirebileceği yönünde aşırı bir isteğe sahiptir. Ancak bu istek ülkeye ve ABD’nin ihtiyaçlarına binaen değişebilmekte ve kapsama alanını daraltıp genişletebilmektedir. Örneğin ABD, İran’a karşı Saddam’ın Irak’ını hep desteklemiş ve silahlandırmıştır, daha sonrasında 2003 yılında Irak’a nihai saldırısını yapmış ve Saddam’ı devirmiştir. Diğer taraftan dünyanın en demokratik olmayan ülkelerinden biri olan Suudi ailesinin yönetimindeki Arabistan’a ise ABD ne demokrasi götürme ihtiyacı duymuş ne de Arabistan’daki hiçbir hakkı olmayan kadınlara haklarını götürme çabası içine girmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere aslında BOP demokrasi, hak, hukuk ve bölge halkının refahı için değil, o bölgede başta ABD olmak üzere Batı’nın hegemonyasını korumaktır. Zira ABD’nin işgal edip saldırdığı hiçbir yere demokrasi ve insan hakları ulaşmamıştır. Irak’ta olduğu gibi insan hakları ihlalleri, tecavüzler, gasplar ve daha birçok insanlık dışı eylem gerçekleşmiştir. Tüm bu eylemlere ve BOP gibi emperyalist ve oryantalist bir yaklaşıma Türkiye’yi de ortak etmeye çalışmışlar ya da ortak etmişlerdir. Bundan dolayı Türkiye, Büyük Ortadoğu diye nitelenen bölge ülkelerine, Batı işbirlikçisi, Müslüman, demokratik, Batı değerlerine önem veren bir ülke olarak gösterilmek istenmiştir. Kısacası Türkiye yine ön planda tüm tepkileri üstüne çekebilecek ve bu ülkelerle ilişkilerini bozabilecek bir duruma getirilmiştir.

---

³⁸⁷ Günal, A., (2004). “Büyük Ortadoğu Projesi Ve Türkiye”. *Ege Academic Review*, 4 (1), 159.

³⁸⁸ Günal, A., (2004). 159-160

3.9. Son Dönem İlişkiler: Obama Dönemi

2009 tarihinde başkanlığı devraldığında ABD Başkanı Barack Obama ABD tarihinin ilk siyahi başkanı olmuştu. Seçim öncesi kampanyalarındaki ve daha sonraki dönemlerdeki söylemlerinden anlaşılacağı üzere Başkan Obama, George W. Bush döneminin aksine diyalog, kamu diplomasisi ve müzakere gibi yöntemleri kullanarak daha ılımlı ve askeri yöntemlerin dışında bir dış politika izleyeceğinin işaretlerini vermişti.³⁸⁹ Bu ılımlı atmosferde Başkan Obama, ilk denizaşırı resmi ziyaretini Türkiye'ye yapmış ve bu ziyaretinde yaptığı konuşmasında Türkiye ile daha iyi iletişim kurulacağını, Türkiye'nin önemli bir ülke olduğunu, Batı ile Müslüman dünya arasındaki birleşme için ortak çalışılacağı gibi ifadeler sarf ediyordu. Buna karşılık dönemin cumhurbaşkanı ve bakanları memnuniyetlerini dile getirip ABD ile yakın bir çalışma içerisinde bulunmak istediklerini dile getiriyorlardı.³⁹⁰

Başkan Obama yönetimi, George W. Bush döneminde zarar görmüş olan Türk-Amerikan ilişkilerini yeniden düzeltme isteğindediydi. Ayrıca İslam dünyası ile ilişkilerini düzeltme anlamında Türkiye'nin büyük bir öneme haiz olabileceğinin de bilincinde olduklarını vurguluyordu.³⁹¹ Buna göre Obama öncesi dönemlerde stratejik ortaklık kavramı ile tanımlanan bu ortaklıkta tarafların ortak çıkarları yanında başka ortak değerlerinin de mevcut olduğu anlaşılmaktaydı. Bu ortaklık partiler üstü, uzunca yıllar süren bir ilişkiyi, ortaklığı, derin çıkarları ifade ediyordu. Stratejik ortaklık, kavramından tüm kararların, kontrolün ortak olduğu ve menfaatlerin korunması anlamında ortak hareket edileceği algılanıyordu. Stratejik ortaklık bu şekilde ele alınıyordu. Ancak 1 Mart Tezkeresinin reddedilmesi ABD ile olan stratejik ortaklığın da sonu olarak algılanmıştır. Bundan sonra daha önce stratejik ortaklık olarak tanımlanan Türk-ABD ilişkileri artık farklı tanımlanıyordu.³⁹² Bu yeni ortaklık kavramı "Model Ortaklık" kavramıydı. Bu kavramda Türkiye ABD

³⁸⁹ Kurtbağ, Ö., (2015). "Obama Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri: Model Ortaklıktan Eksen Kaymasına İniş Çıktılar ve Ayrışan Çıkarlar". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 186.

³⁹⁰ İnternet: Göksedef, E. (2014, Kasım). "Obama dönemi: Türk-Amerikan ilişkilerinde bir hayal kırıklığı". Aljazeera Türk. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/obama-donemi-turk-amerikan-iliskilerinde-bir-hayal-kirikligi> 30 Eylül 2018'de alınmıştır.

³⁹¹ Kurtbağ, Ö., (2015). 191

³⁹² Cankuratara, B., Gençkaya, Y (2017). "Suriye Krizi Bağlamında Obama Dönemi Türkiye-ABD İlişkilerinde Değişen Güvenlik Ortaklığı". *International Journal of Academic Value Studies*, 3 (11), 143

ilişkileri güvenlik ilişkisi olmanın da ötesine geçip daha farklı alanlarda da olacak bir ikili ilişkiyi ifade ediyordu. Bir başka deyişle model ortaklık ilişkileri stratejik ortaklıktan bir adım ileri taşıyıp daha iyi bir hale getirecekti.³⁹³

Tüm bu gelişmeler, söylemler Türkiye ve ABD ilişkilerinde daha gelişmiş ilişkilerin başlayacağını gösterirken ilişkiler “Mavi Marmara” olayı ile sarsıldı. 27 Aralık 2008’de İsrail’in yirmi iki gün süren Gazze saldırısı sonucunda bin yedi yüz kişi hayatını kaybetmişti. Bu durumu protesto etmek ve dünyaya duyurmak adına Amerikalı ve Avrupalı aktivistlerin kurduğu, Gazze’ye Özgürlük Hareketi’nin düzenlediği Gazze’ye yardım kampanyası ile birçok yazar, aktivist, politikacı, akademisyen ve diğerleri gemilerle yola çıktılar. Ancak İsrail’in saldırısı ile Gazze’ye 90 mil uzaklıkta durdurulup Beyrut limanına ya da Aşdod limanına çekildi ve yolcular göz altına alındı. Buna rağmen Gazze’ye Özgürlük Hareketi yeni bir organizasyon yaparak bir gemi filosu ile Gazze’ye gidilecekti. Filo’da Türkiye’den de üç gemi vardı. Gemiler Gazze’ye gıda, giyim, tıbbi malzeme ve inşaat malzemesi götürmek üzere yola çıktı. Gemiler 31 Mayıs 2010 sabahı 5.30 sularında İsrail donanmasının saldırısına uğramıştır. Uluslararası sularda seyreden Mavi Marmara isimli Türk gemisi saldırıya uğramış ve gemide bulunan dokuz Türk vatandaşı hayatını kaybetmiş onlarcası da yaralanmıştı. Ancak Türkiye’nin uluslararası sularda uğradığı bu saldırı ve kayıplar karşısında, tüm dünya tepkisini dile getirirken ABD ve Obama sessizliğini korumuş hiçbir tepki göstermemiştir.³⁹⁴ Bu, insanlık dışı saldırı karşısında Türkiye’nin, ABD’den en azından sözlü bir destek beklemesi gayet doğaldır. Ancak böyle bir destek gelmemiştir.

Bu dönemde ilişkileri olumsuz etkileyen bir diğer konu ise İran’a uygulanacak yaptırımlara karşı Türkiye’nin takındığı tavidir. Brezilya ile birlikte Türkiye, İran’la nükleer takas anlaşması yapmış ve akabinde hemen Mavi Marmara saldırısı gerçekleşmişti. Bu saldırı karşısında Amerika’nın tepkisiz kalması ve bunu takiben Türkiye’nin, BM Güvenlik Konseyinde İran’a uygulanacak yaptırımlara karşı “hayır” oyu kullanması da ABD ile ilişkileri Bush dönemindeki düzeyine getirmiştir.³⁹⁵ ABD’nin net bir şekilde İran’a yaptırım uygulanmasını istemesi, Obama’nın,

---

³⁹³ Cankuratara, B., Gençkaya, Y (2017). 143

³⁹⁴ İnternet: Göksedef, E. (2014, Kasım).

³⁹⁵ Kurtbağ, Ö., (2015). 191

dönemin Türkiye devlet başkanını telefon ile arayıp ikna etmeye çalışmasına rağmen Türkiye'nin ret oyu kullanması ve İran'dan doğal gaz almaya devam etmesi, daha sonra İran'a doğal gaz karşılığında aldığı paraya külçe altın satması ilişkileri oldukça germiştir.³⁹⁶

İlişkileri geren hususlardan bir başkası ise "Arap Baharı" diye adlandırılan halk ayaklanmalarından Mısır'ın da nasibini alarak, halkın Hüsnü Mübarek yönetimine karşı ayaklanmasıydı. Halk, haklarını ararken polis Mısır'da halkın karşısında yer alırken asker halkın yanında yer alacağını belirtmiştir. Bunun akabinde Mübarek, görevinden istifa etmiştir. Nihayetinde Mısır'da bir Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış ve bu seçimin sonucunda Cumhurbaşkanlığı görevine Muhammed Mursi gelmiştir. Muhammed Mursi, Mısır'ın seçimle gelen ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Ancak Mursi'nin Yüksek Askeri Konsey başkanın emekli olması yönünde aldığı referandum kararından sonra referandum sonucunda evet oylarının çıkması sonucu Mursi karşıtları ayaklanmış ve ordu Mursi'ye durumu düzeltmesi için kırk sekiz saat süre vermiştir. Bu sürenin sonunda durum düzeltilemeyince Mursi görevden alınıp tutuklanmıştır. Mısır'daki gelişmelerde Türkiye, Mursi'yi destekleyen taraf iken ABD, muhalifleri hem siyasi olarak hem de finansal olarak destekleyen taraftı.³⁹⁷ Mısır olayları da Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen Obama dönemi temel gelişmelerinden biridir.

Olumsuz giden Obama dönemi, Türkiye-ABD ilişkilerinde köşe taşı gelişmelerden biri de Suriye'de yaşanan gelişmelerdir. Suriye krizi, adı geçen dönemde Türkiye-ABD ilişkilerinde tansiyonun en çok yükseldiği olaydır. 2011 yılında Suriye'de patlak veren iç savaş ile birlikte Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde güvenli ve uçuşa yasak bir bölge oluşturulmasını istiyordu. Ancak ABD, Rusya'nın da müdahil olmasıyla birlikte Türkiye'nin bu görüşüne sıcak bakmadı. Suriye krizinde en can alıcı nokta ise ABD'nin DAESH ile mücadelede, Türkiye'nin terör örgütü olarak gördüğü ve PKK uzantısı olan PYD/YPG'yi desteklemesi, onlara silah

³⁹⁶ İnternet: Göksedef, E. (2014, Kasım).

³⁹⁷ İnternet: Kohen, S. (2017, Ocak). "Obama dönemi sona ererken (2)". Milliyet. Web: <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sami-kohen/obama-donemi-sona-ererken--2--2380387/> 30 Eylül 2018'de alınmıştır.

yardımında bulunması Türkiye için kabul edilebilir bir durum değildi.³⁹⁸ Türkiye, PYD/YPG'yi Suriye'den çıkarmaya çalışırken ABD'nin bu tutumu büyük sıkıntılara sebep olmuştur. Türkiye'nin uyarılarına rağmen ABD, bu desteğinden vazgeçmemiştir. Türkiye kararlıydı; PYD/YPG'yi Fırat'ın batısına geçirmemek ve sınırlarını DAESH'ten temizlemek için Ağustos 2016'da "Fırat Kalkanı" operasyonunu başlattı. ABD, Türkiye'nin Fırat Kalkanı operasyonuna gerekli desteği vermeyince Türkiye bu mücadeleye yeni bir siyasi ve askeri iş birliği ile devam etti. Bu yeni iş birliği Rusya ve İran'dı.³⁹⁹

Obama döneminde ABD'ye duyulan güvenin azalması ya da ilişkileri geren önemli durumlardan biri de FETÖ elebaşının iadesi konusunda yaşanmıştır. ABD FETÖ'nün 15 Temmuz darbe girişiminden ancak üç saat sonra tepki verebilmiştir. Müttefikimizin yanındayız diyen Obama ise delil istemiş ve hukuki sürecin altını çizmiştir.⁴⁰⁰ Türkiye örgüt elebaşının iadesi için gerekli delilleri, belgeleri göndermiş ve iade talebinde bulunmuştur. Ancak ABD tarafı bu talebe Türkiye'den gelen belgelerin henüz iadeyi gerektirecek nitelikte olmadığını, evrakların gelmeye devam ettiğini ve bu belgelerin incelemesinin devam ettiğini belirtmiştir. Kırk gün sonra gecikmeli olarak Türkiye'ye gelen ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden "Bizim hiçbir şekilde bir kişiyi korumak, özellikle önemli bir müttefikimize zarar veren bir kişiyi koruma niyetimiz yoktur" diye açıklama yapmış ve iadeye de mahkemelerin karar vereceğini sözlerine eklemiştir. Daha sonra görüldüğü üzere Obama yönetimi terörist başını iade işlemlerini ağırdan almış ve iade işlemlerini kendinden sonra gelecek yönetime bırakmıştır.⁴⁰¹

Obama döneminin, iyi başlayıp kötü bittiği yaşanan bu olaylar ile de tescillenmiştir. ABD Türkiye ilişkileri bu tezde anlatılan diğer olaylarda olduğu gibi Obama döneminde de ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin çıkarları veya ihtiyaçları hiçbir zaman bu ikili ilişkide göz önünde bulundurulmamıştır. En ılımlı olarak görülen Obama döneminde bile, ABD

---

³⁹⁸ İnternet: (2017, Ocak). "Obama döneminde ABD-Türkiye ilişkilerinin inisli çıkışlı seyri". CNN Türk. Web: <https://www.cnnturk.com/video/dunya/obama-doneminde-abd-turkiye-iliskilerinin-inisli-cikisli-seyri> 30 Eylül 2018'de alınmıştır.

³⁹⁹ Kohen, S. (2017, Ocak).

⁴⁰⁰ İnternet: CNN Türk, (2017, Ocak).

⁴⁰¹ İnternet: "Fetullah Gülen'in İade Süreci". Yeni Şafak. Web: <https://www.yenisafak.com/15temmuz/fetullah-gulenin-iade-sureci-olay-detay> 30 Eylül 2018'de alınmıştır.

Türkiye'ye sert politikalar uygulamaktan kaçınmamıştır. Obama da her ne kadar ılımlı bir ABD Başkanı olsa da politikaların tarifi değişse de değişmeyen kemikleşmiş ABD politikalarından uzaklaşmamıştır.

SONUÇ

Her iki ülkenin Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönemde ilişkilerine bakıldığında şunları söylemek mümkündür;

Türkiye-ABD ilişkilerinde Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönemde çok büyük farklılıklar olmamıştır. ABD, Türkiye ile ilişkilerini daha çok kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmiş ve uluslararası ilişkilerde dostluk ve müttefiklik kavramlarının var olmadığını defalarca ispat etmiştir.

Soğuk Savaş dönemine bakıldığında ABD, SSCB'nin yayılma politikalarını engelleme adına Türkiye'ye ve topraklarına daha fazla ihtiyaç duymuştur. Truman Doktrini, Eisenhower Doktrini ve Marshall yardımı vasıtası ile Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımlarda bulunulmuştur. Ancak bu yardımlar her zaman şartlara bağlı ve Türkiye'yi ABD'ye bağımlı hale getirecek yardımlar olmuştur veya Türkiye'yi bölge ülkeleri karşısında zor durumda bırakmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Batı Avrupa'nın önde gelen tükenmiş devletlerine yaptığı destekler göz önünde bulundurulduğunda hepsinin tekrar kalkınmış ülkeler olduğu gözlemlenirken, Türkiye'ye yapılan destekler Türkiye'yi muhtemelen kalkınmış bir ülke yapacak kadar yeterli değildi ancak daha fazla borçlu kılmaya yeterliydi.

Diğer taraftan Soğuk Savaş döneminde ABD'nin SSCB ile uzlaşma içine girdiği dönemlerde Türkiye'yi hiç düşünmeden saf dışı bırakabildiğini ve yok saydığını birçok örnek olayda görmemize rağmen bunun en bariz örneği Jüpiter füze krizinde yaşanmış ve Türkiye, krizin çözülmesi aşamasında pazarlık konusu edilmiştir. Türkiye'ye haber verilmeden ABD ve SSCB Jüpiter füzelerinin kaldırılması konusunda anlaşmışlar ve bu durumu da gizli tutmayı tercih etmişlerdir. Bu olay da göstermiştir ki Türkiye'nin bir müttefik olması ABD'nin çıkarlarına göre değişebilmektedir. ABD ile SSCB'nin ilişkileri olumlu olsaydı muhtemelen ABD Türkiye'ye hiç ihtiyaç duymayacaktı.

Yine aynı dönemde Türkiye Kıbrıs'taki kendi soydaşlarını Rum saldırılarından korumak için girişimde bulunduğu Johnson mektubu gibi diplomatik üsluptan uzak bir tepki ile karşılaşmıştır. Daha sonra zorunlu olarak Kıbrıs Barış Harekâtını

hayata geçirdiğinde ise bir ambargo ile karşı karşıya kalmıştır. Her sıkıntılı döneminde ABD'nin yanında yer alan Türkiye, kendinin ya da soydaşlarının zor durumlarında ABD'yi yanında bulamadığı gibi, ABD'nin engeliyle karşılaşmıştır.

Soğuk Savaş sonrası döneme baktığımızda ise ABD'nin, Türkiye'ye çok fazla ihtiyaç duymadığını sadece bazı bölgesel olaylarda ihtiyaç duyulduğunu ancak Türkiye'nin ABD için vazgeçilmez olmadığını görüyoruz. 2003 Irak işgalinde olduğu gibi ABD; Irak işgali için Türkiye topraklarına, limanlarına ve hava sahasına ihtiyaç duymuş ancak Türkiye topraklarının, limanlarının ve hava sahasının kullanımına izin vermemiştir. Buna rağmen ABD'nin, Irak'ı işgali durmamış devam etmiştir.

Soğuk Savaş Dönemi sonrasında Türkiye, ABD'nin tutum ve politikaları karşısında çok fazla hayal kırıklığı yaşamış olmasından olacak ki, Türkiye ABD'ye karşı biraz daha tepkili davranabilmiş ve ABD'nin ilişki kurulacak tek ülke olmadığını anlamıştır. Bunun sonucunda da Rusya, İran ve Çin gibi ülkeler ile ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır. Zira Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde çekindiği SSCB'nin Türkiye'yi işgal tehlikesi ortadan kalkmıştır.

Daha önceki bölümlerde incelendiği üzere Soğuk Savaş dönemi olsun Soğuk Savaş sonrası dönem olsun Türkiye, ABD ile olan birçok ilişkisinde hem maddi hem manevi zarara uğramıştır. Yeri gelmiş Irak'a ambargo uygulamış ve bu ambargodan dolayı milyarlarca dolar zarara uğramış, yeri gelmiş ABD ile hareket etmesinden kaynaklı Müslüman ülkeler arasında prestij kaybetmiştir.

Soğuk Savaş dönemi Türkiye için işgal edilme tehditlerinin olduğu bir dönem olduğu için Türkiye kendine güvenli bir liman aramış ve bu liman da ABD olmuştur. Bu dönem ABD için de SSCB'ye karşı politikalarında ihtiyaç duyduğu, Türkiye'nin vazgeçilmez olduğu bir dönemdir. Buna rağmen ABD her türlü yaptırımı Türkiye'ye uygulamaktan çekinmemiştir. Türkiye, ABD'nin isteklerine ses çıkarmamıştır. Ancak Kıbrıs gibi durumlarda sesini çıkarmaya çalıştığında da misliyle karşılık bulmuştur, Johnson Mektubu ve silah ambargosu bunun en bariz örnekleridir. Aynı durum soğuk savaş sonrasında da olmuştur. ABD'nin Irak işgalinde Türkiye topraklarının kullanımı ile ilgili TBMM kararı olumsuz olunca Süleymaniye'de Türk askerinin

başına çuval geçirilmiş ve teröristlere uygulanan bu prosedür bir müttefike uygulanmıştır.

Sonuç olarak Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem ilişkileri çok farklı olmamıştır. ABD güdümünde ve istekleri doğrultusunda devam eden bir ilişki süregelmiştir. ABD'nin çıkarları her zaman ön planda olmuş ve ilişkiler bu doğrultuda şekillenmiştir. Zira incelenen dönemler ve bu dönemlerde incelenen olaylar hep bunu ispatlar nitelikte olmuştur. Türkiye ele alınan hiçbir olaydan kazançlı çıkmamıştır. Bazı durumlarda Türkiye sesini yükseltse de incelenen her iki dönemde de bu ses çıkarmalara misli ile cevap verilmiştir. Sadece Soğuk Savaş döneminde Türkiye daha ihtiyaç duyulur bir ülke olmuştur ama bunu da kendi lehine çevirememiştir. Adı geçen her iki dönemde de ABD'nin mutlu olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli olaylar ele alınmış ve bu olayların sonuçları ve etkileri üzerinde durularak Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerde ABD'nin dünyada hâkim bir güç olarak Türkiye'yi istediği gibi yönlendirmeye çalıştığını, yönlendiremediği zamanlarda ise ilişkilerde kriz çıktığını ve aslında Türkiye'nin bir müttefik, dost değil Amerika'nın çıkarlarına ulaşmak için kullandığı bir araç olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

ABD uluslararası sistemde büyük bir aktör, Türkiye ise orta ölçekli, ABD gayri safi milli hasılasının 18-19 da biri kadar bir gayri safi milli hasılaya sahip bir aktördür. İnsanlar arasında yaygın bir duygu olan güçlünün yanında yer alma duygusu ülkeler arası ilişkilerde de kendine bir şekil bulmuş ve Türkiye de orta ölçekli bir devlet olması sebebiyle bu duyguya sahip olagelmıştır. Bu sebeple Batı'ya olan ilgiden de kaynaklı olarak ABD yanında yer almaya büyük heves göstermiştir.

Nihayetinde Türkiye, Batı'ya dahil edilmiş ve ABD'nin bir müttefiki olmuştur. Ancak bu müttefiklik ABD nazarında hiç olmamıştır zira II. Dünya savaşından, içinde bulunduğumuz 2019 yılına kadar müttefikliğe yakışır hiçbir tavrı olmamıştır. Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası ilişkilere baktığımızda Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerde ABD'nin dünyada hâkim bir güç olarak Türkiye'yi istediği

gibi yönlendirmeye çalıştığı, Türkiye'nin de ABD'nin yanında yer aldığı görülmektedir. Ancak bu durumun tam tersi incelenen olaylarda görülmemiştir.

İlişkilerde Soğuk Savaş dönemine bakıldığında; Truman Doktrini, Marshall Planı gibi ekonomik planlar ile Türkiye'nin ekonomisine müdahale edilmiş ve Türkiye ABD'ye bağımlı hale getirilmiştir. Türkiye NATO'ya girebilmek için beş bin askeri gözden çıkarmış ancak yine de NATO'ya girişi, ABD karşı olmasa bile, diğer üye ülkeler kadar kolay olmamış, ancak Türkiye topraklarına olan acil ihtiyaçtan dolayı Türkiye NATO'ya, ABD'nin nihayet yoğun baskıları sonucu alınmıştır. Diğer bir yaşanmışlık ise Bağdat Paktıdır. Bağdat Paktı'nın kurulmasına ABD ön ayak olmuş ama kendisi bu pakta dahil olmamıştır ve Türkiye diğer Müslüman ülkeler karşısında zor bir duruma düşmüştür. Eisenhower Doktrini ile ABD, ülkelere ekonomik müdahalenin yanı sıra askeri olarak da müdahale hakkı elde etmiştir. Jüpiter Füze sorunu ABD'nin Türkiye'ye atfettiği önem görülmüştür. Kıbrıs krizinde Türkiye katledilen vatandaşlarını korumak için müdahalede bulunmaya çalışmış, karşılığında diplomasiye ve müttefikliğe yakışmayacak bir üslup ile kaleme alınmış Johnson mektubu ile şok olmuştur. 1974 zorunlu Kıbrıs müdahalesinin sonucunda ise Türkiye'ye bir ambargo uygulanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası ilişkilerde ise krizler hız kesmeden devam etmiştir. I. Körfez Savaşı ile Türkiye ABD'ye karşı müttefiklik görevini yerine getirmiştir. Ancak karşılığında ABD'nin verdiği sözlere rağmen Türkiye'nin savaş sonucu zararları karşılanmamış, Kürt sorunu ve PKK saldırıları artmıştır. 11 Eylül saldırıları ile de Türkiye her zaman olduğu gibi ABD'nin yanında yer almış ve teröre karşı olduğunu göstermiştir. Fakat aynı ABD, Türkiye'ye karşı eylem gerçekleştiren terörist unsurları desteklemiş ve silahlandırmıştır. Bu silahlar Türkiye'ye karşı kullanılmıştır. Afganistan müdahalesinde asker göndermiş, uluslararası camiada saldırgan ve işgalci damgası yemiştir. Irak'ın ABD tarafından işgali için Türkiye topraklarının kullanımına ilişkin meclis oylamasında üç oy farkla hayır çıktığı için ilişkiler bozulmuş, Türk askerlerinin kafasına Süleymaniye'de teröristlermiş gibi çuval geçirilip tutuklanmışlardır ve bu operasyon Türkiye karşıtı Kürtler ve PKK'lı teröristlerle beraber yapılmıştır. Kuzey Irak ve Kürt sorunu ABD'nin her zaman desteklediği ve Türkiye'yi kontrol altında tutmak istediği dönemlerde kullandığı bir sorun haline gelmiştir. Bundan dolayı Türkiye kendi büyümesine ayırabileceği

kaynakları terörle mücadeleye aktarmak zorunda kalmıştır. En ılımlı başkan olarak görülen Obama döneminde bile Mavi Marmara olayı, İran'a ambargo konusu, Fetö elebaşının iadesi konusunda, Suriye konusunda ve Mısır hususlarında Türkiye ve ABD ayrı düşmüş, ABD Türkiye'ye gereken desteği hiçbir zaman vermemiştir.

Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan bu olayların hepsi de göstermiştir ki, ABD Türkiye'nin müttefiki değildir. ABD sadece ihtiyacı olduğu zaman Türkiye'yi yanında isteyen, ihtiyacı olmadığı zaman Türkiye'ye herhangi bir Ortadoğu ülkesi gibi davranmaktan çekinmeyen bir ülkedir. İki ülkenin ilişkilerine baktığımızda; ABD-İsrail ya da ABD-İngiltere ilişkisine benzememektedir. Bu ilişkilerde ABD müttefik olarak gördüğü bu iki ülke ile gerçekten dostane ilişkilere ve paylaşımlara sahiptir. Ancak Türkiye söz konusu olduğunda dostluktan söz etmek çok da mümkün olmamaktadır. Zira ABD bir müttefik ya da dost olsaydı Türkiye'ye karşı terör eylemleri gerçekleştiren terörist grupları destekleyip onlara silah yardımıyla bulunmazdı. Buradan da anlaşılıyor ki ABD, bölgede İsrail dışında güçlü bir devlet istemiyor. İsrail'in güçlü olmasında sakınca görmüyor zira İsrail, ABD'nin gerçek müttefikidir. Türkiye de ABD'nin gerçek müttefiki olsaydı Türkiye bölgede terörle ve diğer sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmazdı.

Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerde ABD'nin dünyada hâkim bir güç olarak Türkiye'yi istediği gibi yönlendirmeye çalıştığını, yönlendiremediği zamanlarda ise ilişkilerde kriz çıktığını ve aslında Türkiye'nin bir müttefik, dost değil Amerika'nın çıkarlarına ulaşmak için kullandığı bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

1. Akalın, C., (2003). **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1**. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 69-78
2. Akçay, E. ve Akbal, Ö. (2013). "ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik". **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 9-10.
3. Akşin, S. (2005). **Kısa Türkiye Tarihi**. (21. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 62.
4. Allen, C. ve Nielsen, J. (2002). "Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001". Viyana: **EUMC**
5. Arık, U., (2011). "Kıbrıs Krizi". **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(1), 18
6. Armaoğlu, F. (2001). **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**. (On üçüncü Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi, 62
7. Atmaca, A., (2011, Temmuz). "Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri". **Ortadoğu Etütleri**, 3(1), 164
8. Atmaca, A., (2011, Temmuz). Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri. İçinde Spain, J., (1975, Yaz) "The United States, Turkey and the Poppy". **The Middle East Journal**, 29(3), 307.
9. Aydın, M., Özcan, N., Kaptanoğlu, N., (2007). "Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye". **Tepav Ortadoğu Çalışmaları II**, 21-25.
10. Aydıngün, İ. ve Özdemir, A. (Editörler) (20102). **11 Eylül: Küresel Felakete Yerel Yorumlar**. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 16-19
11. Bağcı, H., Sinkaya, B., (2006). "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: Ak Parti'nin Perspektifi". **Akademik Orta Doğu**, 1 (1), 22.
12. Bahadır, T. (2016). **Ortaklıktan Krize Türkiye – ABD İlişkileri** (Birinci Baskı). Ankara: Astana Yayınları, 154
13. Bal, İ. (Editör). (2004). **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**. Ankara: Nobel Yayınları, 61
14. Bal, İ., (2008). **ABD Politikaları ve Türkiye**. (Birinci Baskı). Ankara: Lalezar, 10
15. Balcı, A. (2017). **Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar** (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa Yayınevi, 293

16. Bila, F. (2007). **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları** (Birinci Baskı). Ankara: Ümit Yayıncılık, 184-186
17. Birecikli, İ. (2011). "Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri (1776-1876)". **History Studies, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı**, 83.
18. Bostancı, M., (2013, Kış). "Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Pakti". **Gazi Akademik Bakış**, 7(13), 172
19. Bostanoğlu, B. (1999). **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**. (Birinci Baskı). İstanbul: İmge, 479
20. Brzezinski, Z. (2005). **Büyük Satranç Tahtası**. (Çev. Y. Türedi). İstanbul: İnkılap Kitabevi. (Eserin orijinali 1997'de yayımlandı.), 43
21. Cankurata, B., Gençkaya, Y (2017). "Suriye Krizi Bağlamında Obama Dönemi Türkiye-ABD İlişkilerinde Değişen Güvenlik Ortaklığı". **International Journal of Academic Value Studies**, 3 (11), 143
22. Chomsky, N., (2002). **11 Eylül**. (Çev. D., Körpe). İstanbul: Om Yayınevi. (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı), 11
23. Çakmak, H., (Editör). (2012). **Türk Dış Politikası 1919-2012**. Ankara: Barış Platin Kitap, 389
24. Çakmak, H., (Editör). (2012). **Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2012**, Ankara: Kripto, 98
25. Çelik, M. E., (2015). "Soğuk Savaş Sonrası Türk-ABD İlişkilerinde Bölgesel İttifaklar (1990-2000)". **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 14, 361
26. Deniz, Ş., (2012). "Ortadoğu'nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 5 (20), 177.
27. Diane, K., (1997). "The Marshall Plan Reconsidered: A Complex of Motives" **Foreign Affairs**, 76(3), 169
28. Divine, R., (1981). **Eisenhower and The Cold War**. (First Edition). New York: Oxford University Press, 92.
29. Efeğil, E., (2002). **Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar verme Modeli**. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 47

30. Ekincikli, M. (2013, 10-16 Haziran). Türkiye'nin Soğuk Savaşta Dış Politikasına Bir Bakış. 11. **Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi**, Kırgızistan
31. Eligür, B., (2012). "Crisis in Turkish–Israeli Relations (December 2008–June 2011): From Partnership to Enmity". **Middle Eastern Studies**, 48 (3), 429.
32. Erhan, Ç., (2004). "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri". **Uluslararası İlişkiler**, 1 (3), 128.
33. Erkan, A., (2010). "Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası". **Sosyal Bilimler**, 8 (1), 185
34. Eroğlu, H., (2002). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 18(54), 760
35. Eugene, R., Wittkopf and Christopher, M. (2008). **American Foreign Policy: Pattern and Process**. (Seventh Edition). Belmont: Thomson Wadsworth, 33
36. Fırat, M., (Der.) Sander, O., (2013). **Türkiye'nin Dış Politikası**. (Dördüncü Baskı). Ankara: İmge Kitabevi. 71-72
37. Garrison, J. (2004). **America as Empire** (First Edition). San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 16
38. Gerger, H. (2012). **ABD, Ortadoğu, Türkiye** (Beşinci Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları 2012, 447
39. Göktepe, C. ve Seydi, S., (2015, Kış). "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası". **Bilig**, (72), 200
40. Gözen, R. (2009). **İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası**. Ankara: Palme Yayıncılık, 46.
41. Güler, Y., (2004). "II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri". **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 5(2), 215
42. Günal, A., (2004). "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye". **Ege Academic Review**, 4 (1), 159.
43. Gürbüz, V., (2002). "Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 29-30, 88
44. Hale, W., (2003). **Türk Dış Politikası 1774-2000**. (Birinci Baskı). İstanbul: Mozaik, 155
45. Hook, S., Spanier, J. (2014). **Amerikan Dış Politikası**. (Çev. Özge Tanırlı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi. (Eserin orijinali 2013'te yayımlandı), 7

46. Ikenberry, J. (2011). *Liberal Leviathan*. (First Edition). Princeton: Princeton University Press. 129-131
47. İlhan, M., (2015-Güz). “Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması (1958-1974)”. *Türkiyat Mecmuası*, 25, 260
48. İmga, O. (2010). *Amerika’da Din ve Devlet: Tarihi ve Felsefi Temeller*. (Birinci Baskı). Ankara: Liberte, 49
49. İnternet: (2017, Ocak). “Obama döneminde ABD-Türkiye ilişkilerinin inişli çıkışlı seyri”. CNN Türk. Web: <https://www.cnnturk.com/video/dunya/obama-doneminde-abd-turkiye-iliskilerinin-inisli-cikisli-seyri> 30 Eylül 2018’de alınmıştır.
50. İnternet: (2018, Mart). “Dünyanın En Büyük Ekonomileri (20 Büyük Ekonomi)”. *Investaz*. Web: <https://www.investaz.com.tr/blog/dunyanin-en-buyuk-ekonomileri-20-buyuk-ekonomi/> 30 Eylül 2018’de alınmıştır.
51. İnternet: (2019, Şubat). Direct Investment by Country and Industry, 2017. *Bureau of Economic Analysis*. Web: <https://www.bea.gov/news/2018/direct-investment-country-and-industry-2017> 10 Şubat 2019’da alınmıştır.
52. İnternet: (2019, Şubat). United States. *The World Bank*. Web: <https://data.worldbank.org/country/united-states> 10 Şubat 2019’da alınmıştır.
53. İnternet: (Aralık, 2013).” Why The U.S. Remains The World's Unchallenged Superpower”. *Forbes*. Web: <http://www.forbes.com/sites/realspin/2013/11/24/why-the-u-s-remains-the-worlds-unchallenged-superpower/> 10 Nisan 2015’te alınmıştır.
54. İnternet: “30 yılda teröre harcanan para dudak uçuklattı!” Haber 7. Web: <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/1034683-30-yilda-terore-harcanan-para-dudak-ucuklatti> 24 Şubat 2019’da alınmıştır.
55. İnternet: “ABD Irak’a giriş bahanesini 2001’de hazırlamış”. (2010, Eylül). CNN Türk. Web: <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/09/24/abd.iraka.giris.bahanesini.2001de.hazirlamis/590817.0/index.html> 29 Ocak 2018’de alınmıştır.
56. İnternet: “ABD Savaşı Bitirdi Enkaz Irak’a Kaldı”. (2011, Aralık). *Milliyet*. Web: <http://www.milliyet.com.tr/abd-savasi-bitirdi-enkaz-irak-a-kaldi/dunya/dunyadetay/16.12.2011/1476145/default.htm> 04 Şubat 2018’de alınmıştır.

57. İnternet: “ABD'nin Portresi. (Eylül, 1997)”. Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı. Web: http://usa.usembassy.de/etexts/turkish/abd_portresi.pdf 12 Nisan 2015'te alınmıştır.
58. İnternet: “ABD'den PYD'ye 180 TIR'lık Sevkiyat”. (Temmuz, 2017). NTV. Web: <http://www.ntv.com.tr/dunya/abdden-pydye180-tirlik-sevkiyat,YvFxUA4vakGHwX3tJebHRq> 30 Eylül 2017'de alınmıştır.
59. İnternet: “ABD'nin Irak'ı işgalinin 13. yılı”. (2016, Mart). Time Türk. Web: <https://www.timeturk.com/abd-nin-irak-i-iskalinin-13-yili/haber-136866> 03 Şubat 2018'de alınmıştır.
60. İnternet: “Afganistan savaşının maliyeti açıklandı”. (30 Aralık 2014). Gazete Vatan. Web: <http://www.gazetevatan.com/afganistan-savasinin-maliyeti-aciklandi-712365-dunya/> 25 Ocak 2015'te alınmıştır.
61. İnternet: “Barzani Son Dakika Referandum Gelişmeleri! Kuzey Irak Referandum Haberleri!”. (2017, Ekim). Star. Web: <http://www.star.com.tr/guncel/kuzey-irak-son-dakika-referandum-gelismeleri-barzani-referandum-haberleri-haber-1260460/> 19 Mart 2018'de alınmıştır.
62. İnternet: “Belief in God”. Web: <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/belief-in-god/> 20 Ocak 2016'da alınmıştır.
63. İnternet: “Bush'tan 'haçlı seferi' benzetmesi”. (17 Eylül 2001). Radikal. Web: <http://www.radikal.com.tr/yorum/bushtan-haclli-seferi-benzetmesi-609722/> 05 Ekim 2017'de alınmıştır
64. İnternet: “Büyük Türkçe Sözlük”. Türk Dil Kurumu. Web: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.559cdc3ce254b6.29159244 8 Nisan 2015'te alınmıştır
65. İnternet: “Causes of Cold War” Web: <http://www.shmoop.com/causes-of-cold-war/> 8 Aralık 2015'te alınmıştır.
66. İnternet: “Causes of The Cold War”. Web: <https://cliojournal.wikispaces.com/file/view/Egan+The+Causes+of+the+Cold+War.pdf> 11 Aralık 2015'te alınmıştır.
67. İnternet: “Containment” Web: http://press.princeton.edu/chapters/pons/s2_9143.pdf 15 Aralık 2015'te alınmıştır.

68. İnternet: “Çankaya Köşkü'nde durum değerlendirmesi”. (07 Ekim 2001). Radikal. Web: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/cankaya-koskunda-durum-degerlendirmesi-611956/> 28 Ocak 2018'de alınmıştır.
69. İnternet: “Çuval Olayındaki 7 Yıllık Büyük Sır”. (2010, Kasım). Sabah. Web: https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/cuval_olayindaki_7_yillik_buyuk_sir 11 Mart 2018'de alınmıştır.
70. İnternet: “Dünyanın en büyük 20 ekonomisi”. A Haber. Web: <http://www.ahaber.com.tr/galeri/dunya/dunyanin-en-buyuk-20-ekonomisi> 11 Ağustos 2017'de alınmıştır.
71. İnternet: “Essay on the Cold War: Its Origin, Causes and Phases”. Web: <http://www.historydiscussion.net/essay/essay-on-the-cold-war-its-origin-causes-and-phases/1905> 10 Aralık 2015'te alınmıştır.
72. İnternet: “Fetullah Gülen'in İade Süreci”. Yeni Şafak. Web: <https://www.yenisafak.com/15temmuz/fetullah-gulenin-iade-sureci-olay-detay> 30 Eylül 2018'de alınmıştır.
73. İnternet: “Foreign Policy: What Now?” Web: <http://www.ushistory.org/gov/11a.asp> 6 Aralık 2015'te alınmıştır.
74. İnternet: “Fransız tarihçi Caillet: Batı, pis işlerini yapan PKK'ya toz kondurmuyor”. (2017, Ağustos). Akşam. Web: <http://www.aksam.com.tr/dunya/fransiz-tarihci-caillet-bati-pis-islerini-yapan-pkkya-toz-kondurmuyor/haber-655382> 03 Ocak 2018'de alınmıştır.
75. İnternet: “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi”. (2006, Temmuz). Yakın Doğu Haber. Web: http://www.ydh.com.tr/HD626_genisletilmis-ortadoğu-ve-kuzey-afrika-projesi.html 10 Nisan 2018'de alınmıştır.
76. İnternet: “İncirlik'ten Irak'a Bomba Yağdı”. (2017, Ocak). Millî Gazete. Web: <http://www.milligazete.com.tr/haber/919780/incirlikten-iraka-bomba-yagdi> 04 Şubat 2018'de alınmıştır.
77. İnternet: “İşte ABD'nin Irak işgaline gerekçe gösterdiği istihbarat raporu”. (2015, Mart). Hürriyet. Web: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/iste-abdnin-irak-isgaline-gerekce-gosterdigi-istihbarat-raporu-28511783> 03 Şubat 2018'de alınmıştır.
78. İnternet: “Kuzey Irak'ta Referandum ve Sonrası...”. (2017, Eylül). Deutsche Welle. Web: <http://www.dw.com/tr/kuzey-irakta-referandum-ve-sonras%C4%B1/a-40666969> 19 Mart 2018'de alınmıştır.

79. İnternet: "Resolution 688." United Nations Security Council. Web: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/688> 10 Eylül 2017'de alınmıştır.
80. İnternet: "Savaştan bir yıl sonra Irak". (2004, Mart). BBC Turkish. Web: http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/03/040319_iraq_generalsituation.shtml 04 Şubat 2018'de alınmıştır.
81. İnternet: "September 11 Timeline: A Chronology Of The Key Events That Shaped 9/11". (Kasım, 2013). Huffington Post. Web: https://www.huffingtonpost.com/2013/09/11/september-11-timeline_n_3901837.html 11 Aralık 2017'de alınmıştır.
82. İnternet: "The Cold War and Containment" Web: <https://www.boundless.com/political-science/textbooks/boundless-political-science-textbook/foreign-policy-18/the-history-of-american-foreign-policy-110/the-cold-war-and-containment-586-4260/> 12 Aralık 2015'de alınmıştır.
83. İnternet: "The U.S. Federal Budget. (1995-2000)". InsideGov. Web: <http://federal-budget.insidegov.com/> 30 Eylül 2017'de alınmıştır.
84. İnternet: "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Aşamaları". (Ekim, 2014). Olaylara Tercüman Gazetesi. Web: <http://www.olaylartercuman.com/cumhuriyetimizin-kurulus-asamasi/> 8 Nisan 2015'te alınmıştır.
85. İnternet: "Türkiye G20'nin 17. büyük ekonomisi". Sözcü. Web: <http://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/turkiye-g20nin-16-buyuk-ekonomisi-1923397/> 11 Ağustos 2017'de alınmıştır.
86. İnternet: "Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları". Genelkurmay Başkanlığı. Web: <http://www.tsk.tr/Uluslararasıİlliskiler/BarisiDestekleme> 04 Şubat 2018'de alınmıştır.
87. İnternet: Akın, A., (2018, Ocak). "Afganistan Savaşı gerçekleri: Afganistan Savaşı'ndan alınan dersler". Stratejik Analiz. Web: <http://www.stratejikanaliz.com/afganistan-savasi/> 28 Ocak 2018'de alınmıştır.
88. İnternet: Balkanlar ve Türkiye. Web: <http://akademikperspektif.com/2012/02/02/balkanlar-ve-turkiye/> 2 Nisan 2015'te alınmıştır.
89. İnternet: Elekdağ, Ş. (2014, Şubat). "1 Mart Tezkeresi TSK'ya Operasyon Yetkisi Vermiyordu.". Milliyet. Web:

- <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/1-mart-tezkeresi-tsk-ya-operasyon-yetkisi-vermiyordu-1843857/> 06 Mart 2018'de alınmıştır.
90. İnternet: Enerji Sektörü Raporu. Web: http://www.etiyatirim.com/upload/rapor_sektor/SKR_ENERJI_ETIM_060608.pdf 10 Nisan 2015'te alınmıştır.
91. İnternet: Erhan, Ç. "Avrupa'nın İntiharı" Ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5517.pdf> 6 Aralık 2015'te alınmıştır.
92. İnternet: Erkiner, E., (2010, Haziran). "Türkiye'nin Unutulan Sınır Ötesi Savaşı: Afganistan". Bianet. Web: <http://bianet.org/bianet/dunya/123027-turkiyenin-unutulan-sinir-otesi-savasi-afganistan> 24 Ocak 2018'de alınmıştır.
93. İnternet: Göksedef, E. (2014, Kasım). "Obama dönemi: Türk-Amerikan ilişkilerinde bir hayal kırıklığı". Aljazeera Türk. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/obama-donemi-turk-amerikan-iliskilerinde-bir-hayal-kirikligi> 30 Eylül 2018'de alınmıştır.
94. İnternet: Kanat, B. (2016, Mart) "ABD Tek Tarafılığı ve Türk-Amerikan İlişkileri". Aljazeera Türk. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/abd-tek-tarafiligi-ve-turk-amerikan-iliskileri> 04 Şubat 2018'de alınmıştır.
95. İnternet: Kaymaz, İ. "Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm". *Atatürk Araştırma Merkezi*. Web: <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm> 20 Ocak 2016'da alınmıştır
96. İnternet: Kohen, S. (2017, Ocak). "Obama dönemi sona ererken (2)". Milliyet. Web: <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sami-kohen/obama-donemi-sona-ererken--2--2380387/> 30 Eylül 2018'de alınmıştır.
97. İnternet: Kongar, E. "Türkiye'nin Önemi". Web: http://www.kongar.org/makaleler/mak_tuo.php 10 Nisan 2015'te alınmıştır.
98. İnternet: Özev, H. (Temmuz, 2009). "Dünden Bugüne Türk Dış Politikası". Web: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1111/dunden_bugune_turk_dis_politikasi 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.
99. İnternet: Pedersen, J., (2013). "Containment: America's Default Foreign Policy In the Cold War Era" Web: https://www.academia.edu/8785530/Containment_Americas_Default_Foreign_Policy_In_the_Cold_War_Era 15 Aralık 2015'te alınmıştır.

100. İnternet: Pieper, M. A. (2012). "Containment and the Cold War: Reexamining the Doctrine of Containment as a Grand Strategy Driving US Cold War Interventions". Web: <http://www.inquiriesjournal.com/articles/672/containment-and-the-cold-war-reexamining-the-doctrine-of-containment-as-a-grand-strategy-driving-us-cold-war-interventions> 20 Ocak 2015'de alınmıştır.
101. İnternet: PKK'ya Destek Veren Ülkeler. Sabah. Web: <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/pkky-destek-veren-ulkeler> 24 Şubat 2019'da alınmıştır.
102. İnternet: Sancaktar, C. (Mayıs, 2010). "Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?" Web: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_onemli 2 Nisan 2015'te alınmıştır.
103. İnternet: Sarınoy, Y., "Türkiye'nin NATO'ya Giriş". Web: <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354664> 11 Aralık 2015'te alınmıştır.
104. İnternet: Seren, M., (2017, Ocak). "Afganistan'da güç savaşlarında yeni dönem". Anadolu Ajansı. Web: <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/afganistanda-guc-savaslarinda-yeni-donem/738489> 28 Ocak 2018'de alınmıştır.
105. İnternet: Sönmez, Y., "Türkiye-NATO ilişkileri". Web: <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=13&makaleid=3537> 27 Eylül Aralık 2018'de alınmıştır.
106. İnternet: Şeyhanlıoğlu, H., (2011, Mayıs). "Usame Bin Ladin ve ABD İlişkileri Tarihi". Stratejik Düşünce Enstitüsü. Web: <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/usame-bin-ladin-ve-abd-iliskileri-tarihi/2567> 12 Ocak 2018'de alınmıştır.
107. İnternet: Tamer, K. (2017, Ekim). "Çekiç Güç Döneminden Derin Enstantaneler...". Yeni Şafak. Web: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/tamerkorkmaz/cekic-guc-doneminden-derin-enstantaneler-2040445> 19 Mart 2018'de alınmıştır.
108. İnternet: Türkiye'nin Uluslararası Toplumun Terörle Mücadele Çabalarına Katkıları. T.C. Dışişleri Bakanlığı. Web: http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-uluslararası-toplumun-terorle-mucadele-cabalarına-katkilari.tr.mfa 24 Şubat 2019'da alınmıştır.

109. İnternet: Vodinalı, H. (Ağustos, 2017). "ABD'nin Afganistan tutkusu". Aydınlik. Web: <https://www.aydinlik.com.tr/abd-nin-afganistan-tutkusu-huseyin-vodinali-kose-yazilari-agustos-2017> adresinden 10 Ocak 2018'de alınmıştır.
110. İnternet: Yeldan, E., (2005, Haziran). "İrak Ekonomisinin Neoliberal İşgali". Erişçi Yeldan. Web: http://yeldane.bilkent.edu.tr/Yeldan30_29Haz05.pdf 04 Şubat 2018'de alınmıştır.
111. İnternet: Yılmaz, S. "Jeopolitik ve Türkiye". Web: http://usam.aydin.edu.tr/analiz/TURKIYE_ICIN_JEOPOLTK.pdf 8 Nisan 2015'te alınmıştır.
112. İnternet: Yüceer, S., (2002). "Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'nin NATO'ya Giriş ve Meclisteki Yankıları". Web: [http://ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/aturk/2002-1\(1\)/pdf/b06.pdf](http://ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/aturk/2002-1(1)/pdf/b06.pdf) 11 Aralık 2015'te alınmıştır.
113. Kalın, İ., (Editör). (2011). **Türkiye'de Dış Politika**. İstanbul: Meydan Yayıncılık, 26
114. Kamel, A., (2014). **1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 22-24
115. Kayar, M. (2003). **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu** (Birinci Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 343
116. Kaynak, M., Gürses, E. (2007). **Yeni Ortadoğu Haritası**. İstanbul: Profil Yayıncılık, 42.
117. Kennan, G., (1947). "The Sources of Soviet Conduct". **Foreign Affairs**, 25 (4), 78
118. Korkmaz, S., (2016). "Menderes Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1950-1960)". **Asia Minor Studies**, 4(7), 62
119. Köylü, M., (2015). "Büyük Ortadoğu Projesi (Bop), Türkiye ve Suriye" **Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, 2 (1), 90.
120. Kramer, H. (2000). **A Changing Turkey: challenges to Europe and the United States**. Washington D.C: The Brookings Institution, 223
121. Kuloğlu, A. (2002). "Değişen Küresel Jeopolitikte Türkiye". **Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel**, 8(4), 11
122. Kurt, S., (2014). "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası". **Tarih Okulu Dergisi**, 7 (20), 174

123. Kurtbağ, Ö., (2015). "Obama Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri: Model Ortaklıktan Eksen Kaymasına İniş Çıkişlar ve Ayrışan Çıkarlar". **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 3 (2), 186.
124. Kurubaş, E., (2004), **Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye**, Cilt-II. Ankara: Nobel Yayınevi, 231.
125. Lang, A., (2007). "The violence of rules? Rethinking the 2003 war against Iraq." **Contemporary Politics**, 13 (3), 257.
126. Lansford, T., Watson, P., and Covarrubias, J. (2009). **America's War on Terror**. Farnham: Ashgate Publishing Company, 17.
127. Larrabee, S., (2010). **Troubled Partnership: U.S.–Turkish Relations In An Era Of Global Geopolitical Change**. (First Edition). USA: RAND Corporation, 12.
128. Larry M., (1976). "Jupiter Missiles In Europe: A Measure Of Presidential Power" **World Affairs**, 139(1), 34
129. Lewis, B. (2010). **Modern Türkiye'nin Doğuşu**. (Çev. B. Turna). Ankara: Arkadaş Yayınevi. (Eserin orijinali 2002'de yayımlandı.), 327-328.
130. Lind, M., (2006). **The American Way of Strategy**. (First Edition). New York: Oxford University Press, 111
131. McDougall, W. (1997). **Promised Land, Crusader State: The American Encounter With the World Since 1776**. (First Edition). Boston: Mariner Books, 17.
132. McMahon, R., (2013). **Soğuk Savaş**. (Çev. S., Gül). Ankara: Dost Kitabevi. (Eserin orijinali 2003'te yayımlandı), 29-30
133. Mearsheimer, J. and Walt, S., (2006). "The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy". **Middle East Policy**, 13(3), 58
134. Merih, T., (2006). **Soğuk Savaş ve Türkiye**. Ankara: Ebabil Yayıncılık, 1
135. Nevins, A., Commager, H. (2008). **ABD Tarihi**. (Çev. H. İnalçık). Ankara: Doğu Batı Yayınları. (Eserin orijinali 1951'de yayımlandı.), 63.
136. Olson, R., (2005). "Views From Turkey: Reasons For The United States War Against Iraq." **Journal of Third World Studies**, 22 (2), 143.
137. Oral, S., (2016). **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**. (Birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 88-89
138. Oran, B., (Editör). (2009). **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınevi, 46

139. Oran, B., (Editör). (2010). **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**. Cilt 2. (12. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınevi, 30-32
140. Oran, B., (Editör). (2013). **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**. Cilt 3. (2. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınevi, 271
141. Öğür, B., Kılıç, C., Zana, B., & Balcı, A. (2014). "Kuzey Irak- Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İş birliği" (Rapor No: 1). Sakarya: **ORMER**, 28.
142. Özdem, A., (2016). "Büyük Devletlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Ortadoğu". **Firat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi**, 10 (2), 429.
143. Öztürk, M., (2010). "I. Körfez Savaşı'ndan (1990-1991) 11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi". **Akademik Bakış Dergisi**, 19, 2
144. Pehlivanoglu, Ö., (2003). **Küba Krizi ve Nükleer Savaş Eşiğinde Türkiye**. (Birinci Baskı). İstanbul: Kastaş Yayınevi, 36-37
145. Said, E., (2010). **Şarkiyatçılık** (Beşinci Baskı). İstanbul: Metis Yayınları. 11-368
146. Sander, O. (2010). **Siyasi Tarih 1918-1994**. (On dokuzuncu Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 202
147. Sander, O. (2011). **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e**. (Yirmi birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 151-152
148. Sarıçaban, G., (2009, Kış). "Soğuk Savaş Dönemi Sosyo-Kültürel Değişimler". **Ekev Akademi Dergisi**, 13(38), 14
149. Simon, R., Tejirian, E. (Ed.) (2004). **The Creation of Iraq, 1914-1921**. New York: Columbia University Press, 119
150. Slevin, P. (2003). "U.S., Turkey Haggles Over Economic Aid; Package Is Meant to Secure Support and Help With Costs of Possible War With Iraq". **Washington Post, A Section**, 23
151. Sönmezoğlu, F., (2006). **II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası**. İstanbul: Der Yayınevi, 37
152. Sümer, G. (2008). "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü". **Uluslararası İlişkiler**, 5(19), 123

153. Şener, B. (2014, Yaz). “Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: “Amerikan İstisnacılığı” ya da “Açık/Kaçınılmaz Yazgı””. *International Journal of Social Science*, 26, 411.
154. Taheri, A., (2005). “The United States and the Reshaping of the Greater Middle East” *American Foreign Policy Interests*, 27(4), 300
155. Toman, M., Akman, H. (2014). “Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu”. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(20), 295
156. Türkmen, F., (2012). *Kırılğan İttifaktan “Model Ortaklığa” Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 95
157. UNDP Arab Human Development Report, 2016, New York, 26, 35, 53, 93.
158. Uslu, N., (1999). “Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 168
159. Uslu, N., (2016). *Çatlak İttifak 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel, 76
160. Uzer, U. (2013). 21. “Yüzyılda Tek Kutupluluk Tartışmaları”. *Bilge Strateji*, 5(8), 74
161. Yenigün, C., Efeğil, E., (Editörler). (2010). *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 41
162. Yeşilbursa, B., (2011). “Bağdat Pakı”. *Tarihin Peşinde*, 3 (6), 88
163. Yılmaz, M., (2007, Yaz). “Westphalia'dan Günümüze Savaş”. *Uluslararası İlişkiler*, 4(14), 20
164. Yılmaz, S. (2008). “ABD Hegemonya Kurgusu”. *21. Yüzyıl Dergisi*. 2(4), 200
165. Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika İkili İlişkiler ve ABD'nin Örtülü Operasyonları* (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 307
166. Yılmaz, Ş., (2006, Mart) “Challenging the Stereotypes: Turkish-American Relations in the Inter-War Era”. *Middle Eastern Studies*, 42(2), 230.
167. Zin, H. (2005). *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi*. (Çev. S. Özer). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. (Eserin orijinali 1995'te yayımlandı.), 8.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Kılıçer, Emre Mahir
Uyruğu : TC
Doğum tarihi ve yeri : 04/05/1970- Erzincan
Medeni hali : Evli
Telefon : 05333426124
Faks :-
E-mail : emrekilicer@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler	2019/Devam Ediyor
Lisans	Bilkent Üni. Amerikan Kültürü ve Edebiyatı	2000
Lise	Erzincan Lisesi	1987

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1992	Royal Caribbean Cruise Line - Miami- ABD	Garson
2000	TUİK – AB Koordinasyon Dairesi	Çevirmen
2001	T.C. MEB	İngilizce Öğretmeni

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

.....

Hobiler

Web tasarımı, dergi tasarımı, yemek yapmak

